

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

TISA VREČKO

**Uokvirjanje kriz skozi prizmo preteklosti:
primer okvare v Jedrski elektrarni Krško**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

TISA VREČKO

Mentor: doc. dr. Andrej Škerlep

**Uokvirjanje kriz skozi prizmo preteklosti:
primer okvare v Jedrski elektrarni Krško**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

Pričujoče magistrsko delo bi najverjetneje iskalo odgovore na drugačna vprašanja, če ne bi leta 2008 podiplomsko prakso opravljala v Belgijskem centru za jedrske raziskave. Nalezljivemu entuziazmu njegovih raziskovalcev se imam zahvaliti, da je neotipljivi svet jedrske energije prevzel tudi mene. Ob tej priliki se tako vsem skupaj, še posebej pa Tanji, Rolandu in Bennyju, najlepše zahvaljujem za topel sprejem in neizmerno znanje, ki so ga tako velikodušno delili z mano. Prav tako se najlepše zahvaljujem za dovoljenje za uporabo medijskih besedil o okvari v JEK, ki so bili primarno pridobljena za njihovo raziskavo.

Za mentorstvo se zahvaljujem doc. dr. Andreju Škerlepu, ki me je preudarno vodil med Scilo in Karibdo znanstvenega raziskovanja. Hvala dr. Andreju Stritarju za prijazno odgovarjanje na moja vprašanja in dr. Tatjani Rojc za reševanje jezikovnih zagat pri analizi italijanskih člankov.

Za brezpogojno podporo pri zaključevanju podiplomskega študija se najlepše zahvaljujem g. Dušku Kosu in ge. Nataši Ž. Horvat iz podjetja Studio Moderna, d. o. o. Prav tako se za potrpežljivo nadomeščanje v času študijskega dopusta zahvaljujem sodelavcem Klemnu, Luciji in Anji. Brez vseh vas bi bila pot do cilja veliko bolj strma.

Nenazadnje gre zahvala za pomoč pri nastanku pričujočega dela mojim najbližjim. Hvala, ker me vedno in v vsem podprete.

UOKVIRJANJE KRIZ SKOZI PRIZMO PRETEKLOSTI: PRIMER OKVARE V JEDRSKI ELEKTRARNI KRŠKO

Zaradi zapletenosti okolja, v katerem živimo, narašča število kriz, s katerimi se spopadamo, po drugi strani pa narašča število medijev, ki o krizah poročajo. Ena temeljnih funkcij množičnih medijev je nadzor nad okoljem, zato krizno komuniciranje organizacije ni mogoče brez vključevanja množičnih medijev. Ker je naša izkušnja sedanosti močno odvisna od našega vedenja o preteklosti, je novinarsko poročanje o sedanjih dogodkih odvisno tudi od spominov, ki so v javni sferi široko dostopni.

V primeru jedrske energije je v evropskem prostoru takšen širokodostopen spomin nedvomno nesreča v Černobilu. Namen naše študije je bil pokazati, kako se je uokvirjanje dogodka v JEK oblikovalo tudi skozi spomin na tragične dogodke v Černobilu. V nalogi smo s Faircloughovo KAD analizirali 118 medijskih besedil, ki so jih tiskani mediji objavili v Sloveniji in v sosednjih državah. Na ravni besedilne analize nas je zanimalo, kakšne ideološke konotacije so pripisane besedi »Černobil«. Ugotovili smo, da je pri samostalniški rabi »Černobil« uporabljen na način, ki sugerira, da je jedrska energija posledice na okolje ustvarjala sama, zato jo je nemogoče nadzorovati, strah pred njo pa je upravičen. V okviru analize diskurzivne prakse smo analizirali besedila, ki so obeležila dvajseto obletnico Černobila, in znotraj njih identificirali černobilski okvir, ki predstavlja kolektivni spomin na dogodke v Černobilu. Nato smo znotraj medijskih besedil o okvari v JEK poiskali prisotnost černobilskega okvirja in s tem dokazali intertekstualno naravo medijskega poročanja o kriznih dogodkih. Na ravni analize družbene prakse smo preučili širši kontekst, ki je vplival na storjene napake upravljavcev ter na buren odziv evropskih politikov in medijev. Ugotovili smo, da je bil buren odziv posledica nizkega zaupanja, ki ga ima javnost do transparentnosti obveščanja ob jedrskih okvarah, hkrati pa posledica dejstva, da gre pri jedrski tematiki za novinarski material, ki omogoča odlično dramatizacijo zgodbe, zato je za množične medije, ki so podvrženi logiki profita, izjemno privlačen.

V skladu s tem lahko sklenemo, da kolektivni spomini pri poročanju o sedanjih kriznih dogodkih igrajo vlogo okvirjev, ki poročevalce usmerjajo k izboru definicije sedanjega problema, možnosti njegovega reševanja, določanja vzročnih sil in moralnih ocen položaja, hkrati pa jih odvrta od vidikov, ki so bili v preteklem dogodku irelevantni. Ker se začetni dominantni okvirji v nadaljnjem poročanju zasidrajo in tako usmerjajo novinarsko iskanje informacij, nosijo praktiki za odnose z javnostmi še posebej veliko odgovornost do natančnega in transparentnega podajanja informacij. Ker je časovni pritisk v krizi zelo močan, morajo biti praktiki za odnose z javnostmi nanj zelo dobro pripravljene. Pravilen odziv v prvih štiriindvajsetih urah namreč močno vpliva na pozitivno ali negativno razrešitev krizne situacije.

Ključne besede: uokvirjanje, kritična analiza diskurza, jedrska energija, odnosi z javnostmi, kolektivni spomin

FRAMING THE CRISES THROUGH THE PRISM OF THE PAST: THE CASE OF KRŠKO NUCLEAR POWER PLANT BREAKDOWN

Due to the complexity of the environment we live in, the number of crises we have to deal with is increasing rapidly. At the same time the number of media outlets covering these crises is also increasing. Since one of the basic functions of mass media is to cover the environment, crisis communication is not possible without the inclusion of mass media. Since our experience of the present is to a large extent determined by our knowledge of the past, the reporting of present events is also determined by memories, which are largely accessible in the public sphere.

When it comes to nuclear energy in the European arena, the most widely accessible memory is that of the Chernobyl accident. The main goal of our research was to show how the framing of the event in NPP Krško was constituted through the prism of memories of the tragic events in Chernobyl. In our thesis we used Fairclough's CDA to analyze 118 media texts, which were published by print media in Slovenia and its neighboring states. At the level of text analysis we were interested in which ideological connotations are ascribed to the word »Chernobyl«. We found that the use of the word suggests that nuclear energy is solely responsible for the negative environmental impact, and cannot be controlled, therefore, fearing it is only logical. In the context of the analysis of discursive practice we analyzed texts that commemorated the 20th anniversary of Chernobyl and identified the Chernobyl frame, which represents a collective memory of the Chernobyl events. Then we sought to detect the Chernobyl frame within the media texts covering the NPP Krško breakdown, and managed to prove the intertextual nature of media reporting about crisis events. By analyzing social practice we examined the broader context which had an impact on the mistakes committed by managers, and on the fierce response of European politicians and media. We found out that the fierce response was due to the lack of trust that the public holds toward transparency of notifications in the case of a nuclear breakdown. At the same time it is also true that such material provides journalists with great opportunities for dramatizing the story, and that is why it is so appealing to the mass media which is subject to the logic of profit.

Taking all this into account we can conclude that when present crises are reported collective memories play the role of frames which guide the reporters towards choosing the definition of a problem, the possible solution, defining causal agents and making moral judgments about the situation. At the same time they divert the attention from aspects which were irrelevant in the case of the past event. Since the initial dominant frames anchor themselves and guide journalists to search for information, PR practitioners bear a huge responsibility for disseminating precise and transparent information. Since time constraints at the start of a crisis are very severe, PR practitioners have to be well prepared for it. The correct response within the first 24 hours to a large extent determines whether a positive or a negative outcome of the crisis will occur.

Key words: framing, critical discourse analysis, nuclear energy, public relations, collective memory

Kazalo

Seznam kratic	7
1 Uvod	8
1.1 Zgradba naloge	10
1.2 Družba tveganja	13
1.3 Mediji v družbi tveganja	17
2 Pomen komuniciranja pri upravljanju s krizo	20
2.1 Kriza	20
2.2 Krizno upravljanje	23
2.3 Krizno komuniciranje	26
3 Korporativno komuniciranje	29
3.1 Odnosi z javnostmi	32
4 Mediji kot eden ključnih deležnikov	37
4.1 Upravljanje odnosov z mediji	37
4.2 Tržno naravnani mediji in dramafilija	39
4.3 Ambivalenten odnos med novinarji in praktiki za odnose z javnostmi	42
5 Mediji kot prizorišče boja	46
5.1 Prednostno tematiziranje	48
5.2 Uokvirjanje	51
5.3 Družbene implikacije uokvirjanja	54
5.4 Uokvirjanje in odnosi z javnostmi	56
6 Uokvirjanje kriz skozi prizmo preteklosti	60
6.1 Vdor kolektivnega spomina	61
6.2 Vpliv preteklosti na uokvirjanje sedanjosti	64
7 Kritična analiza diskurza	67
7.1 Ključni pojmi	67
7.2 Prednosti in slabosti Faircloughove KAD	69
7.3 Tridelna zgradba KAD	70
7.3.1 Besedilna analiza	70
7.3.2 Analiza diskurzivne prakse	72
7.3.3 Analiza družbene prakse	75
8 Študija primera: medijsko poročanje o okvari v JEK	77
8.1 Pregled dogajanja ob okvari v JEK	77
8.1.1 Tehnični vidik	77
8.1.2 Komunikacijski vidik	78
8.1.3 Aktivnost medijev	81
8.2 Metodološki okvir	83
8.2.1 Opredelitev problema in raziskovalni načrt	83
8.2.2 Opis podatkov	84
8.2.3 Raziskovalno vprašanje	85
8.3 KAD dogodka v JEK	87
8.3.1 Besedilna analiza	87
8.3.2 Analiza diskurzivne prakse	91
8.3.3 Analiza družbene prakse	102
9 Sklep	111
10 Literatura	119
Priloga: Seznam analiziranih medijskih besedil	128

Seznam kratic

CDA – Kritična analiza diskurza (ang. *Critical Discourse Analysis*)
CORS – Center za obveščanje Republike Slovenije
ECURIE – Sistem Evropske unije za izmenjavo nujnih informacij o radioloških ali jedrskih zadevah (ang. *The European Community Urgent Radiological Information Exchange*)
EK – Evropska komisija
ES – Evropski svet
EU – Evropska unija
EURATOM – Evropska skupnost za jedrsko energijo (ang. *The European Atomic Energy Community*)
EURDEP – Evropska radiološka postaja za izmenjavo podatkov (ang. *European Radiological Data Exchange Platform*)
IAEA – Mednarodna agencija za jedrsko energijo (ang. *International Atomic Energy Agency*)
INES – Mednarodna lestvica jedrskih in radioloških dogodkov (ang. *International Nuclear Events Scale*)
JEK – Jedrska elektrarna Krško
KAD – Kritična analiza diskurza
LOCA – Izguba reaktorskega hladila (ang. *Loss of Coolant Accident*)
MOP – Ministrstvo za okolje in prostor
NEK – Nuklearna elektrarna Krško
NPP – Jedrska elektrarna (ang. *Nuclear Power Plant*)
RBMK – Kanalni reaktor velike moči (rus. *Реактор Большой Мощности Канальный*)
ReCO – Regijski center za obveščanje
RS – Republika Slovenija
SID – Skupina za obvladovanje izrednega dogodka
STA – Slovenska tiskovna agencija
URSJV – Uprava Republike Slovenije za jedrsko varnost
ZDA – Združene države Amerike

1 Uvod

Jedrska energija pokriva okoli 16 % svetovnih potreb po električni energiji. V EU je ta delež dosegel celo 38 % (World Nuclear Association). V času pisanja večjega dela pričujoče naloge je bil odnos do jedrske energije razmeroma stabilen. Obstajali sta opciji »pro et contra«, ki sta z znanimi argumenti poskušali uresničiti svoj pogled na energetska vprašanja. Ne glede na glasne nasprotnike je veljalo, da se v Evropi (in drugod) odvija t. i. »jedrska renesansa«, v okviru katere se je načrtovalo in gradilo nove nuklearke, podaljševalo življenjske dobe starim in opuščene jedrske programe ponovno vračalo v življenje.

Tako kot vsaka »renesansa« je imela tudi zgodovina jedrske energije svoj temačni »srednji vek«, ki je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja povzročil padec navdušenja nad jedrsko energijo. Govorimo seveda o dveh velikih jedrskih nesrečah; o nesreči v reaktorju na Otoku treh milj v ZDA leta 1979 in nesreči reaktorja v ukrajinskem Černobilu leta 1986. Prva je močno determinirala dojemanje jedrske energije v ZDA, druga pa je še siloviteje zaznamovala odnos Evropejcev do jedrske energije. Kar naenkrat so se namreč špekulacije, kot je bil film *Kitajski sindrom* iz 1979, iz fikcije prelevile v grozljivo resničnost.

Čas je deloma zacelil rane spomina na travmatične dogodke, vedno večje zahteve po električni energiji pa so povzročile ponovno vračanje k jedrski energiji, ki je zaradi počasne uveljavitve obnovljivih virov energije predstavljala učinkovito rešitev energetske zagate. Prihodnost jedrske energije se je zdela svetla, vse dokler na naslovne strani množičnih medijev ni prišla novica o nesreči v Fukušimi. Ena izmed treh največjih nesreč pri komercialni rabi jedrske energije (poleg Černobila in Otoka treh milj) je namreč na novo odprla vprašanja jedrske varnosti in tveganj, ki smo jih zavljo energetske neodvisnosti še pripravljene sprejeti, ter pomenila sestop k ponovnim premislekom, testom in varnostnim pregledom.

Jedrska nesreča v takšnem obsegu ima seveda močan vpliv na stanje ekosistema, hkrati pa pomeni dogodek z obširnimi posledicami v sferi gospodarstva in distribucije politične moči. Ker so energetske politike eno osrednjih vprašanj sodobne družbe, je razumljivo, da jedrski dogodki in z njimi povezani nacionalni energetske programi postanejo predmet javne

razprave. Dvoboj med mnenji, ki jedrsko energijo zagovarjajo, in tistimi, ki jedrski energiji nasprotujejo, dobi svoje mesto v areni, ki jo predstavljajo množični mediji.

Medijsko poročanje o jedrski energiji tako predstavlja plodovit teren za raziskovanje medijskega definiranja realnosti. Razprave o jedrski energiji postanejo še posebej razgrete, kadar se v okviru modernizacijskih tveganj, kamor spada tudi jedrska energija, zgodi krizni dogodek. Prav takšen dogodek se je 4. 6. 2008 odvil v JEK, ko so operaterji zaznali povečano puščanje vode iz primarnega sistema znotraj zadrževalnega hrama reaktorja JEK. Puščanje ventila, ki ni proizvedlo nevarnosti za okolico in je bilo hitro in uspešno sanirano, se je zaradi nespretnega komuniciranja in polpreteklega spomina na Černobil prelevilo v vseevropsko medijsko paniko.

Ob zavedanju pomembnosti vloge, ki jo ima medijska reprezentacija jedrske energije na izide energetskega politik, se bomo v nalogi lotili analize jedrskega diskurza, ki so ga mediji proizvedli ob poročanju o okvari v JEK. Pri analiziranju jedrskega diskurza bomo izhajali iz konstrukcionistične tradicije, kar pomeni, da morebitnih negativnih vplivov, ki jih ima jedrska energija na človekovo zdravje in okolje, ne bomo zanikali, poskušali bomo le pokazati, da je pri analiziranju problemov oziroma perečih vprašanj (ang. *issues*) potrebno biti pozoren na različne akterje, argumentacije in kulturni kontekst, v katerem se te probleme artikulira, med seboj primerja, prezentira in reprezentira.

Pri našem raziskovanju nas bodo še posebej zanimala vsebine, ki jih medijski delavci pri opisovanju sedanjih dogodkov nosijo s seboj kot neodločljivo prtljago – javno deljeni spomini in narativi o preteklosti, ki so zaradi močne pomenske nabitosti dogodek iz sedanjosti sposobne osvetliti in uokviriti na povsem drugačen način.

1.1 Zgradba naloge

V nalogi se bomo torej ukvarjali z medijsko reprezentacijo okvare, ki se je 4. 6. 2008 pripetila v JEK. S pomočjo kritične analize diskurza (KAD) bomo poskušali osvetliti dejavnike, ki so imeli vpliv na njeno uokvirjanje. Preden preidemo na metodološki okvir KAD in na študijo primera, se bomo posvetili temam, ki jih potrebujemo za osvetlitev medijskega uokvirjanja okvare v JEK. V uvodu bomo najprej predstavili Beckov koncept družbe tveganja in z njim povezane reflektivne modernizacije. Nadalje se bomo posvetili konstrukciji kategorije tveganja in vlogi, ki jo pri tem odigrajo množični mediji.

V drugem poglavju osvetlimo značilnosti in potek krize ter vlogo, ki jo pri preprečevanju in sanaciji kriznega dogodka odigrata širše polje kriznega upravljanja in ožje polje kriznega komuniciranja. Uspešno upravljanje s krizo je namreč odločilnega pomena za preživetje organizacije.

V tretjem poglavju preidemo na vlogo, ki jo v razreševanju konfliktov med različnimi deležniki organizacije odigrajo odnosi z javnostmi. S tem namenom se najprej posvetimo širšemu področju, ki skrbi za vzdrževanje odnosov z različnimi deležniki, t. j. korporativnemu komuniciranju, nato pa preidemo na ožje definiranje odnosov z javnostmi.

Ker znotraj odnosov z javnostmi enega ključnih programov predstavljajo prav odnosi z mediji, se v četrtem poglavju posvetimo kompleksnemu odnosu med novinarji in praktiki za odnose z javnostmi. Upravljanje odnosov z množičnimi mediji namreč postane v času krize še pomembnejše kot sicer, saj množični mediji odigrajo vlogo »psov čuvajev«. Poleg tega so mediji v iskanju velike zgodbe pozorni na dogodke, ki na kriterijih novičarskih vrednosti kotirajo visoko, kar krize nedvomno so.

Medijsko poročanje o kriznih dogodkih seveda pomeni, da dogodki in z njimi povezane teme pridejo pod drobnogled javnosti. S tem množični mediji predstavljajo areno, v kateri se med seboj (preko nasprotujočih si diskurzov) merijo različni interesi in si prizadevajo za uveljavitev svoje definicije realnosti. Zato se v petem poglavju posvečamo razumevanju prednostnega tematiziranja in uokvirjanja, ki ga, vsak na svoji strani, izvajajo tako novinarji kot praktiki za odnose z javnostmi.

V šestem poglavju se posvetimo vlogi kolektivnega spomina pri medijskem konstruiranju realnosti. Novinarji se namreč pri ustvarjanju zgodb pogosto zatečejo k javno deljenim spominom in narativom iz preteklosti, pri čemer je sklicevanje nanje lahko popolnoma eksplicitno, lahko pa deluje skozi serijo implicitnih zdravorazumskih predpostavk.

V sedmem in osmem poglavju preidemo na metodološki okvir in študijo primera. Medijska besedila, ki so nastala ob poročanju o okvari v JEK, v praktičnem delu naloge analiziramo s pomočjo Faircloughove KAD, ki je sestavljena iz treh ravni analize. Tako na prvi ravni, ravni besedilne analize, novinarske prispevke o okvari v JEK analiziramo z vidika besedišča in skladnje. S tem poskušamo razkriti konotativne pomene besed, povezanih z jedrsko energijo, v katerih se odsevajo družbene vrednote in sodbe. Druga raven KAD predstavlja analizo diskurzivne prakse in pomeni analizo povezave med besedilom in družbeno prakso. Tu nas zanima predvsem element intertekstualnosti, torej sosledje dogodkov in navedb ter njihova konotacija, preko katere poskušamo pokazati, kako se novinarji v svojih zgodbah nanašajo na znane in sorodne zgodbe iz preteklosti. Na tretji ravni KAD gre za analizo družbene prakse, ki skuša pojasniti ugotovitve besedilne analize na makrodružbeni ravni in tako vključuje trenutni situacijski kontekst, širši kontekst institucionalnih praks ter širši družbeni in kulturni okvir. Zato nas v tem kontekstu zanima preučevanje jedrskega diskurza v odnosu do politike, ekonomije in kulture.

S pomočjo Faircloughove KAD bomo poskusili odgovoriti na naslednje raziskovalno vprašanje:

Ali mediji pri uokvirjanju sedanjih kriznih dogodkov izhajajo iz sorodnih, dobro pomnjenih dogodkov iz preteklosti?

Na raziskovalno vprašanje bomo, kot rečeno, odgovarjali na treh ravneh:

- 1) Na ravni besedilne analize nas bo zanimalo, kako pogosto, na kakšen način in s kakšnimi konotacijami novinarji pri poročanju o okvari v JEK uporabljajo besedo Černobil. S tem bomo poskušali pokazati, da je Černobil v poročanju o okvari v JEK prisoten na popolnoma ekspliciten način.

- 2) Na ravni analize diskurzivne prakse bomo znotraj poročanja o okvari v JEK iskali elemente černobilskega okvirja, s čimer bomo poskušali pokazati, da so novinarji okvaro v JEK uokvirjali pod vplivom spominov na poročanje o dogodkih v Černobilu. Na tej ravni bomo torej prešli na implicitno prisotnost Černobila v poročanju o okvari v JEK.

- 3) Na ravni analize družbene prakse nas bo zanimalo, kakšni so bili situacijski, institucionalni in kulturni okvirji, ki so v obveščanju, poročanju in presojanju o dogodku vodili praktike za odnose z javnostmi, novinarje in politike.

Za osvetlitev vloge, ki jo v našem vsakdanjiku igrajo rizične tehnologije in mediji, se najprej obračamo k mislim nemškega sociologa Ulricha Becka.

1.2 Družba tveganja

Ulrich Beck svoje delo *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno* začinja z besedami: »Malo zgodovinskih katastrof v tem stoletju res ni bilo: dve svetovni vojni, Auschwitz, Nagasaki, nato Harrisburg in Bhopal, zdaj Černobil« (Beck 2001, 7). Kljub temu da so imele vse te katastrofe na ljudi in okolje podobno uničujoč učinek, Beck med njimi vidi razliko. Meni namreč, da so se pred Černobilom trpljenje, stiska in nasilje, ki so ga ljudje zadali eden drugemu, vedno odvijali znotraj kategorije »drugih«. Na eni strani so bile ograje, taborišča, deli mest, vojaški bloki, na drugi strani pa realne in simbolične meje, za katere so se lahko umaknili tisti, ki so bili na videz neprizadeti. »Vse to sicer obstaja še naprej, hkrati pa od Černobila dalje ne obstaja več« (ibid.).

Zakaj Černobil kot največja jedrska nesreča v zgodovini človeštva predstavlja tako potenten simbol preloma s preteklim? Nesreča se je zgodila daleč stran, na zahodu bivše Sovjetske zveze, povzročila pa je ni odpoved, temveč sistemi, ki so človeškost zmote spremenili v nedojemljive uničevalne sile. S tem je oddaljeni zahod bivše Sovjetske zveze kar naenkrat postal naša bližnja okolica. Po Beckovem mnenju smo se ob Černobilu končno zavedli nezmožnosti distanciranja. Priznanje nevarne atomske kontaminacije je pomenilo priznanje brezizhodnosti za cele regije, dežele, celine.

Prav s Černobilu sorodnimi dogodki se je ideja linearnega naraščanja družbene racionalnosti in nadzora dokončno znašla na smetišču zgodovine (Beck, Giddens, Lash 1994). Še več, postalo je jasno, da sodobne družbe negotovosti in tveganja, s katerimi se morajo neprestano soočati, v glavnem proizvedejo same (Sztompka 1999).

Tveganja kot takšna seveda niso nikakršen izum nove dobe. Beck (2001, 25) pravi, da je moral recimo Kolumb, ko je odšel na pot, da bi odkril nove dežele, v zakup vzeti tudi tveganja. A to so bila osebna tveganja, ne globalne situacije ogroženosti, kakršne za vse človeštvo nastajajo zaradi jedrske cepitve ali zaradi shranjevanja jedrskih odpadkov. Poleg tega so tedanje nevarnosti proti današnjim bodle v nos ali v oči, torej so bile čutno zaznavne, »medtem ko se civilizacijska tveganja danes tipično izmikajo zaznavi in tičijo bolj v sferi kemično-fizikalnih formul« (ibid., 26). Škoda, ki jih proizvajajo, ni več vezana na kraj svojega nastanka – tovarno. Tipičen primer je prav atomska ogroženost.

Takšna tveganja, ki se od nevarnosti srednjega veka bistveno razlikujejo po svoji globalnosti in po svojih modernih vzrokih, Beck imenuje modernizacijska tveganja. »So *pavšalni proizvod* mašinerije industrijskega napredka in se z njenim nadaljnjim razvojem *sistematično zaostrejo*« (Beck 2001, 26). Zato so pri modernizacijskih tveganjih rešitve problemov vir za vedno nove nevarnosti, domnevno gotovo vedenje pa vedno znova razkriva hkraten obseg neznanja (Mali 2002, 164). Beck omenjeno stanje lepo ilustrira na primeru jedrskih elektrarn, ki so (kot vrhunci človeških proizvodnih in ustvarjalnih sposobnosti) od Černobila dalje postale tudi znamenje modernega srednjega veka nevarnosti. Z njimi se namreč do vrhunca prignani individualizem moderne sprevrže v svoje najbolj ekstremno nasprotje, saj radioaktivno sevanje doseže vse in vse doseže z enako uničevalno močjo.

Tako se z ekspanzivnim razvojem velikih tehnologij povečuje tveganje celotne družbe. Nekateri avtorji za opis omenjene situacije uporabljajo kar metaforo »družba kot znanstveni laboratorij« (Krohn, Weyer v Mali 2002, 163), Beck pa družbo, ki je izšla iz obrisov klasične industrijske družbe in oblikovala svojo novo podobo, imenuje (industrijska) »družba tveganja« (Beck 2001, 12). S tem pojmom Beck opisuje moderen občutek strahu, nezaupanja in nelagodja glede znanstvenega in tehnološkega razvoja. Nezaupanje ni omejeno na znanost in tehnologijo, temveč ga je lahko opaziti v osipu zaupanja v dominantne družbene in politične institucije, kot sta industrija in vlada (Barry 1999, 155).

V družbi tveganja je človeški vsakdan prežet z razmišljanjem o tveganjih, hkrati pa z bolj kritičnim in odgovornejšim premislekom o človeškem napredku (zlasti v smislu tehnološkega razvoja) in posledicah, ki jih ima ta na okolje in družbo. Proučevanje človeških dejavnosti in izračunavanje njihovih posledic ter možnih nevarnosti so lastnosti t. i. »refleksivne modernizacije« (Beck, Giddens in Lash 1994). Ta predstavlja obliko družbenega učenja, predstavlja poskus družbe, da se preko svojih političnih institucij spopade z ekološkimi dilemami in ostalimi tveganji, ki so nastala kot posledica preproste oziroma industrijske modernizacije (Barry 1999, 162).

Zato je preprečevanje tveganj oziroma potencialnih nevarnosti postalo osrednje načelo sodobnih družb. Postalo je kulturni in politični koncept za obvladovanje družbe oziroma za organiziranje, nadzorovanje in upravljanje posameznika, družbenih skupin in institucij. Zanimivo je, da za legitimno posredovanje niso več nujne dejanske manifestacije simptomov

in nevarnosti. Dovolj je že ocena, pridobljena s pomočjo statističnih izračunov, da obstajajo možnosti, da se določene nevarnosti pod določenimi pogoji pojavijo (Castel v Kamin 2006, 62).

Tveganje tako ni samo objektivna težava, ki jo bo s svojim znanstvenim in tehničnim znanjem rešil inženir, temveč je popolnoma nova klima idej, občutij in norm. Je nova diskurzivna kultura percepcije, komunikacije in kolektivnih poizkusov, s katero se identificira, definira in razreši neprecedenčni problem, ki se je spremenil v javno in politično temo. Kot takšen pa seveda neobhodno vključuje proces družbene konstrukcije realnosti (Strydom 2002, 4–5).

Kot pojasnjuje Luptonova (1999), ima oblikovanje kategorij tveganj izjemno pomembno vlogo za razumevanje sebe in sveta v splošnem. Ker je kategorizacija nevarnosti kot tveganj pogojena z družbeno-kulturnim kontekstom in z določenimi interesi, neizogibno vodi k družbeno-kulturnemu vrednotenju vsakršnega tveganja in njegovih posledic. Zato definicije tveganj in postopkov upravljanja z njimi vplivajo na to, kako mislimo o sebi, o drugih, o organizacijah, institucijah, vladah, o naravi.

Tveganje je zato nujno potrebno razločiti od nevarnosti. Razlika je naslednja:

Tako pri tveganju kot pri nevarnosti gre za možnost pojava škodljivih posledic, in to z večjo ali manjšo verjetnostjo. Kljub temu se oba nanašata na različne družbene situacije. Nevarnost pomeni možni dogodek, ki se zgodi (ali ne) neodvisno od nas. Tveganje vsebuje dejanje odločitve, v okviru katerega zavestno vzamemo v zakup možne škodljive posledice, vse z namenom, da pridemo do hotenih ciljev (Mali 2002, 165).

Tveganje je torej verjetnostni konstrukt in se nanaša na posledice zavestnega delovanja in izpostavljanja nevarnostim (Kamin 2006, 60).

Beck opozori tudi na komponento »katastrofičnosti«, ki se v sodobni družbi pripne na percepcijo tveganja in tako bistveno definira naše dojemanje sveta in predvsem naše dojemanje znanosti in tehnologije. V družbi tveganja namreč lahko z majhnimi koraki (npr. z alarmom zaradi smoga, z nesrečo s strupi itd.) nastaja politični potencial katastrof. »Družba tveganja je *katastrofična* družba. V njej grozi, da bo izredno stanje postalo normalno stanje« (Beck 2001, 29). Podobno o katastrofah razmišlja tudi Sztompka, ko pravi, da je zaupanje v

ekspertnost najbolj kompleksna vrsta zaupanja. Četudi se ves čas srečujemo z ekspertnimi sistemi, so načela in mehanizmi njihovega delovanja povprečnemu uporabniku še vedno precej nejasni. »Običajno jih imamo za tako zanesljive, da vsak njihov neuspeh sprejemamo kot katastrofo« (Sztompka 1999).

Glassner (v Kamin 2006, 56) v tem kontekstu razpravlja o kulturi strahu, katere pomemben del je strah pred številnimi nevarnostmi, ki grozijo zdravju. Tako navaja analizo enoletnega poročanja Washington Posta, New York Timesa in USA Today, ki jo je opravil publicist Bob Garfield leta 1996. Ta je preračunaval podatke o številu obolelih Američanov za to ali ono boleznijo, ki so jih navajali posamezni časniki, in ugotovil, da je v Ameriki resno bolnih 543 milijonov ljudi, in sicer v populaciji, ki šteje 266 milijonov ljudi. Sklepa, da je bodisi družba obsojena na propad bodisi se nekdo resno poigrava z izračuni nevarnosti in z grožnjami.

To torej pomeni, da moramo tudi o tveganju, ki ga povezujemo z jedrsko energijo, razmišljati kot o konstrukt, ki se nenehno (pre-)oblikuje glede na znanstvena dognanja, družbeno-ekonomske in kulturne okoliščine. Ker so jedrska tveganja kot takšna nezaznavna, nepredvidljiva in nepoznana, je pri analizi tveganj ključnega pomena komunikacija znanja, ki identificira, informira in oblikuje vsebino tveganj (Barry 1999, 155). Beck tu poudarja vlogo medijev in znanosti, ki se jima posvečamo v prihajajočem poglavju.

1.3 Mediji v družbi tveganja

V družbi, ki jo zaznamuje »ontološka negotovost« (Giddens 1990), je množičnim medijem dodeljena osrednja vloga. Ne samo da se v prostoru, ki ga zarišejo mediji, odvija boj med nasprotujočimi si interesi in z njimi povezanimi diskurzi, ki se bijejo za javno reprezentacijo. Mediji hkrati predstavljajo tudi prostor za družbeno refleksijo, ki prevprašuje trditve znanstvenikov in z njimi povezano *gotovost* in *tveganja* (Cottle v Cottle 2003, 6–7).

Mediji imajo po Beckovem (2001, 27) mnenju še posebej pomembno vlogo pri tveganjih, ki se, tako kot recimo radioaktivnost, popolnoma izmikajo neposredni človeški zaznavni zmožnosti. Poškodbe, ki jih tovrstna tveganja prinašajo, namreč temeljijo na kavzalnih interpretacijah in se vzpostavljajo šele in samo v znanstvenem oziroma protiznanstvenem vedenju o njih. V vedenju jih je mogoče spreminjati, zmanjšati ali povečati, dramtizirati ali prikazati kot neškodljive, kar pomeni, da postanejo predmet družbenih definicijskih procesov. Zato mediji in pozicije definiranja tveganja postanejo družbeno politično ključne postavke.

Beck sodobne družbe ne opredeli samo kot družbo tveganja, temveč hkrati kot znanstveno, medijsko in informacijsko družbo. Z naraščanjem socialnega in političnega pomena vedenja namreč narašča pomen dostopa do medijev, ki vedenje proizvajajo (znanost in raziskovanje) in ga razširjajo (množični mediji). »Družba tveganja je v tem smislu tudi *znanstvena, medijska in informacijska* družba. V njej se zato odpirajo nova nasprotja med tistimi, ki *producirajo* definicije tveganj, in tistimi, ki jih *konzumirajo*« (Beck 2001, 56).

Okoljska tveganja niso enostavne tehnične zadeve, s katerimi se morajo ukvarjati le strokovnjaki, temveč so tudi moralne teme, o katerih se je potrebno pogovarjati in jih razrešiti (Barry 1999, 164). Ker so znotraj konstrukcionističnega okvirja pojmi, kot so narava, okolje, zdravje, pa tudi samo tveganje dojeti kot socialno konstruirane kategorije, ustvarjene skozi delovanje diskurza in moči, se pri njihovem preučevanju ne smemo usmeriti na probleme *per se*, temveč na način, na katerega se jih konstruira preko interakcije družbenih akterjev, uporabe tipov znanja in odnosov moči med temi dejavniki.

Definicije posameznih kategorij namreč še zdaleč niso naključne, saj v mediatizirani družbi tako komercialni interesi kot kulturne identitete tekmujejo za medijski prostor in strateško

mobilizirajo oblike komunikacijske moči (Cottle v Cottle 2003, 3). Ker za večino ljudi realnost o znanosti predstavlja to, kar preberejo ali slišijo v novicah, so mediji njihov edini stik s hitro spreminjajočim se znanstvenim in tehničnim področjem ter edino vodilo o tem, kako znanost in tehnologija vplivata na njihova življenja (Nelkin 1995, 2).

Zato stopnja informiranosti javnosti postaja ključni dejavnik pri oceni družbenega tveganja. Ljudje so nenehno soočeni z izbirami, ki zahtevajo določeno mero razumevanja znanstvenih dokazov, tako na lokalni kot na povsem osebni ravni. Na globalni ravni se jih recimo poziva, da se odločijo, ali si želijo jedrsko energijo ali ne. Na lokalni ravni se ljudje ubadajo z vprašanji, kot so Ali naj vzamem določena zdravila ali ne? Vsi ti procesi dokazujejo, da govoriti o javnosti in znanosti na začetku enaindvajsetega stoletja pomeni na povsem nov način problematizirati takšne kategorije, kot so komunikacija in zaupanje, verodostojnost in avtoriteta, podpora in zavračanje. Zato bi se po Malijevo (2002, 164–166) znanost morala danes bolj kot kdaj koli v zgodovini svojega razvoja prizadevati za doseganje svoje družbene legitimnosti in zaupanja širše javnosti.

Tako Strydom (2002) na prelomu tisočletja ugotavlja, da smo bili v zadnjih treh desetletjih dvajsetega stoletja priča dramatičnemu porastu javnih debat o tveganjih in lahko v bližnji prihodnosti pričakujemo nadaljevanje tega trenda. Fokus javnih debat se je sčasoma spreminjal. Najprej je v središče prišla jedrska industrija in njena tveganja, kar je bilo posledica bombardiranja Hirošime in Nagasakija ter dejstva, da je jedrska energija v petdesetih letih postala eden od ključnih energetske virov. Ko se je debata o jedrski energiji nekoliko polegla, se je fokus obrnil proti okoljskim problemom in nato k tveganjem, ki jih prinaša genski inženiring.

Nelkinova (1995) pravi, da je povečanemu poročanju o znanstvenih temah v devetdesetih letih botrovalo rastoče tekmovanje med mediji. Z namenom brezkončnega iskanja novic so mediji dogodke zdramatizirali, javne osebnosti pa pohudobili. Iz tega procesa dramatizacije znanost vsekakor ni bila izvzeta. Vsebine, povezane z znanostjo, so se pojavljale znotraj poročanja o dramatičnih krizah in velikih odkritjih, saj so posledice znanosti, dramatični ali nenavadni dogodki in razhajanja v znanosti, za medije neizmerno privlačni.

Kot pravi Kaminova (2006, 124), so bila mediatizirana tveganja nemalokrat prenapihnjena zaradi poenostavljenega interpretiranja znanstvenih odkritij. Kot takšna so seveda odlično

izhodišče za nastanek ali podpihovanje krize. Preden preidemo na vlogo, ki jo v konstruiranju krize igrajo množični mediji, si pobližje pogledimo vlogo, ki jo pri obvladovanju krize odigrajo njeni upravljavci. Tovrstna problematika torej pade v območje preučevanja kriznega upravljanja in kriznega komuniciranja.

2 Pomen komuniciranja pri upravljanju s krizo

Kot pravi Beck (2001), je težko predvideti posledice, ki jih s seboj nosijo modernizacijska tveganja in krize, ki lahko takšnim tveganjem sledijo. Zaradi svoje vseobsegajoče narave so krize potencialni spremljevalec vsake izmed organizacij. Ker krize predstavljajo grožnjo tako v materialnem smislu kot v smislu ugleda, jih je potrebno jemati skrajno resno. Uspešno upravljanje s krizo namreč v končni fazi vpliva na to, ali bo organizacija krizo preživela in se postavila na noge ali bo prav kriza tista, ki bo organizacijo dokončno pokončala.

2.1 Kriza

Da bomo lažje razmišljali o kriznem upravljanju in kriznem komuniciranju, je potrebno najprej razumeti, kaj kriza sploh pomeni. V Slovenskem etimološkem slovarju je razlaga besede kriza naslednja: »Prevzeto in prilagojeno preko nem. Krise iz lat. crisis, to pa iz gr. krisis 'odločitev, ločitev', kar je sorodno s krīnō 'odrežem, ločim, odločim, razsodim'. V evr. jezikih je beseda sprva pomenila 'odločilni, kritični trenutek v razvoju bolezni'. Od tod se je pomen posplošil v 'težek položaj'« (Snoj 1997, 275). Kriza torej v samem izvornem pomenu v sebi nosi nekakšno dvojnost; namreč *dvojnost dobre in slabe odločitve* in se v tem smislu razlikuje od pomena *težkega položaja*, kakor jo vse prepogosto razumemo danes. Kot bomo videli v nadaljevanju, kriza še zdaleč ni nujno nekaj tragičnega. Res je, da predstavlja točko preloma, vendar je predvsem upravljanje z njo tisto, ki odloči o njeni naravi, o nekakšni revitalizacijski funkciji ali funkciji dokončne destrukcije.

Poglejmo tudi, kakšna so razumevanja krize v strokovni literaturi. Rosenthal in sodelavci krizo označijo kot »obdobje preloma in kolektivnega stresa, ki moti vzorce vsakdanjega življenja in ogroža temeljne vrednote in strukture družbenega sistema na nepričakovan, pogosto tudi nedojemljiv način« (Rosenthal in drugi v Rosenthal in drugi 2001, 6).

Po Coombsu je kriza opredeljena kot nepredvidljiv dogodek, glavna grožnja, ki lahko ima negativen učinek na organizacijo, industrijo ali deležnike, če organizacija z njo nepravilno ravna (Coombs 1999, 2). Fearn-Banksova pa jo opredeli kot »velik dogodek s potencialnim

negativnim rezultatom, ki vpliva na organizacijo, prav tako pa tudi na javnosti, storitve, produkte in dobro ime same organizacije« (Fearn-Banks 2001, 1).

Barton pravi, da je kriza »izrazito nepričakovan dogodek, ki ima lahko potencialno negativne rezultate. Sam dogodek in njegova posledica lahko pomembno škoduje organizaciji in njenim zaposlenim, proizvodom, storitvam, finančnemu položaju in ugledu« (Barton v Coombs 1999, 2). Heath in Millar (2004, 2) pa pravita, da je kriza ponavadi opredeljena kot nenaden, vendar pričakovan dogodek, ki ima dejanske ali možne posledice na interese deležnikov in na ugled organizacije.

Za krizo je torej značilno, da spremeni normalen tok delovanja, nastane nepričakovano, vpliva na ugled organizacije ali podjetja (pozitivno ali negativno) in zahteva hiter odziv. Razumevanja krize se od avtorja do avtorja sicer deloma razlikujejo, poleg tega se same krize med seboj razlikujejo po vsebini, trajanju, posledicah¹ itd. Kljub temu pa lahko poiščemo nekakšen skupni imenovalac, ki se pojavlja v vseh definicijah krize. To so nepričakovanost, negotovost in časovni pritisk.

Negotovost in časovni pritisk sta zagotovo ključni komponenti, ki sestavljata jedro krize. Je pa vprašljivo, če je mednje mogoče šteti nepričakovanost. Vse več avtorjev namreč meni, da je opozorilne znake krize mogoče opaziti zelo zgodaj, če smo seveda pozorni opazovalci. Mnoge krizne situacije je namreč mogoče napovedati iz simptomov, ki se pojavijo že dolgo pred samo krizo. Seitel (2004, 492) meni, da se lahko probleme, ki imajo možnost razraščanja v krizo, predvidi že od 18 mesecev do tri leta v prihodnost, Ewing (v Caywood 1997, 178) pa celo do pet let v prihodnost.

Večino kriz je mogoče napovedati in se nanje pripraviti, kljub temu da trenutek nastopa krize in njena silovitost ostajata neznani. Ker se simptome oziroma opozorilne znake rado spregleda, deluje krizni dogodek nepričakovan. Iz tega razloga sta opazovanje sprememb v okolju in ocenjevanje tveganja prvi obrambni črti proti nenadnosti krize.

¹ Rosenthal, Boin in Comfort tako med krizami ločujejo na podlagi njihovega trajanja: hitro pojemajoče krize, katarzične krize, počasi pojemajoče krize in krize s kompleksnimi dolgoročnimi posledicami (Rosenthal in drugi 2001). Lerbinger pa korporativne krize razlikuje po vsebinskem ključu: naravne katastrofe, tehnološke krize, konfrontacijske krize, krize iz zlonamernosti, krize izkrivljenih menedžerskih vrednot, krize goljufij in krize slabega vodenja (Lerbinger 1997, 57–245).

Na tem mestu se bomo še enkrat ustavili pri dvojni naravi krize. Kriza je namreč več od seštevka negativnih vplivov na organizacijo. Hkrati je vedno priložnost za dvig ugleda, predvsem pa nekakšna revitalizacijska prelomnica, znotraj katere zaposleni lažje spremenijo način razmišljanja in delovanja, kar ima lahko za posledico izboljšano in prenovljeno organizacijsko kulturo. Zato je kriza za organizacijo vsaj dvojni izziv. Najprej je treba vedeti, kako se krizi ogniti, in nato, če že nastane, kako jo izkoristiti v svoje dobro. To pomeni, da je treba krize spremeniti v priložnosti za izboljšavo, oblikovanje nove strategije, nov tekmovalni zagon in pospešeno reševanje odlaganih težav (White in Mazur 1994). Če torej na krizo gledamo kot na nekaj, kar je mogoče obvladati, postane krizno upravljanje neprecenljivega pomena za obstoj in uspeh organizacije.

2.2 Krizno upravljanje

Na krizo se tesno navezuje krizno upravljanje, poleg tega tudi krizno komuniciranje kot najpomembnejši steber kriznega upravljanja. Krizno upravljanje in krizno komuniciranje sta med seboj močno prepletena, kljub temu pa gre med njima postaviti jasno ločnico. Kriznemu komuniciranju se bomo posvetili v prihodnjem poglavju, zato se na tem mestu ustavimo pri kriznem upravljanju.

Krizno upravljanje predstavlja ključni element sodobnega strateškega upravljanja. Je nepogrešljivo pri zagotavljanju stabilnosti organizacije in možnosti za njen nadaljnji obstoj. Kot pravi Chong (2004, 43), je edina gotova stvar v današnjem poslovnem svetu ta, da se morajo menedžerji pripraviti na negotovost. Nobena organizacija ni varna pred krizo in pred potencialno trajajočo škodo, ki jo lahko povzroči. Ne gre več za vprašanje, ali se bo zgodila velika kriza, temveč za vprašanje kdaj, katere vrste kriza bo in kako bo udarila (Regester in Larkin 2008, 163). Ne glede na to, ali gre za naravno katastrofo, človeško napako ali kaj drugega, se bo podjetje slej ko prej srečalo z nekakšno obliko krize.

Raziskava, ki so jo izvedli med vodilnimi poslovnimi iz ZDA, je pokazala, da se jim zdijo krize tako neizogibne kot plačevanje davkov in smrt (Regester in Larkin 2008, 162–163). Zato se krizi ne more izogniti niti izkušeno in preudarno vodstvo, saj se bo organizacija s krizno situacijo srečala ne glede na sposobnosti svojih vodilnih ljudi. Razlika med dobrim in slabim vodstvom se skriva drugje. Augustin namreč loči »krize, ki jih upravljaš sam, in krize, ki upravljajo tebe« (v Shaw in drugi 2007, 180). Zato so najboljši upravljavci tisti, ki, vedoč, da se nekaterim krizam enostavno ne da izogniti, iz krize poskušajo potegniti vse njene pozitivne učinke.

Stocker (v Caywood 1997, 192) pravi, da bi morala biti večina kriz, ki so se zgodile v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja, na vrhu liste možnih dogodkov, pa podjetja nanje kljub temu niso bila pripravljena. Shaw meni, da je takšno vedenje posledica dejstva, da podjetja zelo rada načrtujejo svojo finančno rast in uspeh, kadar pride do krize, pa prenehajo z razmišljanjem in se ne pripravijo na dogodke, ki lahko podjetje pripeljejo v popoln propad. Kot noj z glavo v pesku se preprosto odločijo, da bodo ignorirala situacijo, upajoč, da se z izogibanjem pogovora na temo krize izognejo tudi krizi. Na takšen način si seveda naredijo

medvedjo uslugo, saj se je pod pritiskom, stresom in nevarnostjo, ki jih s seboj prinese kriza, odločati veliko težje, kot se odzvati na krizo v pripravljenem okviru.

V nasprotju s tem se bo dobro vodstvo namesto z zatiskanjem oči na nastop krize odzvalo ob najmanjšem opozorilnem znaku. Velika večina kriz se namreč ne zgodi nenadno, saj je njihove signale mogoče prepoznati takoj, kadar nastanejo. Shaw s sodelavci (2007, 180) kot primer navaja bankrote, ki se v poslovnem svetu še zdaleč ne zgodijo preko noči. Bolj kot zaradi drugih stvari se zgodijo zaradi premajhne pozornosti, ki jo vodilni izkazujejo njihovim simptomom.

Tudi Valikangas in Merlyn (2005, 55) na vprašanje, ali je nihanje podjetja med uspehi in padci res tako neobhodno, odgovarjata, da lahko podjetja na takšna nihanja razvijejo odpornost. Težava je namreč v tem, da se večina podjetij z zgrešenimi strategijami začne ukvarjati reaktivno, kadar njihov prihodek očitno upade. V tem smislu se daljnovidne organizacije zavedajo, da bodo stvari slej ko prej šle narobe in v ta namen ustvarjajo jasne protokole za upravljanje s krizo. Takšen proaktiven pristop ima za posledico to, da se krizo, ko se ta enkrat neobhodno pojavi, sprejme kot izziv. Poleg tega takšno dojemanje in upravljanje krize organizacijo ob končani krizi naredi močnejšo, kot je bila ob njenem začetku (Strategic Direction 2006, 22).

Za boljše razumevanje pojma kriznega upravljanja se obračamo k enemu vodilnih avtorjev s področja kriznega upravljanja, Timothyju Coombsu. Ta pravi, da »krizno upravljanje predstavlja zbir dejavnikov, oblikovanih za boj proti krizi in zmanjševanju dejanske škode, povzročene s krizo. Ali drugače, krizno upravljanje želi preprečiti ali vsaj zmanjšati negativne izide krize, oziroma želi pred škodo zaščititi organizacijo, deležnike in industrijo« (Coombs 1999, 3).

Coombs (1999, 15–16) navaja štiri temeljne faze kriznega upravljanja.

- Faza *preprečevanja* se odvija v predkriznem obdobju in zajema vrsto dejavnosti, ki jih morajo člani organizacije izvesti pred izbruhom dejanske krize. Zajema tri stopnje: zaznavanje zgodnjih opozorilnih signalov krize, njeno preprečitev in pripravo na krizo.
- Druga faza, faza *priprave*, pomeni predvsem oblikovanje načrta kriznega upravljanja in vodenja, ugotavljanje ranljivosti organizacije na krizo, izbiro in urjenje krizne

skupine in govorcev, ustvarjanje kriznega portfelja in prečiščevanje kriznega komunikacijskega sistema.

- Tretja faza je faza *izvedbe* in je sestavljena iz prepoznavanja vsebine krize in nadaljevanja poslovanja. Med krizo se mora krizni menedžment zavedati, da je organizacija v krizi in na podlagi tega določiti ustrezne aktivnosti. Za organizacijo je v tem obdobju zelo pomembno komuniciranje organizacije z deležniki.
- Zadnja faza je faza *učenja*, znotraj katere dejavnosti po končani krizi pomagajo organizaciji, da se pripravi na naslednjo krizo. Hkrati ji zagotovijo, da so deležniki dobili pozitiven vtis o delovanju organizacije v času krize ter pomagajo ugotoviti, da je kriza res končana.

Kot je razvidno iz opisa kriznega upravljanja, gre za izjemno obsežen proces, ki ga je v pričujoči nalogi nemogoče opisovati v podrobnosti. Zato se bomo v nalogi posvetili elementu, ki nosi izjemno težo za uspešno pripravo na krizo in njeno kasnejše obvladovanje, t. j. kriznemu komuniciranju.

2.3 Krizno komuniciranje

Komuniciranje je zagotovo eden najpomembnejših dejavnikov, ki določa uspeh ukrepanja v krizi. Pomembno se je namreč zavedati, da se podjetje ob soočanju s krizo pravzaprav ukvarja z upravljanjem ugleda. Vse kar podjetje počne, vpliva na to, kakšna bo njegova percepcija v javnosti – sem seveda spada tudi odzivanje na krizno situacijo. Podjetje, ki se tega zaveda, lahko pozitivno vrednost najde tudi v potencialno negativnih situacijah. Zato je zelo pomemben korak v soočanju in upravljanju s krizo tudi učinkovita uporaba komunikacije. Ne gre samo za reševanje trenutne situacije, temveč za odločanje o tem, kako bo javnost organizacijo dojemala v prihodnosti.

Rosenthal s sodelavci (2001, 12) v tem kontekstu uporablja kar koncept mediatizacije, s katerim pojasnjuje pomen subjektivnosti zaznave krizne situacije in vlogo množičnih medijev pri opredelitvi posamezne krizne situacije. Mediji so namreč tisti, ki določijo relativno pomembnost posamezne krize. Kaneva in Lenert (v Fortunato 2005, 53) pravita, da se posamezniki rutinsko obračajo k največjim medijem, da pridobijo informacije v zvezi s težavami in namige, kako se je potrebno odzvati na določen dogodek. To nadalje pomeni razlog, da se v krizah pomen odnosov z javnostmi še poveča, saj organizacije, ki preživljajo krize, zelo hitro pridejo v soj žarometov, kjer se pod vprašaj postavlja sposobnost njenih upravljavcev, zato krize zahtevajo, da organizacije s svojimi strateškimi javnostmi komunicirajo hitro, natančno ter izurjeno. V tem smislu je ena od strateških vlog, ki jo v času krize igrajo svetovalci za odnose z javnostmi, svetovati vodilnim v podjetju, da o težavah spregovorijo, kakor odkrito je mogoče.

Namen kriznega komuniciranja natančno opredeli Bernstein (v Malešič in drugi 2006, 17), ko pravi, da je krizno komuniciranje namenjeno spremembi zavesti javnosti, večji učinkovitosti upravljalvskega napora, informiranju in izobraževanju, vzpostavitvi verodostojnosti in ugleda organizacije, oblikovanju sočutne in solidarne javnosti ter zmanjševanju negotovosti. V krizi, ki vključuje konfliktnost ali celo sovražnost, je krizno komuniciranje namenjeno tudi poskusu spreminjanja nevtralnih subjektov v zaveznike, krepitvi in povezovanju zaveznikov ter nevtraliziranju nasprotnikov.

Krizno komuniciranje je ključnega pomena za predkrizni, krizni in pokrizni odziv ter lahko bistveno pripomore v procesu upravljanja s krizo. V vsaki posamezni fazi komunikacija polni zahteve po znanju, ki jih ustvari kriza. S tem ljudem pomaga osmisлити krizo in predstavlja osnovo za odločanje (Coombs v Heath in O'Hair 2009, 115). H krizam je zato potrebno pristopati z retoričnega vidika (Heath in Millar v Podnar 2011, 101). Jedro tega pristopa se nanaša na to, da h krizi, poleg njenega tehničnega in upravljaljskega vidika, pristopamo skozi prizmo retoričnega problema ter da so razlogi za krizo njena moč in trajanje stvar javne razprave (Podnar 2011, 101).

Coombs (1999, 113) tako opozarja, da se je treba v fazi obvladovanja in reševanja krize usmeriti na štiri različne teme.

- Pri *prvotnem odzivu* je pomembna hitrost odziva, konsistentna odprta, aktivna in verodostojna komunikacija z mediji in vsemi drugimi javnostmi, prav tako pa poročanje o stanju in morebitnih ukrepih ter izražanje obžalovanja v primeru kakršnekoli škode ali žrtev.
- Pri *upravljanju ugleda* organizacije se je preko kriznega komuniciranja potrebno soočiti z odpravljanjem in preprečevanjem uničevanja ugleda organizacije.
- V okviru *aktiviranja načrta poslovnih možnosti in normaliziranja delovanja organizacije* je deležnike potrebno obvestiti, kdaj bo organizacija normalno delovala in katere možnosti bo uporabila do takrat.
- *Nenehno in proaktivno komuniciranje* se nanaša na aktivnosti krizne skupine, ki mora deležnike nenehno obveščati o razvoju krize ter odgovarjati na nove poizvedbe in vprašanja. Neodzivnost organizacije na krizo namreč pri informacij lačni javnosti ustvari novo informacijsko krizo (Podnar 2011, 101).

Organizacija je tako v krizni situaciji še bolj kot sicer soočena z dolžnostmi in odgovornostmi, ki jih ima do svojih ključnih deležnikov. Deležniki organizacije so skupine in posamezniki, ki lahko vplivajo na organizacijo ali pa organizacija s svojim poslanstvom, dejanji in odločitvami vpliva na njih (Carroll in Buchholtz 2008, 88). Če si organizacije želijo biti uspešne v sedanjem in bodočem okolju, mora vodstvo vzeti v obzir mnoge deležniške skupine. Ena ključnih dolžnosti je seveda transparentna komunikacija o kriznem dogodku in pravočasno obveščanje vseh skupin deležnikov, ki so v dogajanje vpletene na takšen ali drugačen način.

Iz zgoraj povedanega izhaja, da mora vsaka organizacija določiti deležnike, ki so zanjo ključni. Ne glede na to, da so deležniki del okolja, s katerim organizacije neposredno ali posredno sodelujejo, vsi deležniki za organizacijo niso enako pomembni oziroma imajo za organizacijo različen pomen. Kot bomo videli v nadaljevanju, so nekatere skupine deležnikov osnova za nastanek javnosti, kar pomeni, da imajo različne organizacije v različnih situacijah različne strateške javnosti. Z namenom osvetlitve te tematike v prihodnjem poglavju prehajamo na področje korporativnega komuniciranja in odnosov z javnostmi.

3 Korporativno komuniciranje

Izraz korporativno komuniciranje se je pojavil na začetku prejšnjega stoletja, ko so prva podjetja ugotavljala, da za uspeh podjetja še zdaleč ne zadostujeta le uspešna prodaja izdelkov in storitev (Podnar 2011, 9). Ker je okolje organizacije sestavljeno iz različnih deležnikov, katerih interesi se med seboj pogosto razlikujejo, poleg tega okolje organizacije ni statično, temveč je zaznamovano s konfliktom interesov in nenehnim spreminjanjem razmerij moči, znotraj katerih deluje organizacija, Foley in Kendrick govorita o deležniškem okolju kot o »krhkem ekosistemu« (v Luoma-aho in Vos 2010, 317).

Christensen s sodelavci meni, da morajo organizacije za medsebojno razumevanje in pogajanje v tako visokokompleksnem zunanjem okolju negovati polifonijo in različnost v svojem notranjem okolju (ibid., 322). To pomeni, da morajo organizacije za uspeh nujno vključiti glasove, ki govorijo iz drugih perspektiv (Carroll in Mui v Luoma-aho in Vos 2010, 322).

Prav odnosi z javnostmi naj bi bili večšina razreševanja konfliktov med organizacijo in javnostmi. Ključna naloga odnosov z javnostmi je namreč uspešna integracija organizacije v okolje in skrb za nadaljnje delovanje organizacije in njenega okolja v vzajemnem prilagajanju. Da bomo lažje razumeli področje odnosov z javnostmi, se najprej posvetimo širšemu področju, ki skrbi za vzdrževanje odnosov z različnimi deležniki, t. j. korporativnemu komuniciranju. Dandanes namreč velja, da je uspešnost podjetja močno odvisna od tega, kaj si deležniki mislijo o podjetju, zato korporativno komuniciranje v delovanju organizacije igra izjemno pomembno vlogo.

Malmelin (2007, 298) opozarja, da se korporativno komuniciranje prepogosto enači zgolj z izjavami za javnost, odnosi z mediji in pogajalskimi sposobnostmi. V resnici gre za funkcijo, ki vključuje celotno organizacijo, tako komuniciranje z internimi javnostmi kot tudi komuniciranje z deležniki in ostalimi skupinami zunaj organizacije. Podnar (2011, 15–17) pravi, da na ravni znanstvenega polja korporativno komuniciranje razumemo kot okvir za holističen način videnja posameznih polj organizacijske komunikologije ter integracije znanj in spoznanj različnih tradicij in disciplin, kamor sodijo poslovno komuniciranje,

organizacijsko komuniciranje, upravljavsko komuniciranje, odnosi z javnostmi in tržno komuniciranje.

Po van Rielu (v Simcic Brønn in Wiig 2002, 45) korporativno komuniciranje vsebuje tri ključne oblike komuniciranja: marketinško komuniciranje, organizacijsko komuniciranje in upravljavsko komuniciranje. V tem smislu ga van Riel opredeli kot »skupek dejavnosti za upravljanje in orkestriranje notranjega in zunanjega komuniciranja, z namenom, da se ustvari ugodna izhodišča za deležnike, od katerih je odvisno podjetje« (van Riel in Fombrun 2007, 25).

Svojemu imenu navkljub pa jedro tega pojma ni v komuniciranju, temveč v korporativni identiteti in imidžu (van Riel v Podnar in Kline 2003, 66). Podobno tudi Gray in Balmer (v Podnar 2011, 14) menita, da gre pri korporativnem komuniciranju za agregat vseh sporočil, tako iz formalnih kot neformalnih virov, ki potujejo preko različnih medijev in s pomočjo katerih entiteta različnim deležnikom izraža lastno identiteto organizacije.

Korporativno komuniciranje se tako razume kot vez med identiteto, imidžem in ugledom (Birkigt in Stadler v Podnar 2011, 18). Preko nje ali skozi njo naj bi se omogočila izraznost oziroma manifestacija identitete pošiljatelja, na podlagi katere si prejemnik oblikuje svojo podobo o pošiljatelju (Podnar v Podnar in Kline 2003, 66). Zato je korporativno komuniciranje orkestracija vseh inštrumentov s področja organizacijine identitete (komunikacije, simbolov in vedenja članov organizacije), ki ustvarja ali vzdržuje pozitiven ugled v odnosu do deležnikov (van Riel v Simcic Brønn in Wiig 2002, 45). Končni cilj je namreč ohranjanje dovoljenja za organizacijino delovanje (van Riel in Fombrun 2007, 25).

Tu postane jasno, da pri govoru o korporativnem komuniciranju še zdaleč ne mislimo zgolj na delovanje podjetij. Tudi van Riel izrecno opozarja, da izraza korporativno komuniciranje zaradi pridevnika *korporativno* ne smemo pripisovati le poslovnim organizacijam. Besede korporativno namreč ne smemo razumeti kot pridevnik, ki izhaja iz korporacije, pač pa mora biti razumljen v kontekstu latinske besede *corpus*, ki pomeni *telo* ali v prenesenem pomenu *nanašajoč se na celoto* (van Riel in Fombrun 2007, 26).

V tem smislu torej govorimo o vseh organizacijah, ki si na takšen ali drugačen način prizadevajo za ustvarjanje pozitivnega ugleda v odnosu do deležnikov in na takšen način

upravičujejo svoje delovanje v širšem družbenem kontekstu. Sem seveda spadajo jedrske elektrarne, pri katerih je konsenz lokalne skupnosti (in širše javnosti) o njihovem delovanju ključnega pomena za njihov obstoj in preživetje.

Korporativno komuniciranje tako predstavlja krovni pojem za vse oblike vedenja in komuniciranja, ki ga izvaja (znotraj ali zunaj) določeni korpus. Zanima ga problem sinhronizacije med posameznimi oblikami komuniciranja in problem integracije enotnega sporočila (van Riel v Podnar in Kline 2003, 66), ki naj bi ga določen korpus sporočal o sebi in na ta način zmanjševal razliko med tem, kako različne interne in eksterne javnosti gledajo na organizacijo in kako bi si organizacija želela, da jo te iste javnosti vidijo (Chreim v Moingeon in Soenen 2002, 87; Tench in Yeomans 2006, 253).

Rezultat uspešnega korporativnega komuniciranja tako predstavlja kompetitivno prednost organizacije. Neuspešna orkestracija teh elementov privede do nejasnih in nekonsistentnih sporočil, ki lahko škodujejo ugledu organizacije. Ker se velik del korporativnega komuniciranja v praksi realizira prav preko delovanja praktikov za odnose z javnostmi, se v prihajajočem poglavju posvečamo razumevanju in delovanju odnosov z javnostmi.

3.1 Odnosi z javnostmi

Grunig in Hunt (1995, 13) pravita, da bi se morali vsi programi odnosov z javnostmi začeti v fazi deležnika. Prvi problem, ki se pojavi, je vprašanje, kdo je pravzaprav deležnik. Oče teorije deležnikov, Freeman, je konsistentno razlikoval med široko in ozko definicijo deležnikov. Tako so bili deležniki v širšem pomenu vsaka skupina ali posameznik, ki jih je mogoče identificirati kot tiste, ki lahko vplivajo na doseganje organizacijskih ciljev, ali kot tiste, na katere lahko vpliva doseganje organizacijskih ciljev. Drugače so deležniki v ožjem smislu vsaka skupina ali posameznik, ki jo je mogoče identificirati kot tisto, od katere je odvisno organizacijsko trajno preživetje (v Zakhem in drugi 2008, 9).

Med deležniki² organizacije torej najdemo vse, ki imajo ali bi lahko imeli kakršenkoli interes do organizacije ali bi organizacija lahko imela interes do njih oziroma bi lahko prišlo do medsebojnega vplivanja (Gray in drugi v Podnar 2011, 80). To pa niso zgolj ljudje, skupine in institucije, ampak tudi druga živa bitja, naravno okolje ali celo zanamci (Starik v Podnar 2011, 80).

Na tej točki moramo pojasniti razliko med deležniki in javnostmi, kljub temu da ta razlika znotraj teorije ni vedno jasno izpostavljena in se oba pojma pogosto zamenjuje (Tench in Yeomans 2006, 241). Če so deležniki skupine ljudi, za katere je delovanje organizacije pomembno, so javnosti pravzaprav aktivni deležniki. Dewey recimo javnost opredeli kot vse tiste, »ki jih posredne posledice transakcij toliko zadevajo, da se zdi sistematična skrb nad temi posledicami nujno potrebna« (Dewey 1999, 47). Pri Deweyevi javnosti gre torej za skupino ljudi, ki je soočena s podobno problemsko situacijo, ki v tej situaciji prepozna problem in se organizira za njegovo rešitev (Grunig in Hunt 1984, 142). Blumer javnost označi kot elementarno skupino ljudi, ki je soočena z nekim problemom, je razdeljena glede ideje, kako k problemu pristopiti in se vključi v razpravo o problemu (v Splichal 2005, 25). S sklicevanjem na Deweya in Blumerja je Grunig pojem javnosti definiral kot javnost, ki se

² Jančič v modelu, ki prikazuje ravni ekvivalentne menjave podjetja z deležniki, opredeli kar 25 javnosti, družbenih skupin, organizacij in posameznikov, ki lahko nastopajo kot deležniki podjetij. Loči jih na tiste, s katerimi je menjava nujna, na tiste, s katerimi je menjava potrebna, in na tiste, s katerimi je menjava zaželena oziroma koristna (Jančič 1999, 77–78).

oblikuje okrog perečega vprašanja (ang. *issue public*) (v Škerlep 2001, 550). Dinamiko javnosti torej sproži problem oziroma pereče vprašanje (ang. *issue*).

Tako situacijska teorija javnosti glede na prepoznavanje problema, prepoznavanje omejitev in stopnjo vpletenosti ter iskanje informacij in rabo informacij razlikuje med štirimi različnimi javnostmi (Grunig in Hunt 1984, 145).

- *Nejavnost* so tiste skupine ljudi, ki niso vključene v problem in jih problem ne zadeva.
- *Latentna oziroma možna javnost* so skupine, ki bodo občutile posledice problema, problema samega pa še ne bodo spoznale.
- *Zavedna oziroma pozorna javnost* so tiste skupine, ki jih organizacija zadeva in so problem spoznale.
- *Dejavna javnost* so tiste skupine, ki so začele razpravljati o možnih rešitvah problema.

Z vidika korporativnega komuniciranja je torej ključno to, da vsi deležniki še niso javnosti in te postanejo šele z aktivnim odnosom do podjetja (Jančič v Podnar 2011, 81). Vendar kot izpostavi Davis (v Tench in Yeomans 2006, 244), se nekatere skupine (recimo skupine pritiska) ne vzpostavijo iz množice deležniških skupin, temveč kot javnosti obstajajo že od samega začetka, saj so po definiciji aktivne. Prav posebne javnosti, ki se oblikujejo okrog določenega problema oziroma perečega vprašanja, so javnosti, s katerimi se ukvarjajo odnosi z javnostmi. Odnosi z javnostmi namreč preoblikujejo aktivno oziroma konfliktno javnost nazaj v zgolj pozorno ali pasivno javnost.

Heath (v Simcic Brønn in Wiig 2002, 135) tako pravi, da je pri upravljanju problemov in perečih vprašanj najbolj problematičen nastanek praznin legitimnosti (ang. *legitimacy gaps*) (Sethi v Simcic Brønn in Wiig 2002, 135), ki nastajajo med tem, kar organizacija počne, in med tem, kar si njena javnost želi, da bi počela. Praznine legitimnosti vodijo k uničenemu ugledu, medtem ko izpolnjena pričakovanja vodijo k okrepljenemu ugledu.

Težave z ugledom se lahko pojavijo na vrsto različnih načinov, ki so povezani z različnimi javnostmi. Zato je nujno, da organizacija razpozna, kaj je problem, ki generira grožnjo ugledu, in kdo so vpletene javnosti (Greyser 2009, 591). Upravljanje s perečimi vprašanji oziroma problemi (ang. *issue management*) v tem smislu pomeni proaktiven pristop k reševanju problemov oziroma perečih vprašanj in predstavlja vnaprejšnje reševanje situacij, ki

bi lahko vodile v konflikt. To je ena ključnih nalog odnosov z javnostmi, zato v nadaljevanju pogledimo, kako ta pojem definirajo ključni teoretiki s področja odnosov z javnostmi.

Enotne definicije odnosov z javnostmi ni. Te so po mnenju Gruniga in Hunta pogosto dolge in zapletene. Cutlip, Center in Broom (1994, 6) recimo odnose z javnostmi razumejo kot »funkcijo upravljanja, ki odkriva, vzpostavlja in vzdržuje vzajemno koristne odnose med organizacijo in različnimi javnostmi, od katerih sta odvisna njen uspeh ali neuspeh«. Baskin in Aronoff ugotavljata, da so »odnosi z javnostmi funkcija upravljanja, ki pomaga definirati cilje in filozofijo organizacije ter olajša organizacijske spremembe« (Baskin in Aronoff 1988, 4).

Jefkins meni, da »odnose z javnostmi sestavljajo vse oblike načrtovane komunikacije, zunanje in notranje, med organizacijo in njenimi javnostmi, njihov namen pa je doseganje določenih ciljev, ki zadevajo obojestransko razumevanje« (Jefkins 1993, 16). Seitel odnose z javnostmi razume kot »načrtovan proces z namenom vplivanja na javno mnenje, ki preko razumnosti in korektno izvedbe temelji na vzajemno zadovoljujoči dvosmerni komunikaciji« (Seitel 2004, 3).

Po mnenju Gruniga in Hunta sta različnim definicijam z javnostmi povečini skupna dva elementa: komuniciranje in upravljanje. Zato avtorja podajata enostavno definicijo odnosov z javnostmi, ki po njunem predstavlja »upravljanje komunikacije med organizacijo in njenimi javnostmi« (1984, 7). Odnosi z javnostmi so tako formalna pot, po kateri organizacije komunicirajo s svojimi javnostmi. Organizacija sicer v marsičem komunicira naključno, vendar so odnosi z javnostmi tisto komuniciranje, ki ga načrtujejo in usklajujejo praktiki za odnose z javnostmi.

Škerlep pravi, da sta najbolj znani Cutlipova in Grunigova definicija odnosov z javnostmi, pri čemer je Cutlipova definicija osredotočena na končni cilj odnosov z javnostmi, t. j. na vzpostavljanje odnosov organizacije z njenimi strateškimi javnostmi, Grunig pa se osredotoča na prevladujoč način uresničevanja tega cilja – vodenje strateškega komuniciranja organizacije z javnostmi (Škerlep 1998, 739).

Ker je torej končni cilj odnosov z javnostmi vzpostavljanje odnosov organizacije s strateškimi javnostmi organizacije, so programi odnosov z javnostmi, ki opredeljujejo vodenje odnosov z

najpomembnejšimi strateškimi javnostmi oziroma deležniki organizacije, naslednji: odnosi z mediji, odnosi z zaposlenimi, odnosi s finančnimi javnostmi, odnosi z državnimi institucijami, odnosi z lokalno skupnostjo, krizno upravljanje in krizno komuniciranje, odnosi s potrošniki in marketinški odnosi z javnostmi (Škerlep 1998, 751–755).

Če so bile včasih interakcije med javnostmi in korporativnimi entitetami omejene, rastoča digitalna platforma javnostim omogoča medsebojno komuniciranje, širjenje sporočil, organiziranje okrog skupnih interesov in s tem večjo grožnjo korporativnemu ugledu (Argenti in Barnes 2009, 2). Praktiki za odnose z javnostmi morajo biti v tem smislu dojemljivi za spremembe in se zavedati spreminjajočih se kontekstov, v katerih morajo delovati (McKie in Munshi 2007, 19), zato morajo komunikacijske strategije korporacij redefinirati prav v smislu moči, ki jo deležnikom omogočajo digitalne platforme (Argenti in Barnes 2009, 2).

Poleg tega vedno hitreje širjenje informacij preko digitalne platforme od praktikov za odnose z javnostmi zahteva, da so sposobni konflikte obvladovati na svetovni ravni. Dlje kot traja konflikt, več držav in medijev postane vpletenih in verjetnost dodatnih akterjev, vključujoč aktiviste, da izrazijo svoje poglede in sodelujejo v konfliktu, narašča. Takšna situacija valeče se snežene kepe ima lahko za posledico večjo škodo ugleda in delovanja (Moleda v Freitag in Quesinberry Stokes 2009, 98).

To je samo eden od razlogov, zaradi katerega morajo biti odnosi z vsemi ključnimi javnostmi vodeni strateško (Wintraub Austin in Pinkleton 2006, 6). Le na tak način lahko organizacije dovolj zgodaj identificirajo priložnosti in nevarnosti v okolju, jih izkoristijo sebi v prid ter identificirajo javnosti, ki lahko omejujejo ali pospešujejo izvajanje poslanstva organizacije. Grunig v tem kontekstu govori o odličnosti v odnosih z javnostmi, ki jo razume kot »idealno stanje, v katerem usposobljeni komunikatorji neposredno sodelujejo v strateškem upravljanju organizacije in v komunikacijskem upravljanju s ključnimi javnostmi iščejo simetrične odnose, od katerih sta odvisna preživetje in rast organizacije« (v Dozier in drugi 1995, X).

Odlična komunikacija se torej nanaša na dvosmerni dialog med organizacijo in njenimi javnostmi. White in Mazur (1994, 22) tako menita, da uporaba enosmerne komunikacije, s katero organizacije poskušajo informirati ali prepričevati ljudi, da verjamejo, kar si organizacija želi, da bi verjeli, ne zadostuje kriterijem odličnosti. Namesto tega mora biti ključnim javnostim dana možnost komuniciranja in možnost, da so slišane. Zato odlična

komunikacija zahteva raziskovanje, ki upošteva interese ter poglede notranjih in zunanjih javnosti ter se trudi ustvarjati razumevanje in dialog.

Kljub idealom, ki naj bi vodili teorijo in prakso odnosov z javnostmi, veliko teoretikov opozarja na ideološko komponento odnosov z javnostmi. Tako Morris in Goldsworthy (2008, 107) menita, da je dvosmerna komunikacija znotraj odnosov z javnostmi cilj premetenih propagandistov, ki jih ne vodijo etični razlogi, temveč dejstvo, da poslušanje in razumevanje občinstva lastno komunikacijo naredi bistveno bolj učinkovito.

Podobno Gordon (1997, 61) izpostavlja, da odnosi znotraj odnosov z javnostmi pogosto niso vzajemno koristni, saj gre v mnogih primerih za konflikt interesov. Meni, da odnosi z javnostmi pogosto delujejo v vlogi zasebnih interesov in nikakor ne v javnem interesu, saj pogosto ne gre samo za informiranje, temveč tudi za prepričevanje. Odnosi z javnostmi namreč vedno govorijo s funkcije menedžmenta.

Oster kritik odnosov z javnostmi je tudi Chomsky (v Sriramesh in Verčič 2009, 67), ki odnose z javnostmi obtožuje »proizvodnje strinjanja« in vzdrževanja »nujnih iluzij« kot antidemokratskih aktivnosti. Tudi Stauber in Rampton (v Moloney 2000, 71) menita, da morebitne pozitivne prakse odnosov z javnostmi na nikakršen način ne blažijo nedemokratske moči multimilijonskih industrij odnosov z javnostmi, ki manipulira in propagandira v imenu bogatih zasebnih interesov in tako dominira znotraj razprav in odločitev.

V tem smislu je razumevanje delovanja odnosov z javnostmi pravzaprav razumevanje distribucije moči v kulturi – kdo jo ima in kdo je nima (Mickey 2003, 7). Dandanes se države, korporacije, različne skupine pritiska in družbena gibanja trudijo svoja sporočila prenesti do medijev in na ta način zadostiti svojim interesom, ciljem in javni legitimnosti. Zato nas preučevanje medijskih virov in odnosov z javnostmi popelje v samo osrčje ključnih vprašanj, ki se tičejo odnosa medijev do širših struktur in sistemov moči (Cottle v Cottle 2003, 3). S tem namenom se v prihodnjem poglavju posvečamo razmerju med mediji in odnosi z javnostmi.

4 Mediji kot eden ključnih deležnikov

4.1 Upravljanje odnosov z mediji

Odnosi z mediji zavzemajo v odnosih z javnostmi osrednje mesto, saj so množični mediji ključni kanal, po katerem informacije o organizaciji pripotujejo do strateških javnosti organizacije. Tako tudi Grunig in Hunt menita, da »odnosi z mediji v resnici sestavljajo stržen večine programov odnosov z javnostmi – deloma že zato, ker so se odnosi z javnostmi zgodovinsko razvijali kot prizadevanje po nadzoru in vplivu na medijsko poročanje o organizaciji« (Grunig in Hunt 1995, 43).

Pri vodenju odnosov z mediji je, kot pravita Hunt in Grunig (1995, 44), ključnega pomena pozitivno, trajno in dolgoročno razmerje z mediji. Vse to je podlaga za dober odnos, ki ga med seboj vzpostavijo praktiki za odnose z javnostmi in novinarji. Takšen odnos je še posebej koristen, če organizacija zapade v krizo. V času krize je namreč publiciteta, ki je posledica odnosov z mediji, najhitrejše in najkredibilnejše sredstvo organizacijinega odziva (Seitel 2004, 223). Način, na katerega bodo mediji o kriznem dogodku poročali, ima lahko izrazito pozitivne ali negativne učinke na vse aspekte delovanja organizacije. Zaupanje javnosti in javna podpora sta pogosto determinirana prav z reprezentacijo težave v medijih.

Zaradi zapletenosti okolja, v katerem živimo, narašča število kriz, s katerimi se soočamo. Po drugi strani pa narašča tudi število medijev, ki se s temi krizami ukvarjajo. Tako Seitel (2004, 490) pravi, da sta v svetu hitrih komunikacij število in obseg kriz, ki imajo posledice za podjetja, vlado, neprofitne organizacije in celo zasebnike, narasla eksponentno.

Ker je ena temeljnih funkcij množičnih medijev prav nadzor nad okoljem, so mediji tisti, ki javnosti posredujejo svarila pred neposrednimi nevarnostmi v svetu, zato ustrezno komuniciranje podjetja ob krizi ni mogoče brez vključevanja množičnih medijev. Njihovo sodelovanje je nujno, čeprav jih imajo uradniki pogosto za nadlogo. Poročevalci prihajajo na prizadeto območje, lahko povzročajo zastoje, širijo napačne informacije in govornice, izsiljujejo informacije, prisvajajo si njihovo širjenje, kar moti poskuse nadziranja razmer (Lerbinger 1997, 39–51). Kljub temu pa mediji predstavljajo sestavni del načrtovanja kriznega upravljanja in komuniciranja. Tako pomembni so, ker omogočajo predkrizno

informiranje, ob krizi omogočajo opozorilo in aktivacijo lokalnega odziva, med dogodkom in po njem pa obveščajo, svetujejo in tolažijo.

Pri vseh treh komponentah je potrebno biti posebej odločen in proaktiven v prvih 24 urah od nastanka krize. Če organizacija tega časa ne porabi za to, da javnosti zagotovi potrebne informacije, jo bo javnost obsodila na »kriva, dokler se ne dokaže nasprotno« (Offer v Shaw in drugi 2007, 183). Prvih nekaj ur po izbruhu krize namreč predstavlja idealno možnost, da mediji izoblikujejo predstavo o organizaciji, ki jo je prizadela kriza, vplivajo na medijsko poročanje in na razumevanje javnosti. Pogosto se zgodi, da se prizadeta ustanova v primeru, kadar mora sporočiti slabe novice, odloča za njihovo postopno posredovanje javnosti.

Kot pravi Malešič s sodelavci (2006, 141), se na ta način namesto dneva slabih novic, ki ga je mogoče usmerjati, izpostavijo mesecu medijskega poročanja o slabih novicah, ki ga je nemogoče nadzorovati. Prav zato praktiki za odnose z javnostmi organizacijam svetujejo, da medijem v času krize zagotovijo natančno, odkrito in popolno informacijo. Najpogostejši nasvet, ki ga od praktikov za odnose z javnostmi slišijo vodilni v podjetju, je: »Povej prvi in povedi hitro« (Wood v Theaker 2001, 73).

Srečanje s predstavniki medijev je zato za organizacijo zagotovo kritična preizkušnja. Nekatere organizacije takšne preizkušnje vidijo kot težavo, ki jo je treba premagati. Bolj konstruktivno je, če se nanje gleda kot na izzive. Vsak stik z mediji je priložnost, da organizacija pove svojo zgodbo in ustvari pozitiven odziv na svojo organizacijo (Baskin in Aronoff 1988, 200). Zavedanje o tem, da je upravljanje s problemi vedno tudi upravljanje z ugledom, mediji pa ključni prevodnik za komuniciranje organizacijinega poslanstva, pojasni, zakaj so odnosi z mediji v krizni situaciji tako zelo pomembni.

Ob izpostavljanju medijske funkcije nadzora, obveščanja in opozarjanja ne smemo pozabiti, da pozornost, ki jo mediji izkazujejo krizam, seveda vodijo drugačni motivi. Produciranje vsebin je v množičnih medijih tako kot povsod drugod podvrženo logiki profita. To pomeni, da mediji v tekmovalnem svetu kulturnega kapitalizma proizvajajo dela, za katera menijo, da se bodo dobro prodajala širokemu občinstvu in so zato pod močnim vplivom njihovih predpostavk o tem, kaj občinstvo zanima (Morris-Suzuki 2005, 17). V skladu s to mislijo v prihodnjem poglavju osvetlimo tržno naravnano množičnih medijev.

4.2 Tržno naravnani mediji in dramafilija

Poleg povezovanja medijev z vlogo »psov čuvajev« se je potrebno zavedati, da množične medije pri poročanju o dogodkih ženejo tudi drugačni motivi. Mediji so kot takšni tudi sami organizacije s svojim poslanstvom. Baskin in Aronoff medije opredelita kot podjetja, ki zbirajo, »pakirajo« in prodajajo informacije (1988, 192–193). Temu pa dodata, da informacije zbirajo in »pakirajo« na način, ki občinstvo stimulira, da za njihovo branje, poslušanje ali gledanje porablja svoj čas ali denar. V tem smislu so »novice tisto, za kar so ljudje pripravljeni plačati, da so nanje opozorjeni« (Lee v Fortunato 2005, 118). Pozornost občinstva je namreč predpogoj, da lahko mediji svoj dostop do občinstva prodajo oglaševalcem. Zato se tekmovanje za občinstvo – za bralce, poslušalce in gledalce – odvija preko objavljanja vsebin, ki naj bi bile zanimive za čim širše občinstvo, novica pa s tem postane neke vrste blago, tržni izdelek.

Tudi Fowler meni, da je izdajanje časopisov industrija z jasno določenim mestom v narodni in svetovni ekonomiji. Zato je razumno pričakovati, da bodo njihove aktivnosti in izdelki delno določeni s potrebo po ustvarjanju profita, z ekonomsko organiziranostjo industrije, s finančnimi institucijami in uradnimi agencijami, s konvencionalnimi novinarskimi praksami, s produkcijskimi urniki itd. Vse te komercialne in industrijske strukture in odnosi imajo vpliv na to, kaj bo objavljeno kot novica in kako se jo bo predstavilo (Fowler 1991, 20). Konec koncev gre pri ustvarjanju novic, kot poudarja Philo (v Fowler 1991, 20), za neke vrste rokodelstvo. Zato izdelek v komercialnem smislu niso več novice ali časopis, temveč bralci – zaslužek, ki prihaja iz oglasnega prihodka ali celo glasovi, če je namen lastnikov časopisa ohraniti vlado, ki bo favorizirala njihove poslovne poteze.

Fairclough (1995b, 42) pravi, da so takšni logiki podvržene tudi nekomercialne novinarske organizacije, saj morajo za gledanost, poslušanost ali branost tekmovati s komercialnimi novinarskimi organizacijami. Njihova gledanost, poslušanost ali branost namreč upravičujejo prispevke, ki jih morajo ljudje plačevati za njihov obstoj. To pomeni, da novinarji svoje zgodbe pišejo hitro, ker lovijo kratke časovne roke in si želijo premagati tekmece v drugih medijih.

Takšno situacijo lepo ilustrira Franklin (v Allan 2005, 138), ko Ritzerjev koncept mcdonaldizacije družbe, po kateri principi delovanja restavracij s hitro hrano počasi začenjajo dominirati celotnemu svetu, prenese na novinarstvo in ga poimenuje kar mcnovinarstvo (ang. *McJournalism*). Takšno novinarstvo spodbuja tekmovalno vzdušje, ki ima za posledico iskanje udarnih novic (ang. *breaking news*) in zanemarja poročanje o temah, ki jih je potrebno opazovati dalj časa ali je potrebno o njih imeti obširno znanje (Nelkin 1995). S tem postane jasno, da pri nastanku krize niso pod pritiskom samo upravljavci s krizo, temveč tudi novinarji. Vloga novinarjev kot »psov čuvajev« se s tem pogosto prestavi v procese personalizacije, dramatizacije, lova na čarovnice, produkcije »žajfastih« vsebin in različnih trivialnosti (Blumler in Gurevitch 1995, 1).

Ob izbiri dogodka, ki bo predstavljal novico, se torej vzporedno vedno odvija boj za pozornost občinstva. Izbira dogodka zato nikakor ni naključna. Novičarski mediji izbirajo dogodke, o katerih bodo poročali, na podlagi kompleksnega seta kriterijev. Novica torej ni nekaj, kar se zgodi, temveč nekaj, kar se razume in predstavi kot vredno objave. Ti kriteriji, ki so v uredniški praksi verjetno bolj ali manj nezavedni, se v medijskih študijah imenujejo *novičarske vrednosti*³ in opravljajo vlogo odbiralatelja (ang. *gatekeeper*), ki filtrira in omejuje vnos novic (Fowler 1991, 13). Zgodbe, ki na novičarskih vrednostih kotirajo visoko, bodo predstavljene na prvih straneh z velikimi naslovi, tiste, ki na novičarskih vrednostih kotirajo nižje, pa bodo postavljene v ozadje in bodo imele manj medijskega prostora (Laughey 2007, 22).

V kontekstu okoljskih tematik to pomeni, da dodobra zakoreninjene novičarske vrednosti novinarje preddeterminirajo, da nekatere okoljske teme prenesejo v novice, spet druge pa ne. Posebej negativne, odklonske, dramatične in konfliktne zgodbe, ki jih v primeru vizualnih medijev dopolnjujejo osupljive in spektakularne podobe, imajo zaradi kompatibilnosti z novičarskimi vrednostmi veliko verjetnost za objavo v medijih (Cottle 2009, 74). Ker

³ Kljub temu da novinarji instinktivno vedo, kaj so novičarske vrednosti, jih zna naštet le peščica (Hall v Allan 2004, 56). Zato sta Galtung in Rugejeva v svoji študiji iz 1973 določila t.i. novičarske vrednosti, t.j. neformalno novinarsko paradigmo oziroma pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da se bo dogodku posvetilo pozornost. Ta merila so: pogostost (medije zanimajo dogodki, ki se zgodijo v času od enega izida časopisa do naslednjega), vstopni prag (pomembna je obsežnost dogodka, pri »velikih« zgodbah pa je potrebna še dodatna drama, da se o dogodku ponovno poroča), jasnost (spekter možnih pomenov mora biti zamejen), pomembnost (kulturna pomembnost pomeni, da imajo dogodki, ki so v skladu s kulturnim ozadjem poročevalcev, večjo verjetnost za izbor; relevantna pa pomeni, da so lahko izbrani tudi dogodki tujih kultur, če imajo vpliv na poročevalčev »domačo« kulturo – običajno v obliki »groznje«), konzonanca (če poročevalci predvidevajo, da se bo dogodek zgodil, o njem veliko obsežneje poročajo), nepričakovanost (redkost dogodka), kontinuiteta (razvoj dogodka se bo spremljalo nekaj časa), kompozicija (če so prisotne same tuje novice, bo domača novica vključena samo zato, da uravnovesi zgradbo, poleg tega bodo ob »veliki« zgodbi izbrane tudi »manjše« zgodbe, ki so z njo v kakršnikoli povezavi). Tem osmim novičarskim vrednostim sta Galtung in Rugejeva dodala še štiri novičarske vrednosti, ki so pomembne v zahodnih medijih: nanašanje na elitne narode (to je še posebej očitno pri vojnah, volitvah in katastrofah), nanašanje na elitne ljudi, personalizacija oziroma nanašanje na ljudi kot nosilce dejanj (na dogodke se gleda kot posledice dejanj posameznikov, tako britanska vlada recimo postane gospa Thatcherjeva), negativnost (slaba novica je dobra novica). Več pogojem kot dogodek zadosti, večja je verjetnost, da se uvrsti v novice (v Hartley 1982, 77–79).

katastrofalni dogodki, kot je bila recimo jedrska nesreča v Černobilu, na vseh kriterijih kotirajo visoko, jim je zagotovljeno množično medijsko pokrivanje (Fowler 1991, 13).

Skupek vpliva novičarskih vrednosti in zahteve po branosti medijev tako botrujejo razlogu, da so zadeve, ki pritegnejo največ medijske pozornosti, tiste, ki jih je najlažje zdramatizirati in znarativizirati. Gre za proces, ki ga Nisbet s sodelavci (2003, 43) poimenuje kar dramafilija. Element enostavne narativizacije povezuje z nanašanjem na pretekle dramatične dogodke. Meni namreč, da se v primeru podobnosti dogodka z znanimi vsebinami iz prejšnjih dramatičnih zgodb novinarji pri ustvarjanju nove zgodbe obrnejo k tem, predhodno uporabljenim vsebinam, in v okviru poznanih vsebin določijo glavne akterje in dogodke.

Kaj to pomeni za medijsko poročanje o modernizacijskih tveganjih? Po mnenju Nisbeta in sodelavcev (2003) so množični mediji pri znanstvenih kontraverzah vedno odigrali pomembno vlogo. Množični mediji namreč predstavljajo ključno areno, v kateri znanstvene kontraverze pridejo pod drobnogled odločevalcev, interesnih skupin in javnosti. Vplivajo na to, kako se politična vprašanja v zvezi z znanostjo definira, simbolizira in končno razreši.

Pozitivni vidiki medijskega delovanja, kot so recimo nadzorovanje okolja in informiranje javnosti, so v obdobju kriz zgolj ena plat. Kaminova opozarja, da negativno in senzacionalno poročanje s seboj nosi tudi negativne posledice. Logika privabljanja občinstva z negativnimi novicami (Glasgow University Media Group v Kamin 2006, 123) namreč medije pogosto žene v preplah in prenagljene objave znanstvenih ugotovitev o tveganjih. Številni preplahi in prenagljene objave so pozneje preklicane – največkrat z nasprotujočimi si poudarki o virih in stopnjah tveganja ali z novimi preplahi. Vse to ima za rezultat katastrofični, zastrašujoč medijski diskurz (Kamin 2006, 128).

Tovrstni diskurz je torej produkt tržne logike, ki obvladuje množične medije. Enaka logika botruje dejstvu, da so novinarji pri proizvajanju novic podvrženi časovni stiski in so zato svoje prispevke v veliki meri primorani oblikovati s pomočjo gradiv, ki jih pripravijo predstavniki za odnose z javnostmi. Z namenom osvetlitve te tematike se v naslednjem poglavju posvečamo kompleksnosti odnosa med novinarji in praktiki za odnose z javnostmi.

4.3 Ambivalenten odnos med novinarji in praktiki za odnose z javnostmi

Novinarji predstavljajo posrednika med organizacijo oziroma interesno skupino in njenimi strateškimi javnostmi. Zato je jasno, da si praktiki za odnose z javnostmi po eni strani prizadevajo z novinarji ohraniti dobre odnose, saj bodo ti o njihovi organizaciji poročali javnosti. Po drugi strani pa so novinarji odvisni od praktikov za odnose z javnostmi, saj jim ti zagotavljajo informacije, ki zanimajo njihovo občinstvo.

V osnovi gre torej za nekakšno simbiozo, ki je iz ust novinarjev in praktikov za odnose z javnostmi slišati precej drugače:

Če poslušate novinarje in izvajalce odnosov z javnostmi, kadar govorijo drugi o drugih, boste dobili vtis, da je področje odnosov z mediji eno samo bojišče. Novinarjem se zdi, da jih oblegajo horde predstavnikov za odnose z javnostmi in publicistov, ki jih obsipavajo z nezaželenimi sporočili za javnost in jim vsiljujejo samovšečne zgodbe brez kakršnekoli informativne vrednosti. Izvajalcem odnosov z javnostmi pa se po drugi strani zdi, da so prepuščeni na milost in nemilost novinarjem in urednikom, ki so sovražni do njihove organizacije, ki raje črnijo, namesto da bi pojasnjevali, in ki se jim še sanja ne, kako kompleksna reč je taka organizacija (Grunig in Hunt 1995, 45).

Simbioza med sicer globoko povezanima profesijama se zalomi prav na točkah, ki ju bomo predelovali v naslednjih poglavjih – na točkah umeščanja zgodbe na dnevni predmetnik in na točki njenega uokvirjanja. Ključni konflikt med novinarji in praktiki za odnose z javnostmi izvira iz dejstva, da si novinarji želijo zgodbo, pa naj bo ta dobra ali slaba, medtem ko si organizacija želi, da bi jo mediji predstavili v najboljši luči (Seitel 2004, 217). Zato vodilni v podjetjih novinarje pogosto vidijo kot sovražnike, novinarji pa praktike odnosov z javnostmi kot manipulatorje, ki ovirajo dostop do dejstev, številc in ljudi, ki jih mediji potrebujejo, da ustvarijo »dobro« zgodbo. Praktiki za odnose z javnostmi namreč medijem ponujajo dejstva, številke in ljudi, ki zmanjšajo ostrino novinarske zgodbe (Moloney 2000, 29).

Novinarji, ki zbirajo in organizirajo informacije, se pogosto dojemajo kot »psi čuvaji« in kot »oči in ušesa« javnosti ter svojo službo vidijo v iskanju resnice. Na praktike odnosov z javnostmi gledajo kot na nekoga, ki medije izkorišča sebi v prid in se trudi promovirati novinarske zgodbe, ki bodo o njihov naročnikih pisali pozitivne stvari (Morris in Goldsworthy

2008, 30). Drugače praktiki za odnose z javnostmi novinarje vidijo kot odbiralce, ki branijo pravico javnosti do obveščenosti, in hkrati kot medij, skozi katerega lahko dosežejo strateške javnosti (Baskin in Aronoff 1988, 192–194).

V skladu z zgoraj opisanim simbiotičnim razmerjem se promoviranje dobrih novic in minimiziranje slabih srečujeta na informacijskem trgu, kjer novinarstvo in odnosi z javnostmi med seboj trgujejo in se trudijo skleniti dobro kupčijo (Morris in Goldsworthy 2008, 31). Vprašanje je, kdo ima v pogajanjih ugodnejše izhodišče. Medijska lakota po vsebinah je namreč povzročila, da je moč v veliki meri prešla na odnose z javnostmi (ibid., 173). Tako je hitra rast odnosov z javnostmi v devetdesetih letih v kombinaciji s stagniranjem števila novinarjev, vpletenih v proizvodnjo novic, novinarje spremenila v predelovalce in ne v izvor novic (Franklin in drugi v Allan 2010, 202–203).

Zaradi tovrstnih procesov je polje novinarstva, ki sicer igra ključno vlogo pri komuniciranju različnih glasov, ki tekmujejo za medijski vpliv, reprezentacijo in participacijo, postalo podvrženo rutinizaciji (Cottle v Cottle 2003, 3). Sistem je začel diktirati, da novinarji delajo v uredništvu, ker imajo preveč dela in nimajo časa preiskovati, še zdaleč pa nimajo časa odpotovati v tujino, ker je takšna pot predraga.

Kljub temu da želijo novinarji pogosto predstaviti svoje delo kot neodvisno od materialov, ki jih zagotavljajo praktiki za odnose z javnostmi, jih ekonomska nuja prisili v nasprotno. Praktik za odnose z javnostmi novinarju poenostavi delo, ki tako privarčuje čas in denar, hkrati pa zagotovi informacije, ki bi sicer lahko ostale nedostopne (Baskin in Aronoff 1988, 197). S takšnim načinom dela novinarji postanejo odvisni od informacij, ki jim jih posredujejo predstavniki za odnose z javnostmi, kar je Gandy (v Franklin v Franklin in drugi 2005, 113) poimenoval informacijske subvencije (ang. *information subsidies*). Tako se praktiki za odnose z javnostmi, ki medije zalagajo z informacijami, v resnici vedejo kot neplačani novinarji.

Sheridan Burnsova (2002, 63) sicer trdi, da je največja moč, ki jo imajo novinarji, v izboru, saj lahko med neštetimi informacijami še vedno izberejo tisto, ki bo javnosti predstavljena kot novica. To hkrati pomeni, da vsaka odločitev za izbor vključuje odločitev za izključitev ostalih informacij kot manj pomembnih ali zanimivih. Podoben pogled novinarjev navajata tudi Baskin in Aronoff: »Jaz sem tisti, ki reče »ja« ali »ne«, praktik za odnose z javnostmi pa je tisti, ki reče »prosim«« (Baskin in Aronoff 1988, 197). Kljub temu da novinarji iz

ponujenega materiala še vedno sami izbirajo material, ki ga bodo v končni obliki uporabili v sami novici in s tem ohranjajo neke vrste avtonomijo, pa Davis pravi, da je njihovo delo v resnici reaktivno in ne proaktivno preiskovanje (Davis v Cottle 2003, 32). Zato je avtonomija izbiranja vsebin zgolj navidezna.

Takšno stanje je seveda voda na mlin praktikom za odnose z javnostmi. Če jim uspeva uvrstitev njihovih gradiv na medijski predmetnik, lahko vplivajo na javno mnenje in javni predmetnik (ang. *public agenda*) (Poler Kovačič 2004, 29). Odnosi z javnostmi torej v veliki meri prispevajo k razvoju in implementaciji organizacijske strategije skozi proces postavljanja tem (ang. *agenda building*) in skozi proces uokvirjanja (ang. *framing*), ki se jima posvečamo v prihodnjem poglavju. Zavedajoč se pomembnosti medijskega poročanja in njegovega vpliva na izide javnih debat tekmujejo za pozornost medijev, da bi dosegli poročanje, ki podpira stališča organizacije. Znotraj tega medijskega procesa postavljanja tem in uokvirjanja tekmujoči interesi delujejo kot novičarski viri, ki novinarjem zagotavljajo strateško zapakirane novice in informacije o dogodku (Nisbet 2003, 42).

Baskin in Aronoff (1988, 196) navajata rezultate iz raziskave o odnosu med novinarji in praktiki odnosov z javnostmi. Rezultati potrjujejo, da imajo novinarji splošno gledano do praktikov za odnose z javnostmi in njihovih gradiv negativen odnos. Nanje gledajo kot na manipulatorje z nizko kredibilnostjo. Kljub temu pa novinarji, ne glede na to, da se predstavljajo, kot da neradi uporabljajo informacije odnosov z javnostmi, zaradi ekonomskih nagibov v resnici ravnajo drugače.

Sigal (v Gamson in Modigliani 1989, 8) je v svoji pogosto citirani raziskavi iz leta 1973 pokazal, da je prispevek odnosov z javnostmi k novinarskemu sporočanju več kot 50 %. Znotraj 1000 zgodb iz New York Timesa in Washington Posta je klasificiral kanale, po katerih so informacije dosegle poročevalce. Rutinski kanali so obsegali izjave za javnost, konference, procedure in uradne dogodke. Neformalne priložnosti so obsegale poročanja o ozadjih, uhajanja informacij, nevladne procedure in poročanja drugih novičarskih organizacij. Lastno iskanje informacij je obsegalo intervjuje, ki so nastali na novinarsko zahtevo, spontane dogodke, ki so jih novinarji opazovali na mestu dogodkov, neodvisno raziskovanje in poročevalčeve lastne analize in zaključke.

Kar tri četrtine prispevkov je izviralo iz pasivne predelave informacij: 58 % iz rutinskih kanalov in 16 % iz neformalnih priložnosti. Le 26 % jih je izviralo iz lastnega iskanja informacij – iz intervjujev ali novinarske analize (v Poler Kovačič 2004, 41). Sallot in Johnson (v Sriramesh in Verčič 2009, 62) sta v novejši raziskavi iz 2006 predstavila mnenje novinarjev, da kar 44 % medijskih vsebin v ZDA prihaja od praktikov za odnose z javnostmi.

McManus (1994, 97–98) to označuje s kategorijo minimalno aktivnega odkrivanja novic (ang. *minimally active discovery*), za katero je značilno, da novinarska besedila v veliki meri izhajajo iz sporočil za javnost, gradiv drugih medijev ter rutinskih preverjanj pri policiji, gasilcih in reševalcih. Poleg opisane kategorije minimalno aktivnega odkrivanja novic McManus oblikuje še kategorijo zmerno aktivnega odkrivanja (ang. *moderately active discovery*), kamor sodijo informacije, pridobljene na novinarskih konferencah, namigi in informacije, nadaljevanja zgodb ipd., ki že potrebujejo zunanje preverjanje, da je zagotovljena ustrezna stopnja novičarske vrednosti. Tretjo kategorijo McManus opredeli s kategorijo zelo aktivnega odkrivanja (ang. *highly active discovery*), saj se mora novinar za pogovore z vlado in podjetji, pregledovanje dokumentov, preiskovalne zgodbe itd. najbolj potruditi.

Zagotovo lahko rečemo, da so odnosi z javnostmi in novinarstvo med seboj močno odvisni. Pravzaprav je bil vpliv praktikov odnosov z javnostmi vedno večji, kot so znanstveniki zaznali, novinarji priznali ali se potrošniki novic zavedali (Davis v Cottle 2003, 31). To je razumljivo, saj se cilja novinarjev in praktikov odnosov z javnostmi v veliki meri prekrivata. Oboji namreč želijo javnost obvestiti o stvareh, ki se jih tičejo (Baskin in Aronoff 1988, 197).

Takšno videnje odnosa med novinarji in praktiki za odnose z javnostmi pojasni, zakaj je industrija odnosov z javnostmi v zadnjih desetletjih začela igrati izjemno pomembno vlogo v procesu novinarskega dela. Ker so bile novinarske hiše prisiljene omejiti stroške, medtem ko so morale hkrati povečati produkcijo, je narasla njihova odvisnost od informacijskih subvencij. To po eni strani pomeni, da imajo odnosi z javnostmi na poklic novinarjev vedno večji vpliv. Hkrati to pomeni, da se tradicionalna hierarhija odnosov med mediji in viri v okolju, ki ga poganjajo odnosi z javnostmi, močno spreminja (Davis v Cottle 2003, 27). Prav medijem kot prizorišču bojev med različnimi interesi se posvečamo v prihajajočem poglavju.

5 Mediji kot prizorišče boja

Po mnenju Gurevitcha in Levyja (v Gamson in Modigliani 1989, 2) so mediji »področje, na katerem različne družbene skupine, institucije in ideologije bojujejo boj za definiranje in konstrukcijo družbene realnosti«. Njuno trditev je moč navezati na Gramscijev koncept hegemonije, ki izhaja iz teze, da vodstvo določenih slojev ni doseženo s prisilo, temveč je zagotovljeno s strinjanjem podrejenih, pri čemer je dominacija vladajočega razreda hkrati vedno ogrožena. Obstaja namreč možnost, da posamezni deli družbe vsaj občasno in trenutno oblikujejo svoje revolucionarne protiideologije, zato mora biti dominacija nenehno in vedno znova zagotovljena s pridobivanjem strinjanja podrejenih (Gramsci 1971).

Takšen hegemonski model kulture in medijev razkriva dominantne ideološke formacije in diskurze kot premikajoč se teren konsenza, boja in kompromisov, ne pa kot sredstvo monolitne, unidimenzionalne ideologije, ki jo poenoten vladajoči razred od zgoraj vsiljuje podrejenim (Kellner v Gamson in drugi 1992, 381).

V tem smislu mediji predstavljajo eno ključnih aren, v kateri se bije bitka za prevlado definiranja družbene realnosti. Mediji namreč nikakor niso ideološko nevtralni in neodvisni od komercialnih ali državnih interesov, temveč so pomembni akterji v produkciji in reprodukciji dominantnih ideologij in zato vedno ideološko naravnani. Novice tako predstavljajo diskurz, saj so daleč od tega, da bi nevtralno odsevale družbeno realnost in empirična dejstva. Posegajo v to, kar Berger in Luckmann (1988) imenujeta *družbena konstrukcija realnosti*.

Tako Hartley pravi, da na splošni strukturalni ravni družbena funkcija novinarstva dejansko nima opravka z realnostjo preddiskurzivnih dogodkov, temveč z diegetičnim svetom, zamišljenim znotraj poročanja. Ta svet se sicer neprestano in bojevito verificira glede na realno, vendar je tu realno sekundarnega pomena. Pomembnejši je pogled, saj je vizualizacija reda in nereda tisto, kar s pomočjo aktualnosti postane avtentično, ne pa obratno. »Na kratko, novinarstvo je smiselno kot proizvodnja realnega skozi pogled« (v Luthar in drugi 2004, 182).

O dogodkih in idejah je nemogoče poročati nevtralno tudi zato, ker jih je potrebno prenesti čez medij, ki ima svoje strukturne značilnosti, te pa so nadalje že prepredene z družbenimi

vrednotami, ki določajo možen pogled na dogodke. Pri strukturi vizualnih in lingvističnih medijev ni ideološko nevtralnega načina oziroma, kot nazorno ilustrira Fowler: »Kamere se ne da držati na nevtralen način« (Fowler 1991, 25–26). Enako seveda velja za napisano besedilo. Ker je jezik semiotični kod, ki vsili strukturo vrednot v vse, kar reprezentira, so tudi novice zgolj reprezentacija sveta v jeziku, ne pa objektivni odsev »dejev«. Ker lahko eno in isto stvar povemo na različne načine, nikakor ne gre za poljubne, naključne alternative. Razlike v izrazju nosijo ideološke razlike in zato razlike v reprezentaciji.

Množični mediji so tako arena javnih polemik, v katerih se oblikuje javno mnenje o pomembnih javnih zadevah. Tekmovanje med zagovorniki različnih interesov znotraj medijev poteka na dveh ravneh. Na prvi ravni gre za tekmovanje za prostor, ki jim ga naklonijo mediji. Ko je prostor enkrat zagotovljen, se začne tekmovanje za pomen, torej definicijo družbene realnosti. Če si posamezna vsebina prostor pogosto izbori zaradi svoje visoke novičarske vrednosti, poteka tekmovanje na ravni definiranja družbene realnosti veliko bolj kompleksno (Wolfsfeld v Cottle 2003, 94).

Na prvi ravni se torej ukvarjamo s prodorom tem v proces mediatizacije, t. j. proces medijske produkcije in posredovanja (Castells v Kamin 2006, 110). Teme, ki jim v proces mediatizacije ne uspe priti, ostanejo obsojane na marginalizacijo, zato je pri oblikovanju konsenza o tem, kaj je v družbi pomembno in kaj ne, ključen element vidnosti. Ta nosi tako visoko pomembnost zato, ker predstavlja pogoj za izvajanje moči. Izraža se v procesu t. i. uokvirjanja, t. j. »v diskurzivni reprezentaciji delovanja ali problematike in postavljanju interpretativnih shem, ki legitimirajo (partikularne) interese kot obče – kar bistveno prispeva k njihovi praktični realizaciji – in /ali specifični družbeni položaj akterja moči« (Splichal 2004, 19). Zato se v prihodnjem podpoglavju posvetimo podrobnejši razlagi pojma *uokvirjanje* in z njim povezanim pojmom *prednostno tematiziranje*.

5.1 Prednostno tematiziranje

Osnovna ideja teorije prednostnega tematiziranja (ang. *agenda setting*) se glasi, da bolj kot je posamezna tema medijsko pokrita, bolj pomembna postane za ljudi (Coleman in drugi v Wahl-Jorgensen in Hanitzsch 2009, 147). Idejo izbora je leta 1922 vpeljal Lippmann, ko je izpostavil, da novinarji ne morejo poročati o vseh dogodkih na svetu, zato je proces izbora nujno potreben. Šele izbor namreč predstavlja predpogoj, da so ljudje novici lahko izpostavljeni. Brez prisotnosti novice v množičnih medijih je malo verjetno, da bi posamezna zgodba lahko imela širok vpliv (v Fortunato 2005, 49).

Zdaj že slaven Cohenov citat iz 1963, da »novinarji morda večino časa niso uspešni v tem, da ljudem govorijo, kaj naj mislijo, so pa zato presenetljivo uspešni v tem, da ljudem povejo o čem naj premišlujejo« (v Weiss v Littlejohn in Foss 2009, 32), je McCombsa in Shawa v začetku sedemdesetih let napotil k utemeljitvi teorije prednostnega tematiziranja. Z njo sta opisala fenomen, ki se ga je pred tem dolgo opazovalo in preučevalo v okviru političnih kampanj.

Teorija prednostnega tematiziranja pravi, da novičarski mediji javnosti nakažejo, kaj naj bi bile glavne teme dneva, to pa se nadalje odseva v tem, kaj javnost dojema kot glavne teme (McQuail 2005, 512). S tem sta McCombs in Shaw pokazala, da mediji posvečajo pozornost zgolj nekaterim temam, hkrati pa zanemarjajo ostale, s čimer pri občinstvu določajo lestvico, na podlagi katere ljudje javne teme razvrščajo po pomembnosti. Percepcija tega, katere teme imajo pri prejemanju prednostno mesto, je tako zrcalna slika tiste, ki so jo skonstruirali množični mediji.

Prednostno tematiziranje nosi takšen pomen zato, ker zaradi njegovega učinkovanja določene teme dobijo medijsko pozornost, druge pa ne. Kot pravita Dearing in Rogers, gre pri procesu prednostnega tematiziranja za »hierarhijo pomembnosti v določenem trenutku« (v Sriramesh in Verčič 2009, 66). To je neobhodno, saj je »pozornost javnosti omejena. Omejen je prostor. In omejen je čas« (Shaw in Martin v Fortunato 2005, 55).

To nadalje pomeni, da nam množični mediji narekujejo, o čem naj premišljujemo, oziroma, povedano drugače, povzročijo izstopanje (ang. *salience*) posameznih tem. Prav zato

izstopanje objekta ali posamezne vsebine, t. j. njegova relativna pomembnost v medijih ali znotraj javnosti, predstavlja osrčje raziskovanja prednostnega tematiziranja. Po ključni predpostavki teorije prednostnega tematiziranja posamezna vsebina takoj, ko se pojavi znotraj medijskega predmetnika, v svojem izstopanju znotraj medijskega prostora narašča kumulativno (Chyi in McCombs 2004, 22). Tako lahko v kontekstu okoljskih tematik prednostno tematiziranje pojasni vzpon in padec okoljskih problemov skozi čas, ne glede na to, da stopnja resnosti težav, ki so z njimi povezana, ostaja enaka ali se skozi čas celo zvišuje (Hansen v Cottle 2009, 75).

Kljub središčni vlogi, ki jo množični mediji igrajo znotraj teorije prednostnega tematiziranja, Fortunato (v Fortunato 2005, 55) meni, da se množičnim medijem dodeljuje preveč moči, premalo pa se posveča procesu, skozi katerega je izbrana vsebina, ki je predstavljena v množičnih medijih. Množični mediji tako še zdaleč niso edina sila, ki deluje znotraj prednostnega tematiziranja, temveč izjemno pomembno vlogo igrajo viri kot zagotavljevalci vsebin. Spregledati vlogo, ki jo igrajo viri, bi tako pomenilo spregledati kritično fazo nastanka vsebine znotraj množičnih medijev.

Prednostno tematiziranje, kot smo ga obravnavali zgoraj, predstavlja šele prvo stopnjo dvostopenjskega prodora v medije, kot ga razume Wolfsfeld (v Cottle 2003, 94). V nasprotju s tem druga raven prodora v medije in za nekatere avtorje tudi t. i. »druga stopnja prednostnega tematiziranja« (Chyi in McCombs 2004) raziskuje, kako mediji izbirajo in predstavijo posamezne lastnosti predmeta ter kako ta izbor in predstavitev vplivata na javno percepcijo predmeta in njegovih lastnosti. To pomeni, da se prva raven prednostnega tematiziranja ukvarja s prenosom izstopanja iz medijskega predmetnika na javni predmetnik, druga raven pa se ukvarja z izstopanjem lastnosti v medijih ter njegov vpliv na izstopanje predmeta in njegovih lastnosti v javnosti (ibid, 23).

Tako sta McCombs in Shaw leta 1993 svojo izvorno hipotezo prednostnega tematiziranja prevetrila in razširila funkcijo prednostnega tematiziranja ter ga opisala kot proces, ki lahko vpliva na oboje; na to, o čemer premišljujemo, in na to, kako o tem premišljujemo (Fortunato 2005, 56). Tudi Scheufele (2000, 309) pravi, da lahko mediji po eni strani izbirajo oziroma določajo vsebine, ki jih bodo podali širši javnosti in tako posledično vplivajo na njihovo izbiro. Po drugi strani pa lahko izbirajo, kako bodo podali nekatere informacije znotraj celotnega konteksta ter s tem vplivajo na naše poglede in stališča. Takšen izbor informacij,

kot posledica interpretacije dogodka ali predmeta, predstavlja proces uokvirjanja, ki ga predstavljamo na naslednjih straneh.

5.2 Uokvirjanje

V nasprotju s teorijo prednostnega tematiziranja teorija uokvirjanja medijskih besedil ne jemlje kot samoumevnih in nevtralnih, temveč se usmerja na njihov diskurzivni vidik kot neodtujljiv del komunikacijskega procesa. Z natančno analizo pokaže, kako se javne teme najprej pojavijo na dnevnem predmetniku, kako se kasneje razvijajo in kako so na koncu razrešene.

Tako kot pri teoriji prednostnega tematiziranja je tudi pri teoriji uokvirjanja začetne temelje postavil Lippmann (1922/2007), ko je ugotovil, da so za večino ljudi politične teme težko dostopne, zato do znanja iz tega področja ne prihajajo iz prve roke, temveč potrebne informacije pridobijo iz medijev. Idejo, da so okvirji primarno sredstvo, skozi katerega ljudje osmišljujejo zapleten svet, sta kasneje uvedla Bateson in Goffman (Entman in drugi v Wahl-Jorgensen in Hanitzsch 2009, 178–179). McCombs in Shaw pa sta 1972 razvila teorijo prednostnega tematiziranja, ki je bila neposredno povezana s teorijo uokvirjanja (Volkmer v Littlejohn in Foss 2009, 408). Ljudje namreč v novicah iščejo več kot zgolj enostavna dejstva – iščejo analizo dogodkov (Fortunato 2005, 53).

Uokvirjanju manjka enotna definicija, prav tako zanj ni vzpostavljen enotni merilni inštrument. Kot smo omenili že pred tem, nekateri uokvirjanje razumejo zgolj kot podaljšek prednostnega tematiziranja, saj vključuje izbor omejenega števila tematsko sorodnih lastnosti, vključenih v medijski predmetnik, kadar se obravnava posamezne vsebine (McCombs 1997, 6). Mi ga bomo obravnavali samostojno kot proces, ki s selekcijo relevantnih vidikov problematike ter s poudarki in z izključevanjem nerelevantnih vidikov organizira diskurz moči in tako konstruira temo, ki jo akterji ponudijo v razpravo javnosti (Splichal 2004, 19).

Oprli se bomo predvsem na Entmanovo razumevanje uokvirjanja. Za Entmana uokviriti pomeni »izbrati določene vidike zaznane dejanskosti in jih napraviti bolj izstopajoče v posredovanem besedilu, in sicer tako, da podpirajo določeno definicijo problema, vzročno interpretacijo, moralno oceno in/ali predlog obravnave« (Entman 1993, 52). Uokvirjanje tako v svojem bistvu vključuje izbor (ang. *selection*) in izstopanje (ang. *salience*).

S prvim elementom uokvirjanja, t. j. izborom, okvirji izbirajo in pritegnejo pozornost na posamezne aspekte opisane resničnosti, kar logično pomeni, da okvirji hkrati s tem preusmerjajo pozornost stran od drugih aspektov. Okvirje definira to, kar izpuščajo, in to, kar vključujejo. Prav izključitve definicij potencialnih težav, razlag, ocen in priporočil so lahko pri vodenju občinstva enako kritične kot njihove vključitve.

Pri drugem elementu uokvirjanja, t. j. izstopanju, okvirji posamezne dele informacije o komuniciranem predmetu poudarijo in jih s tem naredijo izstopajoče. Narediti izstopajoče pomeni »narediti del informacije za občinstvo bolj opazen, pomenljiv ali zapomljiv. Zvišano izstopanje poveča verjetnost, da bodo prejemniki informacijo zaznali, dojeli njen pomen in jo tako predelali ter shranili v spominu. Besedila lahko dele informacij naredijo bolj izstopajoče z umestitvijo ali ponavljanjem, lahko z njihovo povezavo s kulturno poznanimi simboli« (Entman 1993, 53).

Okvirji tako po Entmanu definirajo težave, določajo vzroke, opravljajo moralne sodbe in predlagajo rešitve (ang. *remedies*) (Entman 1993, 52). Pri tem posamezen stavek lahko predstavlja več kot eno izmed naštetih vlog, lahko pa nobene. Poleg tega se lahko okvirji nahajajo na najmanj štirih mestih komunikacijskega procesa (ibid., 52–53).

- Nahajajo se na mestu *sporočevalca*, ki ga med odločanjem o tem, kaj bo sporočil, vodijo zavedne ali nezavedno okvirske sodbe (sheme), ki organizirajo njegov sistem verovanj.
- Nadalje *besedilo* vsebuje okvirje, ki se manifestirajo v prisotnosti ali odsotnosti posameznih ključnih besed, standardnih fraz, stereotipnih podob, virov informacij in stavkov, ki podpirajo skupine dejstev in sodb.
- Tudi *prejemnikovo* mišljenje in zaključki lahko ali tudi ne odsevajo okvirjev besedila in okvirske namene sporočevalca.
- Nenazadnje se tudi *kulturo* lahko definira kot zalogo splošno priklicljivih okvirjev, ki se kažejo v diskurzu in mišljenju večine ljudi v družbeni skupnosti.

Iz zgoraj zapisanega lahko prepoznamo dve osnovni vrsti okvirjev: *medijske okvirje* in *individualne okvirje* oziroma okvirje občinstva. Tako Entman loči individualne okvirje kot posameznikove »sheme, ki predelujejo informacije« (1991, 7), in medijske okvirje kot »lastnosti samih novic« (ibid.). Individualni okvirji pripadajo tako posameznikom znotraj

občinstva kot tudi novinarjem. V tem smislu individualni okvirji služijo predelovanju in interpretiranju informacij in razlagi dogajanj, s katerimi se srečuje posameznik.

V pričujoči nalogi nas bodo na relaciji individualno-medijski okvirji zanimali predvsem medijski okvirji, ki so po mnenju Wolfsfelda (v Cottle 2003, 89) v veliki meri osnovani na okvirjih, ki izhajajo iz obkrožujoče nas kulture. Tudi van Dijk (2009, 157) meni, da kulturni kontekst, ki ima močan vpliv na produkcijo diskurzov, vključuje jezik, vedenje, prepričanje in navade članov skupnosti. Medijski okvirji tako služijo novinarjem, ko ti poskušajo med novimi informacijami in obstoječimi medijskimi okvirji poiskati narativno ustreznost. Tako gre pri konstruiranju medijskih okvirjev za interaktivni proces, znotraj katerega novinarji na policah kulture iščejo tematske pakete, ki so najbolj primerni za dogodke, o katerih poročajo (Wolfsfeld v Cottle 2003, 89). Zato si novinarji, ki delajo v istem okolju, medijske okvirje med seboj v veliki meri delijo (Scheufele 2006, 67), nekatere zgodbe pa pri poročanju citirajo tako pogosto, da jih je pravzaprav mogoče razumeti kot prototipe (Tuchman 1973, 113).

5.3 Družbene implikacije uokvirjanja

Uokvirjanje zainteresiranim stranem omogoča vpliv na to, kako so novice predstavljene javnosti. Lahko izloči glasove in ošibi nekatere argumente, hkrati pa pereča vprašanja predstavi na način, ki favorizira posamezno stran, ne da bi bilo nagibanje k tej strani očitno. Velik del moči, ki jo ima proces uokvirjanja, tako izhaja iz spodobnosti definiranja poteka debate, ne da bi občinstvo zaznalo, da se to definiranje dogaja. Tankard (v Reese in drugi 2001, 97) medijsko uokvirjanje celo primerja s čarovnikovo spretnostjo, ki pozornost občinstva usmerja na določeno točko, medtem ko se manipulacija odvija nekje na drugem koncu.

Snow in Benford (v Gamson in Modigliani 1989, 7) menita, da zainteresirane skupine ali posamezniki pomembne dogodke uokvirjajo na način, ki bo pritegnil potencialne sledilce, pridobil podporo in demobiliziral nasprotnike. Sovražnost, nevtralnost ali naklonjenost javnosti namreč »lahko zagotavlja posredno materialno in moralno podporo, vpliva na medije ali odvrča potencialne privržence. Zato si vsaka organizacija z različnimi strategijami simbolnega reprezentiranja prizadeva za podporo ali vsaj nevtralnost mnogo širšega okolja, kot pa ga dejansko poskuša mobilizirati« (Splichal 2004, 19).

Zavedajoč se pomembnosti medijskega poročanje in njegovega vpliva na izide javnih politik, različni politični akterji tekmujejo v lobiranju medijev, da bi ti dosegli pozornost, ki podpira njihove pozicije. Znotraj medijskega procesa postavljanja tem in procesa medijskega uokvirjanja tekmujoči interesi delujejo kot novičarski viri. Ko je okvir v začetnem poročanju enkrat vzpostavljen, je interesnim skupinam zasidrano podobo zelo težko premakniti (Nisbet in drugi 2003, 42). Prav pogledi in vrednote, ki so privilegirani in sprejeti s strani širših družbenih ravni, so tisti, ki bodo retorično in politično oblikovali prihodnji tok dogodkov, javnih politik in pomenov (Bardhan 2002, 221).

Ne glede na vpliv, ki se ga pripisuje delovanju hegemonskega pomena, se je potrebno zavedati, da vpliv medijev ni univerzalen. Oziroma kot pravi Entman, ima okvir sicer »obči vpliv na velik delež prejemajočega občinstva, kljub temu pa ni verjetno, da bo imel univerzalen učinek na vse« (1993, 54). Izstopanje je namreč proizvod interakcije besedila in prejemnika. Že Hall (v Hall in drugi 2005, 120) je opozoril, da ljudje niso pasivni prejemniki

besedil, ki bi besedila brali v skladu z namero tistega, ki je besedila poslal. Besedila je mogoče brati na različne načine, kar pomeni, da so polisemična. Res je, da imajo običajno t. i. preferiran oziroma hegemonski pomen, kljub temu pa je na strani bralca, ali ga bo sprejel ali ne. Mnogo se jih za sprejem preferiranega pomena ne odloči, kar pomeni, da zavzamejo pogajalsko ali celo opozicijsko pozicijo. Komunikacijski proces se torej odvija na ravni sporočevalčevega *ukodiranja* in na ravni prejemnikovega *odkodiranja* sporočila. Pri čemer pa, kot že rečeno, ni nujno, da zakodirano sporočilo do prejemnika prispe v nespremenjeni obliki, prej obratno.

Po drugi strani pa je jasno, da osmišljanje stvari in pripisovanje pomenov zahteva napor. Zato orodja, ki so boljše razvita, hkrati pa so v središču pozornosti in so enostavneje dostopna, dosežejo večjo verjetnost uporabe (Gamson in Modigliani 1989, 10). Tu gre za vsebine, ki jih Entman imenuje dominantni pomen. Iz perspektive uokvirjanja je dominantni pomen sestavljen iz interpretacij težave, vzroka, ocene in predlaganih rešitev, ki imajo največjo verjetnost, da se jih bo opazilo, predelalo in sprejelo s strani večine ljudi (Entman 1993, 56).

Če povzamemo, se konstruktivistični vidik torej izogiba razumevanju občinstva kot pasivnega in ga raje kot to vidi kot aktivnega v svojem interpretiranju pomenov. Poudarjen je vidik interakcije, ne pa enoznačen učinek medijev na občinstvo. Tako Gamson in Modigliani pravita, da bo javnost (ne glede na to, kako odvisna je od diskurza, ki ga zagotavlja medij) medijski diskurz vedno uporabljala za konstruiranje pomena in nikakor ne bo le pasiven objekt, na katerem »mediji izvajajo svojo magijo« (Gamson in Modigliani 1989, 10).

Novinarji pa seveda niso edini, ki poskušajo svoje videnje sveta prenesti na občinstvo in s tem v kontekstu posamezne novice ustvariti dominanten pomen. Različne organizacije in interesne skupine se na vse sile trudijo, da bi novinarji v medijih objavili njihovo videnje sveta in dogodkov. Tako so novinarji postavljeni v vlogo občinstva, ki se, tako kot pravo občinstvo, odloča, ali bo okvirje, ki so mu bili ponujeni, sprejelo, sprejelo le delno ali v celoti zavrnilo. Z namenom osvetlitve te problematike se v prihodnjem poglavju posvečamo enemu najmogočnejših orodij, ki ga pri obveščanju medijev o dogodkih uporabljajo praktiki za odnose z javnostmi. Ti namreč pri opisovanju dogodka, predmeta, kandidata itd., tako kot njihovi novinarski kolegi, v veliki meri uporabljajo uokvirjanja.

5.4 Uokvirjanje in odnosi z javnostmi

Uokvirjanje za odnose z javnostmi ni samo uporabno, ampak nujno. V razvojnih programih strokovnjaki za odnose z javnostmi delujejo kot okvirski strategji, ki se trudijo določiti, kako je treba pozicionirati situacije, značilnosti, izbire, dejanja, probleme in odgovornost, da bodo njihovi naročniki dosegli želene rezultate. Še več, po Hallahanovem (1999, 224) mnenju so odločanja o uokvirjanju morda najpomembnejše strateške izbire znotraj delovanja odnosov z javnostmi.

Tudi Škerlep meni, da so »strokovnjaki za odnose z javnostmi specializirani za upravljanje z institucionalnim diskurzom« (Škerlep 2001, 543), pri čemer institucionalni diskurz razume kot »tisto komuniciranje neke organizacije, skozi katerega spregovori celotna organizacija kot formalno organiziran kolektivni akter« (ibid.).

Odnosi z javnostmi namreč v svoji osnovi vključujejo družbeno konstrukcijo realnosti. Ljudje se vedejo v skladu s percepcijami, ki jih je Lippmann poimenoval »podobe v naših glavah« (1922/2007, 41), in ne v skladu z objektivno realnostjo. Berger in Luckmann (1988) trdita, da je naše dožemanje družbene realnosti konstrukcija, ki si jo sestavimo z izbiranjem iz razpoložljivih informacij in si tako ustvarimo svojo sliko o svetu. Zato je jasno, da odnosi z javnostmi kot takšni vplivajo na pomen realnosti. Praktiki za odnose z javnostmi na eni strani konstruirajo pomen okolja za organizacijo in na drugi strani reprezentirajo organizacijo zunanjemu svetu. Tako obema stranema predstavljajo konstrukcije realnosti, ki postanejo predmet nadaljnjih pogajanj (White 1987).

Osrednje delo praktikov za odnose z javnostmi je prav definiranje realnosti za svoje naročnike, to pa v veliki meri poteka prav preko uokvirjanja. Če so odnosi z javnostmi po Grunigu in Huntu definirani kot »upravljanje komunikacije med organizacijo in njenimi javnostmi« (1995, 6), je ustvarjanje skupnih referenčnih okvirjev o temah in zadevah, ki so v interesu obeh strani, nujni pogoj za to, da komunikacija sploh postane mogoča. Pregled literature med različnimi disciplinami po Hallahanovem mnenju kaže, da ima vsaj sedem modelov uokvirjanja potencialne aplikacije za odnose z javnostmi.

Uokvirjanje situacij se nanaša na razmerja med posamezniki in na situacije iz vsakdanjega življenja. Najbolj pomembni področji raziskovanja za odnose z javnostmi, v katerih se je raziskovalo situacijsko uokvirjanje, sta organizacijsko vedenje in pogajanje. V organizirani komunikaciji med organizacijo in ključnimi javnostmi bi morala biti glavna skrb odnosov z javnostmi strukturiranje odnosov na način, ki bo pozitivno sprejet in bo uveljavil namen vseh strani (Hallahan 1999).

O *uokvirjanju lastnosti* govorimo, kadar so določene značilnosti objektov in ljudi poudarjene, medtem ko so druge značilnosti prezrte. Poudarjanje določenih značilnosti ima za posledico pristransko posredovanje informacij. Uokvirjanje lastnosti se razlikuje od uokvirjanja celotne situacije, saj gre za karakterizacijo predmetov, dogodkov in ljudi. Praktiki odnosov z javnostmi lastnosti zelo pogosto uokvirjajo na način poudarjanja posameznih vidikov namenov, kandidatov, izdelkov ali storitev, ki jih predstavljajo. Svoje naročnike se trudijo pozicionirati na način, ki bo imel za posledico ugodno vrednotenje, na podlagi katerega bo ključna javnost odreagirala na želeni način (z nakupom, investicijo, donacijo ali glasovanjem). Pri uokvirjanju lastnosti se pozitivno nabite situacije povezuje z vrednotami, ki jih ljudje cenijo, negativno nabite asociacije pa se ustvarja, kadar se naslavlja tekmece (ibid.).

Pri *uokvirjanju izbir* praktiki odnosov z javnostmi alternativno izbiro postavijo bodisi v negativno luč, če hočejo prikazati izgubo, bodisi pozitivno luč, če hočejo prikazati pridobitev. Že Kahneman in Tversky (v Hallahan 1999, 214) sta ugotovila, da je človeško odločanje inherentno iracionalno, saj ima predvidena izguba na odločanje veliko večji vpliv kot predviden ekvivalentni dobiček. Pri uokvirjanju izbir se prav tako kot pri uokvirjanju situacij ovrednoti značilnosti situacije, za razliko od uokvirjanja situacij pa uokvirjanje izbir vsebuje nujno po izboru med dvema neodvisnima možnostma, s katerima je povezana določena raven negotovosti ali tveganja. Praktiki odnosov z javnostmi se tako v različnih kontekstih (nakup, investicija, volitve) ukvarjajo s posamezniki, ki so soočeni z negotovostjo. Pravilno uokvirjanje predlogov ima lahko močan vpliv, saj skuša ljudi spodbuditi, da sprejmejo določene odločitve (Hallahan 1999).

Medtem ko uokvirjanje lastnosti vključuje usmerjanje pozornosti na inherentne značilnosti predmeta in se uokvirjanje izbir osredotoča na pripravljenost posameznikov, da sprejmejo določeno tveganje, se *uokvirjanje dejanj* osredotoča na poziv k sodelovanju pri določenem dejanju. Pozitivno uokvirjanje dejanja vključuje osredotočanje pozornosti na doseganje

pozitivnih posledic sprejetega dejanja, medtem ko se negativen okvir osredotoča na izogibanje negativnih posledic, ki izhajajo iz neizvedbe posameznega dejanja. Tako kot v primeru uokvirjanja izbir ima tudi v tem primeru večji učinek negativno uokvirjanje (ibid.).

Pri *uokvirjanju problemov/perečih vprašanj* gre za vprašanje interpretacije, t. j. na kakšen način bi morala biti posamezna tema ali skrb razumljena in razložena. Zato se raziskovanje uokvirjanja problemov osredotoča na preučevanje alternativnih interpretacij družbene realnosti (Hallahan 1999). »Sporno vprašanje razpira različne možnosti reševanja problema in hkrati napeljuje k odločitvi za eno od možnosti, iz česar sledi, da lahko ob spornih vprašanjih vselej pride do polemike glede tega, katera možnost je v dani situaciji pravilna ali bolj ustrezna« (Škerlep 2001, 550). Glavni cilj večine upravljavcev s problemi je iskanje takšne rešitve spora, ki koristi vsem strankam in se izogiba nepotrebnemu konfliktu. Če to ni mogoče, uspešno upravljanje s problemi vključuje nadzorovanje pomembnosti, ki jo problem dobiva v medijih in na javnem predmetniku. Definiranje problemov skozi proces uokvirjanja tako postane ključnega pomena (Hallahan 1999, 227).

Večina problemov vsebuje vprašanje vzroka in odgovornosti, zato govorimo o *uokvirjanju odgovornosti*. Pripisovanje odgovornosti ne odseva vedno objektivnih dejstev in je lahko popačeno glede na to, kako so dogodki opisani. Kadar je organizacija povezana z dobrimi deli, je cilj mnogih naporov odnosov z javnostmi zvišanje ugleda organizacije s pritegnitvijo pozornosti na dobrodelna dejanja. Kadar se organizacija zaplete v kontraverzo, večina strokovnjakov za odnose z javnostmi svetuje, da mora organizacija odprtih rok sprejeti odgovornost za lastne napake (ibid.).

Uokvirjanje novic ni samo domena novinarjev, temveč so z njim močno povezani praktiki za odnose z javnostmi. Ti poskušajo dvoje; najprej poskušajo pritegniti zanimanje za samo temo, nato pa se trudijo zagotoviti uokvirjanje zgodbe na način, na katerega bi si želel imeti zgodbo uokvirjeno naročnik. Menjave med virom in novinarji tako v svojem bistvu predstavljajo pogajanje za okvirje, v katerem spretni viri upravljajo s shematsko organiziranim novinarskim znanjem o novicah. To počnejo s tem, ko jim predlagajo zgodbe, ki so skladne s konvencijam novinarskega pripovedovanja in rezonirajo z novinarsko predstavo o popularni kulturi. Visoka skladnost med ponujeno zgodbo in pričakovano zgodbo bo namreč vodila k večji verjetnosti uporabe. Poleg tega so praktiki za odnose z javnostmi vpleteni v tekmovanje okvirjev z

drugimi viri, ki prav tako tekmujejo za njihovo preferirano obravnavo zgodbe (Hallahan 1999, 28).

O pomembnosti uokvirjanja pri izboru in podajanju novic je pisala že Tuchmanova (v Hallahan 1999, 222). Menila je, da medijski delavci za konstrukcijo družbene realnosti uporabljajo okvirje in na ta način kompleksne ali abstraktne ideje pojasnjujejo v domačih, kulturno poznanih okvirjih. Domačnost in poznanost sta seveda utemeljeni na človekovih preteklih izkušnjah, zato je pri uokvirjanju sedanjih dogodkov potrebno posebno pozornost nameniti vlogi preteklosti pri oblikovanju novic. Ta lahko postane nekakšen kalup, v okviru katerega se definira in presoja sedanje dogodke. Z namenom osvetlitve povezave med poročanjem o preteklih in poročanju o sedanjih dogodkih se v prihodnjem poglavju posvečamo vlogi kolektivnega spomina pri medijski konstrukciji realnosti.

6 Uokvirjanje kriz skozi prizmo preteklosti

Kot smo pokazali v prejšnjem poglavju, je pri večini javnih politik znotraj kulture na voljo več tekmujočih okvirjev. Ti okvirji se morajo kljub kontinuiranemu obstoju nenehno prilagajati in vključevati nove dogodke. Benett (v Gamson in Modigliani 1989, 4) pravi, da okvir vsebuje rdečo nit, ki mora po potrebi vključiti krizne dogodke, kot sta bila v primeru jedrske energije recimo Otok treh milj in Černobil ter jih narediti konsistentne s predhodnim okvirjem. Ustvarjanje okvirjev se vzporedno s tem kulturnim nivojem dogaja tudi na ravni posameznikov. Posamezniki v proces pripisovanja pomenov vnesejo svoje življenjske zgodbe, družbene interakcije in psihološke predispozicije; povedano drugače, k stvari pristopijo s predobstoječimi shemami (Gamson in Modigliani 1989, 1).

Pripisovanje pomenov se na ravni posameznikov dogaja tudi med medijskimi delavci. Hackett (v Hallahan 1999, 222) je recimo opazoval, da uokvirjanje s strani poročevalcev ni nujno zaveden proces, temveč bolj kot ne rezultat njihovih nezavednih predpostavk o svetu. Tako je tudi novinarsko obravnavanje tveganj utemeljeno na setu psiholoških in kulturnih dejavnikov, zaradi katerih bodo posamezna tveganja obravnavana in druga prezrta (Hornig Priest v Allan 2005, 208). Novinarji imajo namreč raje novice, ki so konsistentne z njihovimi shemami oziroma okvirji (Scheufele 2006, 68).

Proces interpretacije in pripisovanje pomenov se kasneje nadaljuje pri medijskih naslovniki. Ti na podlagi shematičnega procesiranja ter uporabe asociacij in pričakovanj dogodke dopolnijo s pomenom, ki v sporočilu, ki so ga spisali poročevalci, ni manifestno prisoten (Hallahan 1999, 208). Iz pravkar povedanega izhaja, da ob kriznih dogodkih v pripisovanje pomena kriznemu dogodku vdre delovanje kolektivnega spomina.

Zelizer pravi, da desetletja sistematičnega znanstvenega preučevanja kolektivnega spomina še vedno niso prinesla privzetega razumevanja o tem, da novinarstvo pri oblikovanju spomina igra eno ključnih in vitalnih vlog (v Hoskins v Allan 2010, 460). Z namenom osvetlitve problematike strukturiranja sedanjosti skozi prizmo preteklosti in obratno se najprej obračamo k mislim očeta koncepta kolektivnega spomina, Mauricea Halbwachsa.

6.1 Vdor kolektivnega spomina

Ricoeur (2004, 120) pravi, da Halbwachsu dolgujemo pogumno intelektualno odločitev, s katero je spomin pripisal kolektivni entiteti. Spomin kot takšen je namreč družbeni fenomen, zato je njegovo delovanje odvisno od pripadnosti posamezni družbeni skupini. Predstavlja tip komunikacije in način deljenja reprezentacij preteklosti med ljudmi (Pušnik 2006, 94), zato »spominjati se« dejansko pomeni delovati kot del skupnosti (Phillips 2004, 1).

Po Halbwachsu (2001) so spomini del kolektivnih naracij, ki se delijo in posredujejo znotraj določene skupine. Halbwachs tako znotraj kolektivnega spomina loči zgodovinski spomin in avtobiografski spomin. Zgodovinski kolektivni spomin je spomin, ki ga posameznik ni doživel in je na nek način »sposojen«. Drugače pa avtobiografski kolektivni spomin temelji na dogodkih, ki so jih spominjajoči se izkusili osebno.

Tudi Connerton spomin razume kot od družbe odvisen konstrukt:

Kar se tiče spomina kot takega, moramo pripomniti, da je naša izkušnja sedanjosti v veliki meri odvisna od našega vedenja o preteklosti. Naš svet sedanjosti izkušamo v kontekstu, ki je vzročno povezan s preteklimi dogodki in predmeti in tako z nanašanjem na dogodke in predmete, ki jih ne izkušamo, ko izkušamo sedanjost. In našo sedanjost bomo izkusili drugače v skladu z različnimi preteklostmi, ki jih lahko povežemo s sedanjostjo. Od tod težava, kako izločiti našo preteklost iz naše sedanjosti: ne le zato, ker sedanji dejavniki vplivajo – nekateri bi menili, da motijo – naše spominjanje preteklosti, ampak tudi zato, ker pretekli dejavniki vplivajo – ali motijo – naše izkušanje sedanjosti (Connerton 1992, 2).

Za Noraja (v Phillips 2004, 2) je spomin fluiden in dinamičen kot »življenje«, ki ostaja v stalnem razvoju, odprt v dialektiko spominjanja in pozabljanja, nezavedajoč se svojih nenehnih deformacij, občutljivosti na manipulacijo, dojemljivosti za dolgo mirovanje in periodično prebujanje. Prav ta element »živega« spomina nakazuje, da se družbe konstituirajo skozi spominjanje, hkrati pa preko svojih dnevnih interakcij, ritualov in izmenjav te iste spomine konstituirajo same.

Morris-Suzukijeva se nasloni na Noraja, ko pri dojetanju zgodovine izpostavi komponento empatičnega. Tako pravi, da je potrebno vzpostaviti razliko med dvema dimenzijama zgodovine:

Po eni strani je preučevanje zgodovine stvar interpretacije, je iskanje znanja, ki nam bo omogočalo razumevanje vzročnih odnosov med dogodki, genealogijo idej in institucij ter sil, ki ustvarjajo spremembe v človeški družbi. Po drugi strani pa je zgodovina tudi stvar identifikacije. Naš odnos do preteklosti ni preprosto skovan preko dejanskega znanja ali intelektualnega razumevanja vzroka in posledice. Vsebuje tudi domišljijo in empatijo (Morris-Suzuki 2005, 22).

S tem postane jasno, da naše razumevanje zgodovine nikoli ni povsem racionalna zadeva. Kot pravi Mead (v Edy 2006, 2), je preteklost popolnoma imaginarna. Ko je dogodek mimo, ga je potrebno rekonstruirati, kar lahko pove vsakdo, ki je kdaj izgubil ključ. Obstajajo fizične sledi, toda za njihovo povezavo v koherentno celoto je potrebno ustvariti zgodbe, ki med seboj povezujejo elemente preteklosti.

Connerton (1992, 21) pravi, da so vse naše izkušnje osnovane na predhodnem kontekstu, zato si za zagotavljanje razumljivosti ob zaznavanju predmet vedno umestimo znotraj našega sistema pričakovanj. Pri uspešnem identificiranju in razumevanju tega, kar nekdo počne, določen dogodek ali način vedenja postavimo v kontekst številnih narativnih zgodovin. Tako posamezno dejanje identificiramo s priklicem vsaj dveh vrst kontekstov: postavimo ga v okvir njegove lastne življenjske zgodovine, prav tako pa njegovo vedenje postavimo v zgodovino družbenega okolja, ki mu pripada. Tako svet tistega, ki zaznava in je definiran v okvirjih časovne izkušnje, poimenuje »organizirano telo pričakovanj, osnovano na spominjanju« (Connerton 1992, 6).

Kaj torej naredi spomine za kolektivne? Edyjeva (2006, 3) pravi, da v povezavi s kolektivnim spominom ne moremo pričakovati zgodb o preteklosti, ki se nikoli ne spremenijo. Niti ne moremo pričakovati, da bi si vsak človek v neki družbi preteklost zapomnil na popolnoma enak način. Meni, da je kolektivni spomin povezan s tem, kar Bommes, Wright in Popular Memory Group (v Edy 2006, 3) imenujejo dominantni spomini, t. j. spomini, ki so v javni sferi široko dostopni. »Kolektivni spomini so zgodbe o preteklosti, ki jih pozna vsak, tudi če v njih ne verjame« (Edy 2006, 3). Takšni spomini postanejo nekakšna skupna kulturna valuta, deljeni jezik, ki ga je potrebno govoriti, če se želimo z drugimi pogovarjati o naši deljeni preteklosti, četudi je posameznikov cilj, da tovrstni deljeni spomin postavlja pod vprašaj.

Prav množični mediji so tisti, ki takšen skupni jezik najuspešneje prenašajo in delijo med spomine drugih, zato je obdobje množičnih medijev enostavno identificirati kot obdobje kolektivnega spomina. Sposobnosti množičnih medijev, da zgodbo simultano prenašajo nacionalnemu ali celo globalnemu občinstvu, je namreč ustvarilo skupno in deljeno izkušnjo (Hoskins v Allan 2010, 463).

Dayan in Katz menita, da tam, »kjer akademski zgodovinarji dogodke vidijo kot projekcijo globlje ležečih trendov, novinarji dajejo prednost stroboskopski zgodovini, ki dramatične dogodke utripajoče projicira na platno« (Hoskins v Allan 2010, 463). Zato je razumevanje nasprotujočih si pogledov na zgodovino oziroma spreminjajočih se spominov na nekatere pomembne dogodke potrebno pogledati izven učbenikov, na področja, kjer podobe preteklosti uokvirja kultura (Morris-Suzuki 2005, 15). Spominjanje pomembnih dogodkov skozi popularne medije namreč postane ključni označevalec sedanjih resničnosti (Pušnik 2006, 90).

Še posebej zanimivo je, kako mediji na subtilen način, tako s tišinami kot tudi s tem, kar prezentirajo, oblikujejo našo domišljjsko predstavo preteklosti. Popularna kultura se k nekim dogodkom in podobam vrača vedno znova in s tem določene dele zgodovine ohranja znane in žive, medtem ko druge oblikuje kot oddaljene in neznane. Skozi množične medije zgodbe o preteklosti živijo dalje in imajo subtilne, a resnične učinke pri načinu odzivanja ali neodzivanja na različne dogodke – kar vključuje tudi mednarodne krize (Morris-Suzuki 2005, 17, 27).

6.2 Vpliv preteklosti na uokvirjanje sedanjosti

Zgodovina, kot rečeno, še zdaleč ni pozabljena preteklost, ki zapisana v zaprašenih učbenikih čaka, da se bo kdo spomnil nanjo. Je aktivna sila, ki, shranjena v našem spominu, sooblikuje, preoblikuje pa tudi popolnoma deformira naše dožemanje sedanjosti. Delovanje spomina na dogodek iz preteklosti pri uokvirjanju dogodka v sedanjosti v svoji študiji iz 2006 najlepše opišeta Edyjeva in Daradanova. V njej se osredotočata na podobnosti poročanja o raketoplanu Columbia, ki je bil leta 2003 uničen tik pred pristajanjem na Zemlji, in raketoplanu Challenger, ki je bil leta 1986 uničen takoj po vzletu.

Študija Edyjeve in Daradanove pokaže, da se poročevalci pri poročanju o velikih, nepričakovanih dogodkih naslanjajo na kolektivni spomin na določene sorodne dogodke iz preteklosti. Kolektivni spomin lahko po njuno strukturira dvoje; na eni strani strukturira novičarske zgodbe in na drugi strani način, na katerega poročevalci informacije iščejo. Zato lahko travmatični dogodki iz preteklosti pri podajanju zgodbe iz sedanjosti pojasnijo dvoje: izbor okvirjev in izbor virov (Edy in Daradanova 2006, 131–133). Tudi Pušnikova pravi, da specifično zgodovinsko vedenje proizvede izbor ljudi, dogodkov in predmetov, ki se jih je v določeni situaciji vredno spominjati, s tem pa uokviri javno debato in vpliva na čustva, identitete in dejanja ljudi (Pušnik 2006, 90).

Kadar se preteklost uporablja kot sredstvo interpretacije dogodkov v sedanjosti, novinarji pogosto uporabljajo zgodovinske analogije, ki preteklost primerjajo s sedanjostjo ali pa preteklost uporabljajo kot zgodovinski kontekst, kot nekakšen del okolja, ki je povzročil trenutne okoliščine. Postavljanje sedanjih dogodkov v zgodovinski kontekst poteka v obliki eksplicitnih referenc, v obliki implicitno prisotne vsebine v tekstu ali kot interpretativna struktura novic (Edy in Daradanova 2006).

Zakaj je torej uporaba spomina na preteklost za novinarje tako zelo privlačna? Edyjeva pravi, da realni dogodki pogosto ne ustrezajo zahtevam dobre zgodbe, v nasprotju s tem pa imajo kolektivni spomini narativno koherenco, ki »dvomne dogodke in kompleksne karakterje razčleni v preproste, moralne zgodbe, v katerih nastopajo junaki, hudobci in bedaki« (Edy 2006, 204). Ker narativ pomnjenih preteklosti vsebuje elemente zapleta, ki se jih uporabi za sugestijo, da bo dogodek v prihodnosti podoben poteku dogodkov v preteklosti, lahko

kolektivni spomini ob aplikaciji na realne dogodke izpolnijo vse funkcije okvirjev, kot jih je opisal Entman (ibid., 12).

Poleg tega pretekli dogodki nosijo videz objektivnosti. Kljub temu da gre po mnenju Meeka pri zgodovinski travmi za nikoli končan boj nad reprezentacijo preteklosti (2010, 1), pretekli dogodki za novinarje predstavljajo »dejstva«, ki so enakovredna dejstvom in citatom, s katerimi se novinarji srečujejo vsak dan (Edy 2006, 163). Ker se je pretekli dogodek »zares« zgodil (ne glede na njegov interpretacijski in rekonstrukcijski vidik), se zdi, da lahko brez skritih namenov napoveduje prihodnost. Poleg tega se nanašanje na preteklost naslanja na osnovno idejo o naravi preteklosti, ki naj bi se (kot del naravnega cikla) nenehno ponavljala (ibid., 161).

Pri vplivu kolektivnega spomina na medijsko poročanje gre pogosto za spomin na en sam dogodek in ne na kumulativo podobnih preteklih dogodkov (Edy in Daradanova 2006, 133). V tem kontekstu Gamson in Modigliani menita, da znotraj nabora različnih okvirjev »niso vsi simboli enako potentni« (1989, 5). Po njuno imajo nekateri okvirji prednost, ker so njihove ideje in jezik v skladu s širšimi kulturnimi temami. Takšna resonanca zviša privlačnost okvirja, saj ga občutimo kot znanega in naravnega.

Poglejmo, kako so se omenjene značilnosti odražale v medijskem poročanju o nesreči raketoplana Columbia leta 2003. Poročevalci so iskali podobnost med uničenjem Columbie in uničenjem Challengerja, kar se je odražalo v njihovih vprašanjih in v načinu strukturiranja dogodka, ki je bil osnovan na kolektivnem spominu na uničenje Challengerja. Novinarji so se po nesreči Columbie sklicevali na »lekcije«, ki jih je prinesla nesreča Challengerja, ki se je zrušil 17 let poprej. V kaotičnem tednu, ki je sledil nesreči Columbie, so se novinarji zaporedoma obračali k svojim skupnim spominom na ta pretekli dogodek – tako v oblikovanju vprašanj za NASO kot v poročanju o uničenju Columbie in nadaljnjih preiskavah v časopisih (Edy in Daradanova 2006, 131–133).

V veliko primerih je sklicevanje novinarjev na Challenger popolnoma implicitno, kjer Challenger bdi kot prikazen in novinarje namesto k mehanskim okvaram Columbie (odpadel je kos izolacije rezervoarja za gorivo) vodi k osredotočenju na odločevalsko nesposobnost NASE (ki se je kljub hladnim temperaturam v okolju odločila za izstrelitev raketoplana Challenger). Poročanje o nesreči Challengerja iz 1986, ki so ga povzročile slabe vremenske

razmere in neprimerne odločitve, ni bilo ujeto v mehanske napake, temveč v potek slabega odločanja in institucionalno kulturo. Zato je prav ta aspekt poročanja vplival na novinarje, ki so v februarjem jutru leta 2003 zmedeni iskali informacije o nesreči Columbie (Edy in Daradanova 2006, 132–137).

K spominu na preteklost se namreč novinarji tako kot ostali posamezniki zatečejo v času težav, ko ne vedo, kaj storiti, in ko potrebujejo inspiracijo (Edy 2006, 162). Vloga takšnega vpliva preteklosti na novinarsko poročanje ima dvojno naravo. Po eni strani predstavlja kolektivni spomin za poročevalce pomembno sredstvo za upiranje uradnim zgodbam, ki so jim posredovane (t. j. s strani elite dominirane novičarske okvirje), zato neuradne perspektive lažje vstopijo v novice. Po drugi strani takšne vrste poročanje predstavlja tveganje, saj lahko novinarji prek poudarjanja podobnosti spregledajo bistvene razlike med preteklim in sedanjim dogodkom. Edyjeva in Daradanova menita, da je lahko kolektivni spomin precejšnja prepreka, saj se zasidra v proces poročanja. Zato dominantni okvirji, ki se vzpostavijo ob začetku poročanja, vplivajo na poročevalce, elite in občinstvo, njihovo morebitno spreminjanje pa zahteva spremembo vzorcev zbiranja informacij in pričakovanj novinarskih profesionalcev in občinstva (Edy in Daradanova 2006).

Mi se bomo v nalogi osredotočili predvsem na iskanje eksplicitnih referenc in implicitno prisotne vsebine, ki vzpostavlja povezave med preteklo katastrofo in sedanjim kriznim dogodkom. V ta namen bomo najprej predstavili Faircloughov pristop KAD, ki bo služil kot orodje analize medijskih besedil o okvari v JEK.

7 Kritična analiza diskurza

Medijska besedila bomo analizirali s pomočjo kritične analize diskurza, ki jo umeščamo v kvalitativno tradicijo družboslovnega raziskovanja. »Izraz kritična analiza diskurza (KAD) ima v osnovi tri pomene. S KAD najprej označujemo način pristopa k analizi besedil, nato lahko o skupini omenjenih pristopov govorimo kot o šoli, hkrati je to tudi uveljavljen naziv za pristop Fairclougha, ki deluje v šoli KAD« (Vezovnik 2009, 110). Ker bomo izbrana medijska besedila analizirali s pomočjo Faircloughove KAD, se najprej posvetimo razumevanju temeljnih pojmov, ki sestavljajo zgoraj omenjeni pristop.

7.1 Ključni pojmi

Wodakova (v Wodak in Krzyżanowski 2008, 1) opozarja, da so sistematične definicije in operacionalizacije pojma diskurz redke. Sodobne teorije in analize diskurza zajemajo vrsto interdisciplinarnih pristopov, ki diskurz bolj ali manj definirajo v smislu »specifičnega načina poročanja o svetu ali razumevanja sveta oziroma enega izmed njegovih vidikov« (Jørgensen in Phillips 2002, 1). Znotraj Faircloughove teorije KAD je izraz diskurz mogoče razumeti na tri različne načine. V najbolj abstraktnem pomenu je diskurz uporaba jezika kot družbene prakse. Nato je diskurz razumljen kot zvrst jezika, ki se jo uporablja znotraj posameznega polja kot na primer politični ali znanstveni diskurz. In tretjič, diskurz kot števeni samostalnik pomeni način ustvarjanja pomenov izkušenj iz določene perspektive kot na primer feministični diskurz ali marksistični diskurz (ibid., 66).

V najširšem pomenu je za Fairclougha *diskurz* torej pomembna oblika družbene prakse, ki reproducira in spreminja znanje, identitete in družbena razmerja, vključujoč razmerja moči, hkrati pa je sama oblikovana od ostalih družbenih praks in struktur. Tudi Jaworski in Coupland pravita, da diskurz pomeni »rabo jezika v odnosu do družbenih, političnih in kulturnih oblik – diskurz je jezik, ki odraža družbeni red, ter hkrati jezik, ki oblikuje družbeni red in posameznikovo interakcijo z okoljem« (v Vezovnik 2009, 11). Zato se KAD po Faircloughu ukvarja predvsem s tenzijo med dvema stranema uporabe jezika – med tisto, ki oblikuje jezik, in med tisto, ki je od jezika oblikovana (Fairclough 1995b, 55).

Diskurzi vključujejo predstave o tem, kakšne so stvari, pa tudi imaginarne predstave o tem, kakšne bi stvari lahko bile ali kakšne bi morale biti. V tem smislu so torej nekakšne projekcije »mogočih svetov« (Fairclough 2003, 207). Ker diskurzi sveta ne opisujejo nevtralnno, so kot takšni inherentno ideološki. Fairclough povzema Thompsona in *ideologijo* razume kot »pomen v službi moči« (v Fairclough 1995b, 14). Ideologije so trditve, ki se v besedilu pojavijo kot implicitne predpostavke, s tem pa prispevajo k produciranju ali reproduciranju neenakih odnosov moči ter razmerij dominacije. Pogosto se na impliciten način utelešajo v jeziku, ki je poln naturalizacij in zdravega razuma (Fairclough 1995b, 45).

Fairclough (1995a, 41–42) *naturalizacijo* opredeli kot proces, v katerem določena jezikovna sredstva v točno določenih okoliščinah uporabljamo samoumevno, brez zavestnega in kritičnega premisleka. *Zdrav razum* nastopi takrat, kadar se nam jezikovne vloge, ki jih podpira točno določen diskurz, zdijo edine sprejemljive. Takšna ideološkost jezika in razmerij moči sta na prvi pogled pogosto nerazpoznavni, zato je naloga KAD razkriti implicitne odnose dominacije, diskriminacije in moči v jeziku. Skratka, naloga KAD je lociranje ter dekonstrukcija procesov naturalizacije in kategorij zdravorazumskosti ter njihov prenos iz sfere nevidnega v sfero vidnega. Z zavzetjem točno določene pozicije želijo kritični raziskovalci diskurza družbeno neenakost najprej razumeti, nato jo izpostaviti in se ji na koncu tudi upreti.

Diskurzivna analiza tako »pomeni analizo odnosov med konkretno uporabo jezika in širšimi družbenimi in kulturnimi strukturami. Po Faircloughovi terminologiji gre za odnos med določenim komunikacijskim dogodkom, kot je časopisni prispevek, in celotno strukturo reda diskurza« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 43). Osnova za analizo znotraj KAD je tako *diskurzivni dogodek*, ki predstavlja primer uporabe jezika, analiziranega kot besedilo, diskurzivna praksa in družbena praksa. Diskurzivni dogodek je »določeno pisno ali govorjeno besedilo oziroma tudi vsak nelingvističen kulturni izdelek, na primer kulturni artefakt, slika, zgradba, komad« (Fairclough 1995a, 4). V našem primeru so diskurzivni dogodki vsi novinarski prispevki na temo okvare v JEK.

Z izrazom *družbena praksa* Fairclough označuje relativno stabilno obliko družbene aktivnosti. Vsaka praksa je praksa produkcije in je artikulacija različnih družbenih elementov znotraj relativno stabilne konfiguracije, katere sestavni del je diskurz. Družbene prakse so tako načini nadzora izbora določenih strukturnih možnosti in izključitev drugih ter ohranitev teh izborov

na določenih področjih družbenega življenja (Fairclough 2003, 23). V našem primeru bomo na eni strani obravnavali prakso novinarskega poročanja, na drugi strani pa prakso upravljanja z organizacijo.

Ker je za Fairclougha diskurz ne le konstitutivna, ampak tudi konstituirana oblika družbene prakse, ki sooblikuje in določa identitete, družbene odnose in sisteme vedenja, kot tudi ti določajo diskurz, je Faircloughov nadaljnji korak delitev družbenih praks na diskurzivne in nediskurzivne. Posledica diskurzivnih praks so pisna ali govornjena besedila oziroma diskurzivni dogodki, vse ostale prakse pa naj bi bile po Faircloughu nediskurzivne.

7.2 Prednosti in slabosti Faircloughove KAD

Prav delitev na diskurzivne in nediskurzivne prakse je ena od pomanjkljivosti Faircloughove KAD, ki mu jo kritiki najbolj očitajo. Tako kot Foucault (2001, 51) tudi Laclau in Mouffova (1987, 91–92) ne ločujeta med diskurzivnimi in nediskurzivnimi praksami, temveč prej kot to poudarjata materialnost diskurza. Po njunem mnenju so diskurz vse družbene prakse in materialni objekti. Vse kar je okoli nas, je diskurz, dogodki se ne bi mogli konstituirati izven diskurzivnih pogojev nastajanja. Jezikovni in nejezikovni elementi niso zgolj položeni drug ob drugega, ampak konstituirajo diferencialni in strukturirani sistem pozicij, t. j. diskurz. Zato bomo tudi sami kljub strogi zastavitvi treh Faircloughovih metodoloških ravni pri analizi med njimi po potrebi prehajali.

Če je slabost Faircloughove teorije v ločevanju diskurzivnih in nediskurzivnih praks, je ena njenih največjih prednosti prav zagotovo v interdisciplinarnosti KAD (Phillips in Jørgensen 2002, 46–95). Ker KAD nima homogene metodologije, se ta vzpostavi v kombinaciji s konkretnimi pristopi in v skladu s posameznimi teoretskimi ozadji (Titscher in drugi 2000, 144). Tako Fairclough (1995a) opozarja, da je analiza diskurzivnega dogodka na drugi in tretji ravni njegove tristopenjske analize nujno interdisciplinarna. V tem smislu bomo tudi mi KAD na drugi in tretji ravni kombinirali s teorijama uokvirjanja in kolektivnega spomina. Zdaj pa si pogloblje pogledjmo tridelno zgradbo Faircloughove KAD.

7.3 Tridelna zgradba KAD

Ker je za Fairclougha diskurz oblika družbene prakse, je odnos med diskurzivnim dogodkom in družbenimi strukturami dvosmeren. Na diskurzivni dogodek vplivajo razmere, institucije in družbene strukture, hkrati pa on vpliva nanje. Zato se znotraj KAD analiza diskurzivnega dogodka ne odvija v izolaciji jezikovne analize, temveč v prepletu treh ravni – ravni besedila, ravni diskurzivnih praks in ravni družbenih praks.

7.3.1 Besedilna analiza

Prva raven KAD je besedilna analiza, ki poteka na ravni besedišča, slovnice, skladnje, glasoslovja, pa tudi nadstavčnih vidikov, kot je kohezivnost. KAD zato na prvi ravni ne vključuje le jezikovne analize, ampak tudi analizo funkcije, ki ji služi vsak element v trenutku uporabe. Zato mora analitik preučiti tradicionalne oblike jezikovne analize v povezavi s posredno ali neposredno vključitvijo v reprodukcijo ali odpor ideologiji in družbeni moči (Erjavec in Poler Kovačič 1999, 45).

Ideološke konotacije so zajete v izbiri besedišča, ki ga uporablja sporočevalec. Vsi tipi besed, a še posebej samostalniki, pridevniki, glagoli in prislovi, nosijo konotativne pomene, ki odražajo družbene vrednote in sodbe, zato je analiza besedišča »prva stopnička pri analizi teksta oz. diskurza« (Vezovnik 2009, 117). Novinarji v svojih prispevkih občinstvo prepričujejo o pravilnosti svojega pogleda, pri čemer uporabljajo različne retorične figure, ki jim pomagajo ilustrirati idejo ali pozicijo, ki jo zagovarjajo.

Ena od najpogosteje uporabljenih retoričnih figur je *metafora*, ki pomeni prenos pomena z določenega izkustvenega področja, ki je pogosto precej konkretno, na drugo področje, ki se od prvega običajno precej razlikuje. Ne gre za ekspliciten, temveč za impliciten prenos pomena, ki ga morajo bralci začutiti ali odkriti sami (Cuddon 1977, 391; Dupriez 1991, 276; Childers in Hentzi 1995, 185). S tem se poznano področje preslika na drugo, ciljno področje, ki je manj znano, napačno razumljeno ali kontraverzno z namenom pojasnjevanja in generiranja zelenih zaključkov. Poleg zgoraj opisane pomenske metafore pa poznamo t. i. slovnično metaforo, ki jo tvorimo s pomočjo nominalizacije. S pomočjo tega mehanizma so

proces, ubeseden kot glagoli, in lastnosti, ubesedene kot pridevniki, metaforično na novo ubesedeni kot samostalniki, s čimer lahko izgubijo časovnost, modalnost in akterja (Vezovnik 2009, 119).

Ena pogostih posledic *nominalizacije* je, da so agentje procesov, ljudje, ki procese iniciirajo ali vplivajo na druge ljudi ali predmete, iz besedil odsotni (Fairclough 2003, 13). Ker izpušča akterje in neposredno delovanje, nominalizacija predstavlja sredstvo prikrivanja odgovornosti za določena dejanja in njihove posledice. Ena od posledic je mistifikacija, druga pa popredmetenje oziroma reifikacija. Nominalizacija zato pomeni »radikalno skladijsko transformacijo stavka« (Fowler 1991, 80), ki odpira vrata številnim ideološkim interpretacijam.

Metonimija nastane, kadar določen pojav označimo z imenom za pojav, ki je z njim v stvarni, vzročni, predmetni, količinski ali prostorski zvezi, ne samo v razmerju logične podobnosti, kot je značilno za metaforo (Živković 1985, 430–431; Vezovnik 2009, 120). Reisigl in Wodak (2005, 57) pravita, da glede na odnos med poljema, iz katerih pojava prihajata, med njima lahko pride do različnih zamenjav. Tako je lahko vzrok zamenjan s stvaritvijo, uporabnik predmeta zamenjan s predmetom samim, osebe zamenjane s krajem, v katerem živijo, ali z institucijo, v kateri se nahajajo, dogodek zamenjan s krajem, v katerem se je pripetil, ali so osebe zamenjane s časovnim obdobjem, v katerem so živele. Posledica metonimije je potiskanje odgovornih akterjev v semantično ozadje oziroma zameglitev odgovornosti za določena družbena dejanja (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 74).

Sinekdoha pomeni zamenjavo enega pojma z drugim, pri čemer morata biti oba pojma v ustreznem številčnem ali kolikostnem razmerju (Živković 1985, 727). Ker avtor besedila lahko del zamenja s celoto (Cuddon 1977, 676), sinekdoha služi stereotipnemu posploševanju, kar predpostavlja enakost in homogenost v osnovi heterogenih skupin (Reisigl in Wodak 2005, 57; Vezovnik 2009, 121).

Personifikacija pomeni pripisovanje človeških značilnosti neživim ali abstraktnim pojavom (Cuddon 1977, 501–502; Dupriez 1991, 340). Njena navidezna konkretnost in živost na bralca delujeta tako, da se ta s predmetom lažje identificira in se s tem opredeli do posebljene entitete. Personifikacija omogoči, da sporočevalec določenega akterja razbremeni odgovornosti, tako da ga semantično ohranja v ozadju (Vezovnik 2009, 121).

Besedilna analiza načeloma vključuje analizo slovnice in skladnje, t. j. povezavo besed v zveze in povedi, ki se ji v tokratni analizi ne bomo posvetili v podrobnosti. Izmed mnogih elementov skladnje se bomo v nalogi posvetili predvsem *modalnosti*. Ta se lahko izraža kot resnica, obligacija, dovoljenje in zaželenost, signalizira dejanskost, stopnje gotovosti ali dvoma, nejasnost, možnost, nujo in celo dovoljenje in obvezo. To lahko dosežemo z glagolskimi nakloni, modalnimi glagoli, prislovi in prislovnimi izrazi (Vezovnik 2009, 124). Fairclough dodaja, da se modalnost lahko izraža tudi z glagolom »biti«. Pogost pojav v medijskem poročanju je namreč, da so dogajanja predstavljena kot kategorične resnice, torej dejstva, ki ne dopuščajo možnosti vmesnih modalnosti. Prevlada takšnih modalnih oblik vodi v miselnost, da je pogled na svet transparentna in objektivna kategorija, torej, da pomeni v svetu obstajajo sami po sebi, brez potrebe po njihovi interpretaciji (Fairclough 1994, 129).

7.3.2 Analiza diskurzivne prakse

Druga raven KAD predstavlja analizo diskurzivne prakse. Analiza diskurzivne prakse se osredotoča na to, kako je besedilo producirano in kako je konzumirano (Fairclough 1995b, 57). Raziskuje okoliščine nastanka posamezne medijske objave, recimo, skozi kaj mora besedilo, da je natisnjeno v časopisu. Lahko odkriva intertekstualno verigo besedil, kjer se enako besedilo pojavlja v sklopu več različic, pri čemer se struktura in vsebina transformirata ter razkriva interdiskurzivnost, torej diskurze, na katere se besedilo nanaša (Jørgensen in Phillips 2002, 82). V tem smislu se analiza diskurzivne prakse osredotoča na odnos med diskurzivnim dogodkom in diskurzivnim redom (Fairclough v Erjavec in Poler Kovačič 1999, 45).

Diskurzivni red, v našem primeru gre za diskurzivni red jedrske energije, je seštevnik vseh žanrov⁴ in diskurzov⁵, ki se jih uporablja na posameznem področju in na ta način omejuje, kaj je lahko povedano (Jørgensen in Phillips 2002, 72). V tem smislu diskurzivni red posamezne družbene institucije ali družbenega področja predstavlja družbeni prostor, znotraj katerega različni diskurzi delno pokrivajo isto področje in pri tem tekmujejo, komu bo to področje

⁴ Žanr je uporaba jezika, ki je vezana na točno določeno družbeno prakso (Fairclough 1995b, 56).

⁵ Diskurz v tem pomenu je jezik, ki posamezno družbeno prakso reprezentira z določenega gledišča (Fairclough 1995b, 56). Diskurze je dobro predstaviti tako z domeno in perspektivo. Marxistični politični diskurz recimo ne označuje istega kot liberalni politični diskurz (Fairclough 1995b, 94).

uspelo zapolniti z lastnim pomenom (ibid., 56). Prav meje med redi diskurzov so namreč središče družbenega boja in konflikta. Ponujajo prostor kulturni hegemoniji, znotraj katere se dominantne skupine trudijo, da bi med redi diskurzov in znotraj njih ohranile določeno strukturiranost. Družbene spremembe se namreč pogosto manifestirajo prav skozi vnovično risanje mej med redovi diskurza in znotraj njih (Fairclough 1995b, 55–56).

Analiza diskurzivne prakse vključuje tudi analizo kroženja besedil znotraj diskurzivnega reda, kar Fairclough poimenuje *intertekstualnost*. Vsak intervju, debata ali vizualni simbol namreč predstavlja semiotično entiteto, ki je umeščena v kontekst. KAD mora zato v obzir obvezno vzeti tudi intertekstualna in interdiskurzivna razmerja med različnimi izjavami, besedili, žanri in diskurzi, kot tudi zgodovino in arheologijo organizacije ter institucionalne okvirje določenega situacijskega konteksta (Wodak v Wodak in Krzyżanowski 2008, 2).

Pri intertekstualnosti gre torej za vprašanje veriženja besedil v procesu njihove produkcije in potrošnje. Komunikacijske dogodke v množičnih medijih je namreč mogoče razumeti kot »verigo komunikacijskih dogodkov« (Fairclough 1995b, 65). Vsako besedilo je mogoče obravnavati kot del intertekstualne verige, to je skupine besedil, v kateri vsako besedilo vključuje dele drugih besedil. Zato se analiza intertekstualnosti osredotoči na mejo med besedilom in diskurzivno prakso in v tem smislu išče sledove diskurzivnih praks v besedilu (Fairclough 1995b, 61).

Fairclough se pri razvoju koncepta intertekstualnosti naslanja na Bakhtina in Kristevo (Titscher in drugi 2000, 146). Po Kristevi je vsako besedilo posledica zavedne ali nezavedne rabe že obstoječih besedil. »Intertekstualnost je vprašanje zgodovinskega vpliva na besedilo in vpliva besedila na zgodovino« (Kristeva v Phillips in Jørgensen 2002, 74). Ker se jezik vedno nanaša na predobstoječe diskurzivne strukture, se uporabniki jezika vedno nanašajo na predobstoječe pomene. Zato intertekstualnost po Faircloughu pomeni nanašanje posameznega besedila na elemente in diskurze iz drugih besedil. Vendar pa obstajajo različni bolj ali manj očitni načini, kako so elementi določenega besedila prisotni v drugem besedilu. Preneseni govor lahko citiramo ali povzemamo (Fairclough 2003, 39). V tem smislu Fairclough razlikuje *manifestno intertekstualnost* in *interdiskurzivnost oziroma konstitutivno intertekstualnost* (Fairclough 2006, 104).

Manifestna intertekstualnost je prisotna, kjer so specifični deli iz drugih besedil manifestno prisotni v obravnavanih besedilih. Povezave so lahko vzpostavljene na različne načine: preko nanašanja na posamezno temo ali glavne akterje, prek nanašanja na enake dogodke ali preko prenosa ključnih argumentov iz enega besedila v drugo besedilo (Wodak v Wodak in Krzyżanowski 2008, 3). Interdiskurzivnost zadeva način konstituiranja določenega tipa diskurza preko kombinacije elementov, ki sodijo v neke rede diskurza (Vezovnik 2009, 127). Interdiskurzivnost je tako oblika intertekstualnosti, ki se zgodi, ko se v komunikacijskem dogodku skupaj artikulirajo različni diskurzi in žanri (Jørgensen in Phillips 2002, 73). Skozi novo artikulacijo diskurzov se meje spremenijo tako znotraj reda diskurza kot med različnimi redi diskurza.

Nas bo v okviru naše analize zanimalo predvsem, na kakšen način besedila vključijo druga besedila, ki so z njimi v verižnem odnosu (Fairclough 1995b, 75). Pokazali bomo, da besedila vsebujejo intertekstualne kategorije, nekakšne »modele, idealne tipe, ki so del človeških proizvodnih in interpretativnih virov« (ibid., 78). Fokus naše raziskave bo v tem kontekstu seveda spomin na dogodke v Černobilu.

Poleg tega nas bo v okviru analize diskurzivne prakse zanimalo, katera besedila in glasovi so vključeni in kateri so signifikantno izključeni. Fairclough pravi, da je analiza reprezentacij po večini analiza tega, kar se v besedilu nahaja. Kljub temu je pomembno, da smo pozorni na odsotnosti v besedilu – na stvari, ki bi v besedilu morale biti, pa tam niso. Neizrečeno, že povedano in predpostavljeno igrajo v analizi ideologije ključno vlogo, saj so ideologije v splošnem vsebovane v implicitnem pomenu besedila in običajno niso eksplicitne (Fairclough v Fairclough 1995b, 108).

Pozorni bomo na dejstvo, da je vsebina besedila lahko eksplicitna ali implicitna, torej neizrečena in samoumevna. »Z analizo implicitnih pomenov v tekstih lahko dobimo vpogled v to, kar se privzema za samoumevno in zdravorazumsko« (Vezovnik 2009, 125). Vsako besedilo je torej kombinacija eksplicitnih pomenov – tistega, kar je dejansko povedano, in implicitnih pomenov – tistega, kar ni neposredno povedano, je pa privzeto za samoumevno (Fairclough 1995b, 106–107). S tem se približamo predpostavkam, ki so ena ključnih prvin intertekstualnosti.

Predpostavke so del intertekstualnosti, saj predvidevajo, da obstajajo druga besedila (ki lahko ali tudi ne obstajajo), v katerih naj bi bilo prisotno to, kar se zdaj predpostavlja (Fairclough 1995b, 107), s čimer posamezno besedilo povežejo s kopico ostalih besedil. Pri predpostavki gre za domneve, logične implikacije ali pripisovanja in namige. Richardson (v Vezovnik 2009, 129) jo definira kot skriti in predpostavljeni pomen besedila. Gre za zdravorazumsko, implicitno trditev, ki se skriva za eksplicitnim pomenom besedila ali izjave.

Intertekstualno naravo ima tudi *zanikanje*, saj vsebuje elemente drugih besedil zgolj zato, da jim oporeka in jih zavrne (Vezovnik 2009, 130). V splošnem je razlika med intertekstualnostjo in predpostavko v tem, da se predpostavka ne nanaša na točno določeno besedilo. Poleg tega je razlika, da intertekstualnost na široko razpne razliko s tem, ko v besedilo spusti druge »glasove«, medtem ko predpostavka razliko na veliko zreducira, ker predpostavlja skupen teren (Fairclough 2003, 40–41).

7.3.3 Analiza družbene prakse

Na tretji ravni gre pri KAD za analizo družbene prakse, torej razlago širšega družbenega konteksta preučevanega problema. Družbena praksa namreč predstavlja socialno in kulturno dogajanje, katerega del je tudi komunikacijski dogodek (Fairclough 1995b, 57). Na tretji ravni bomo torej preučevali, kakšne so ideološke, politične in družbene posledice diskurzivne prakse.

Kot pravita Phillips in Jørgensen (2002, 76), je »diskurzivno prakso mogoče obravnavati kot vidik hegemonškega boja, ki prispeva k reprodukciji in transformaciji reda diskurza, katerega del je«. Zato nas pri analizi družbene prakse najprej zanima odnos med diskurzivno prakso in redom diskurza. Kakšni mreži diskurzov pripada diskurzivna praksa? Kako so diskurzi med besedili distribuirani in regulirani? Prav tako nas zanima, ali diskurzivna praksa reproducira red diskurza in tako prispeva k ohranjanju statusa quo. Ali je bil red diskurza transformiran in je doprinesel k družbeni spremembi (Jørgensen in Phillips 2002, 86–87)?

Nato si želimo v okviru analize družbene prakse locirati družbene in kulturne odnose ter strukture, ki konstruirajo širši kontekst diskurzivne prakse, t. j. družbeno matriko diskurza (Fairclough v Jørgensen in Phillips 2002, 86). Na primer, kakšnim institucionalnim in

ekonomskim pogojem je diskurzivna praksa podvržena? Pri obravnavanju teh tem je nujen interdisciplinarni pristop, torej integracija drugih teorij v analizo.

Analiza sociokulturne prakse dimenzije komunikacijskega dogodka lahko poteka na različnih ravneh abstrakcije posameznega dogodka: lahko vključuje bolj neposreden situacijski kontekst, širši kontekst institucionalnih praks, znotraj katerih se nahaja dogodek, ali celo širši kontekst družbe in kulture. Najbolj smiselno je razlikovati tri aspekte sociokulturne prakse: ekonomsko, politično, ki se tiče moči in ideologije, ter kulturno, ki se tiče vprašanj vrednot in identitet (Fairclough 1995b, 62).

Značilnosti družbenokulturne prakse oblikujejo besedila prek načina oblikovanja narave diskurzivne prakse, t.j. načina, na katerega se besedila producirajo in konzumirajo, kar se pokaže v značilnostih besedila (Fairclough 1995b, 60). Red diskurza, vsota žanrov in diskurzov v določenem družbenem polju določa, kaj je v kontekstu določenega diskurza mogoče reči in česa ni mogoče reči.

Z analizo diskurzivnega dogodka na ravni družbene prakse je tako mogoče locirati morebitne družbene spremembe kot posledice sprememb v diskurzih in diskurzivnih redih. Na tej ravni nas torej zanima, kako se spremembe v družbi izražajo v diskurzih in seveda obratno, kako se diskurzivne spremembe izražajo v družbi. Vprašanje je torej, ali neka diskurzivna praksa, na primer medijsko poročanje, reproducira obstoječi red diskurza, recimo politični red diskurza, in tako prispeva k ohranjanju statusa quo v družbi ali ga spreminja in tako prispeva k družbenim spremembam.

Diskurzivna praksa je tako posrednik med besedilno in družbeno-kulturno prakso. Povezava med družbeno-kulturno in besedilno prakso je namreč indirektna, povzroči pa jo prav diskurzivna praksa. Ker so povezave med kulturnimi procesi in besedili kompleksne, indirektno in prejemnikom večinoma skrite, se KAD ukvarja predvsem z načini, kako so te povezave posredovane. V tem smislu je analiza besedila ključni del KAD, kljub temu pa diskurzivna analiza ni izključno jezikovna analiza besedila. Faircloughov model je osnovan na principu, da besedila nikoli ni mogoče analizirati v izolaciji, vedno ga je mogoče razumeti šele v razmerju do mreže ostalih besedil in v odnosu do družbenega konteksta.

8 Študija primera: medijsko poročanje o okvari v JEK

8.1 Pregled dogajanja ob okvari v JEK

8.1.1 Tehnični vidik

Dne 4. 6. 2008 ob 15:07 je obratovalna posadka JEK zaznala povečano puščanje vode iz primarnega sistema znotraj zadrževalnega hrama. Ker je bilo puščanje večje od dovoljenega⁶, so v elektrarni v skladu s tehničnimi specifikacijami začeli s pripravami za zaustavitev elektrarne. Po internih postopkih so hkrati (ob 15:56) razglasili izredni dogodek stopnje 0 – nenormalni dogodek⁷ – in o tem obvestili Center za obveščanje RS (CORS), Regijski center za obveščanje (ReCO) in Upravo Republike Slovenije za jedrsko varnost (URSJV) (URSJV 2008, 1; Vlada RS 2008, 2).

Tehnične specifikacije obratovanja pod takimi pogoji ne dovoljujejo in zahtevajo, da se najpozneje v šestih urah reaktor zaustavi. Osebe je poskušalo prepoznati lokacijo puščanja in jo izolirati, vendar ni bilo uspešno. Osebe je zato začelo z običajno zaustavitvijo s počasnim zniževanjem moči reaktorja in kasneje z ohlajanjem elektrarne. Iz moči 98,6 % so s hitrostjo 5 MW/min elektrarno zaustavili do večera. Ob 19:30 je bila elektrarna izklopljena iz omrežja in ob 19:50 je bil reaktor podkritičen (URSJV 2008, 1; Vlada RS 2008, 2).

Med zaustavljanjem se je osebje pripravilo za nadzorni vstop v zadrževalni hram, ki je bil opravljen ob 19:55. Pri prvem ogledu je bila ugotovljena približna lokacija puščanja v bližini črpalke reaktorskega hladila št. 2. Po drugem ogledu lokacije je bilo ugotovljeno, da pušča eden izmed ventilov na cevi za meritev temperature primarnega sistema. Pri tretjem vstopu v zadrževalni hram naslednje jutro, 5. 6. 2008, ob 5:30, je bilo ob nižjem tlaku primarnega sistema možno natančno ugotoviti lokacijo puščanja. S tem je neidentificirano puščanje postalo identificirano (URSJV 2008, 1–2).

⁶ Puščalo je približno 3,5 m³/h, dovoljeno neidentificirano puščanje pa je 0,227 m³/h (URSJV 2008, 1).

⁷ Možne stopnje izrednega dogodka so: 0 – nenormalni dogodek (ang. *unusual event*), 1 – začetna nevarnost (ang. *alert*), 2 – objektna nevarnost (ang. *site emergency*), 3 – splošna nevarnost (ang. *general emergency*) (URSJV 2008, 1).

Ob 12:40 je JEK razglasila konec izrednega dogodka in o tem obvestila URSJV, ReCO in CORS. V popoldanskih urah so izvedli obhod zadrževalnega hrama s poudarkom na potrditvi mesta puščanja in oceno vplivov na opremo v okolici ter pregledom ključne opreme v zadrževalnem hramu (URSJV 2008, 2; Vlada RS 2008, 2). Razglasitev nenormalnega dogodka je trajala 20 ur in 44 minut (Vlada RS 2008, 2). Po kriterijih mednarodne lestvice dogodkov (INES⁸) je bil dogodek uvrščen med dogodke, nepomembne za varnost (stopnja 0) (Evropska komisija 2008, 4, Vlada RS 2008, 2). Dogodek, ki je označen kot »nenormalni dogodek«, spada v skupino t. i. pričakovanih dogodkov (Vlada RS 2008, 3). Pri sanaciji ni bilo potrebe po zaščitnih ukrepih zunaj jedrske elektrarne, saj v okolje ni bilo izpusta radioaktivnosti (Evropska komisija 2008, 4).

Okvarjeni ventil so zamenjali v petek, 6. 6. 2008. Izvedli so tudi pregled vseh ostalih ventilov na prizadetem sistemu. JEK je za URSJV v skladu z zakonodajo⁹ pripravila izredno poročilo z varnostno analizo. Ker ni bilo ugotovljenih novih pomanjkljivosti in je bil vzrok dogodka ugotovljen in odpravljen, so bili izpolnjeni vsi pogoji za ponovni zagon elektrarne. Priprave na zagon so se začele 8. 6. 2008 v popoldanskih urah. Elektrarna je bila ponovno priključena na električno omrežje v ponedeljek, 9. 6. 2008, ob 15:38, in je naslednje jutro že obratovala s polno močjo. Ves čas dogodka in po dogodku ni bilo ne izpustov v okolje ne tveganja za prebivalstvo (URSJV 2008, 2).

8.1.2 Komunikacijski vidik

O dogodku v JEK je bil prvi obveščen dežurni inšpektor URSJV, ki je ob 16:09 obvestil direktorja URSJV, ta pa se je takoj odločil aktivirati delno sestavo strokovne skupine za obvladovanje izrednega dogodka. Ker sproščanja radioaktivnosti v okolje ni bilo, je bila SID sestavljena iz skupine za spremljanje razvoja dogodka v JEK ter vhodnih in izhodnih komunikatorjev, skupaj 11 ljudi. Funkcijo direktorja za obvladovanje izrednega dogodka je v

⁸ Lestvica INES poenostavlja sporazumevanje ob različnih jedrskih dogodkih, saj lahko z razvrščanjem dogodkov po navedeni lestvici posamezen jedrski dogodek enako razumejo strokovnjaki, mediji in javnost. Dogodke se v razrede uvršča glede na tri kriterije: kakšen je vpliv na okolico, kakšen je vpliv na lokacijo in kakšen je vpliv na obrambo oziroma varnostni sistem. Jedrski dogodki so tako razvrščeni v sedem razredov: stopnja 0 pomeni, da dogodek ni vplival na varnost, dogodki med 1 in 3 še niso nesreče, ampak nezgode, dogodki med 4 in 7 pa spadajo med jedrske nesreče (IAEA).

⁹ Zakon o varstvu pred ionizirajočimi sevanji in jedrski varnosti (ZVISJV), 87. člen, Ur.l.RS 102/04 (URSJV 2008, 2).

skladu s postopki prevzel direktor URSJV, dr. Andrej Stritar (URSJV 2008, 2; Vlada RS 2008, 4).

Ob 16:27 je bila razglašena aktiviranost SID na URSJV. V skladu z Državnim načrtom zaščite in reševanja ob jedrski nesreči je to strokovno svetovalno telo Štaba civilne zaščite RS (URSJV 2008, 2). URSJV je nemudoma po aktiviranju SID začela s pripravo sporočila za javnost in sporočil za obveščanje tujine v skladu z mednarodnimi sporazumi (URSJV 2008, 3).

URSJV je ob 17:38 poslala prvo sporočilo v informacijski sistem EK, imenovan ECURIE¹⁰. Poročilo je bilo poslano kot »alarm«. Kmalu po tem je sledil telefonski pogovor med zaposlenim v URSJV in zaposlenim v centru ECURIE, v katerem je bilo sporočilo potrjeno in stanje v JEK opisano ustno (URSJV 2008, 3; Vlada RS 2008, 4).

Centrala ECURIE je ob 18:00 URSJV sporočilo posredovala vsem nacionalnim centrom po Evropi. S tem so bile obveščene vse države članice (EU, Švica in Hrvaška), torej tudi neposredne sosede Slovenije ter IAEA, ki si z ECURIE izmenjuje obvestila (URSJV 2008, 3).

EK je na podlagi alarma centrale ECURIE obvestila evropske medije o dogodku (URSJV 2008, 10). Medtem je URSJV pripravila sporočilo za domačo javnost. Ker je v Državnem načrtu zaščite in reševanja ob jedrski nesreči predvideno, da pri komuniciranju z javnostjo pomaga Urad vlade za komuniciranje, je URSJV kontaktirala njihovega dežurnega. Ta je svetoval, naj sporočilo izda URSJV kar sama, ker ne bi imelo smisla dvigniti zadeve na previsok nivo. Da ne bi podajali navzkrižnih informacij, je URSJV ob 18:08 z JEK izmenjala osnutke prvega sporočila za domačo javnost (URSJV 2008, 3; Vlada RS 2008, 4). URSJV je ob 18:17 na STA po elektronski pošti poslala prvo sporočilo za javnost, ki ga je pomagala sestaviti tiskovna predstavnica MOP (URSJV 2008, 3). Javnost je bila o istem dogodku ob 18:32 obveščena tudi iz JEK (Vlada RS 2008, 3).

¹⁰ Pošiljanje obvestil v sistem ECURIE, informacijski sistem Evropske komisije, je urejeno z Odločbo Sveta Evropskih skupnosti (87/600/Euratom), ki je bila vzpostavljena 14. 12. 1987 kot posledica dogodkov v Černobilu. Odločba predvideva alarmiranje Evropske komisije in alarmiranje vseh potencialno ogroženih držav v primeru, da se država članica odloči za sprejetje ukrepov širokih razsežnosti z namenom, da zaščiti prebivalstvo ob radiološkem izrednem dogodku (Euronews; URSJV 2008, 8).

Ker je URSJV že poslala obvestilo v sistem ECURIE, se je odločila podobno obvestilo poslati tudi na IAEA in o dogodku obvestiti sosednje države¹¹. Za vse je bil uporabljen enak obrazec, ki ga je predpisala IAEA. Pri obveščanju IAEA in sosednjih držav je SID naredila napako, ker ni bila prečrtana beseda »vaja« na vrhu obrazca (URSJV 2008, 9).

Takoj po prejemu faksa s tem obvestilom so poklicali iz centra na IAEA in opozorili na to napako (da gre za resničen dogodek, so vedeli, ker so medtem že dobili obvestilo iz sistema ECURIE). Direktor izrednega dogodka na URSJV je takoj potrdil, da je bila storjena napaka, se opravičil in prosil, da to besedo prečrtajo. IAEA je preko svojega sistema potem obvestila druge države s pravilnim sporočilom (URSJV 2008, 3; Vlada RS 2008, 5).

Zaradi medijske reakcije, ki je sledila, je URSJV objavila več nadaljnjih sporočil za javnost na spletnem mestu URSJV in dodatnih obvestil v sistem ECURIE (URSJV 2008, 4; Vlada RS 2008, 5). Po prvem »alarm« sporočilu ECURIE je sledilo še drugo »alarm« sporočilo ECURIE, nato pa še dve sporočili ECURIE »informacija« (Evropska komisija 2008, 4). Ob 21:12 je URSJV v sistem ECURIE poslala končno obvestilo, da je reaktor ustavljen, da izpustov ni bilo, da ni bilo potrebe po zaščitnih ukrepih in da so razmere pod nadzorom. Poudarjeno je bilo, da je to končno poročilo. Ob 21:36 je EK objavila drugo sporočilo, v katerem je obvestila medije, da so razmere pod nadzorom in da je dogodka konec (URSJV 2008, 4).

Dopoldne, 5. 6. 2008, je URSJV v sistem NEWS na IAEA poslala opis dogodka z oceno po lestvici INES. Dogodek je bil ocenjen kot INES 0, t. j. brez pomena za jedrsko varnost (URSJV 2008, 4; Vlada RS 2008, 5). Nato je s pomočjo s tiskovne predstavnice MOP sklenila ob 11:00 sklicati tiskovno konferenco, ki so se je udeležili novinarji večine slovenskih medijev in nekaj tujih. Direktor URSJV je opisal dogodek v JEK in poudaril, da izpustov v okolje ni bilo, da niso niti grozili in da je elektrarna v tistem trenutku že ustavljena in se ohlaja. Nadalje je opisal način obveščanja in potrdil, da je URSJV naredila napako na obrazcu ter poudaril, da je bila že po nekaj minutah po telefonu popravljena in da zaradi tega ni prišlo do neposrednih posledic (URSJV 2008, 4). Izjava direktorja Stritarja je bila takoj po tiskovni

¹¹ Slovenija ima sklenjene tri meddržavne sporazume o zgodnjem obveščanju v primeru jedrskih ali radioloških nesreč, in sicer z Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško, poleg tega je podpisnica mednarodne pogodbe o zgodnjem obveščanju, kot članica EU pa je dolžna upoštevati tudi odločbo 87/600/Euratom. Za izvajanje vseh teh mednarodnih obveznosti je v imenu RS zadolžena URSJV (URSJV 2008, 8).

konferenci objavljena na spletni strani MOP in URSJV v slovenščini in angleščini (URSJV 2008, 4). URSJV je bila v stiku tudi z ministrom Janezom Podobnikom, ki je na zasedanju ES v Bruslju v četrtek, 5. 6. 2008, zjutraj pojasnil zadevo in s tem nekoliko umiril razburjenje (URSJV 2008, 8).

8.1.3 Aktivnost medijev

Domači mediji so zvečer, 4. 6. 2008, novico sprejeli razmeroma mirno. V poročilih ob devetnajsti uri je bilo zgolj omenjeno, da se nuklearka ustavlja (URSJV 2008, 4). Po prvem sporočilu za javnost, ki ga je izdala EK, se je na praktike za odnose z javnostmi obrnilo več evropskih novinarjev, ki so želeli nadaljnje informacije v zvezi z dogodkom ter v zvezi z delovanjem sistema ECURIE. Informacija iz sporočila za javnost, ki ga je poslala EK, se je med mediji razširila zelo hitro in preseгла prag za vstop med novice v praktično vseh evropskih državah (Evropska komisija 2008, 5–6).

Takoj po objavi sporočila EK so se začeli klici upravnih organov in evropskih novinarjev na URSJV ter so trajali nepretrgoma do enajste ure zvečer. Sprva je vsakemu odgovarjal direktor osebno, kasneje so se v to vključili še trije sodelavci SID. Čez noč so evropski mediji obširno in alarmantno poročali o dogodku v Sloveniji (URSJV 2008, 4).

Obleganje medijev se je nadaljevalo naslednji dan, 5. 6. 2008. Zjutraj je bilo pred JEK okoli petdeset kombijev z novinarskimi ekipami iz različnih evropskih držav, ki so tam vztrajali čez dan in čakali na informacije. Tudi na URSJV so se nadaljevali pritiski medijev od osme ure naprej. Domači mediji so začeli iskati vzroke za tako obsežen medijski alarm po Evropi. Zato je URSJV s pomočjo s tiskovne predstavnice MOP sklenila ob 11:00 sklicati tiskovno konferenco, ki so se je udeležili novinarji večine slovenskih in nekaj tujih medijev. Pritisk medijev je proti popoldnevu popuščal, klici in obiski so bili vse redkejši. Popoldne so URSJV obiskali še predstavniki Greenpeacea, ki pa so transparenten in hiter način obveščanja URSJV pohvalili (URSJV 2008, 4).

V petek, 6. 6. 2008, je nemški časopis Der Spiegel objavil novico, da je na spletnih straneh URSJV videti podatke nadzorovanja radioaktivnosti v okolici JEK, iz katerih je mogoče povišano radioaktivnost razbrati že dan pred dogodkom. Čeprav je že v tem članku bila

objavljena tudi razlaga URSJV, da gre pri tem pojavu za vpliv dežja na meritve (dež spere vedno prisotne radioaktivne delce iz višjih slojev atmosfere k tlu, kjer se zato njihova koncentracija začasno poveča – en dan prej pa je v okolici JEK deževalo), je bilo treba domačim medijem še večkrat razlagati za kaj je šlo, predvsem pa, da nihče ničesar ne prikriva (URSJV 2008, 4–5).

8.2 Metodološki okvir

8.2.1 Opredelitev problema in raziskovalni načrt

Jedrske elektrarne predstavljajo v svetovnem merilu enega ključnih in učinkovitih virov za pridobivanje električne energije. Zaradi tveganj, ki jih s seboj prinaša njihovo delovanje in zaradi različnih interesov, so pogost predmet javne debate, ki se med njihovimi zagovorniki in nasprotniki odvija v areni množičnih medijev.

Ker se zavedamo vloge, ki jo ima medijska reprezentacija jedrske energije na izide energetske politik, se bomo v nalogi lotili analize jedrskega diskurza, ki so ga mediji proizvedli ob poročanju o okvari v JEK in tako osvetlili proces medijskega definiranja realnosti. Ob kriznih dogodkih v povezavi z jedrsko energijo namreč postane tovrstna debata še bolj razgreta. Prav takšen krizni dogodek se je 4. 6. 2008 odvil tudi v JEK, ko so operaterji zaznali povečano puščanje vode iz primarnega sistema znotraj zadrževalnega hrama reaktorja JEK. Puščanje ventila, ki zaradi hitre in uspešne sanacije ni bilo nevarno okolici, se je preko medijskega poročanja spremenilo v vseevropsko medijsko paniko.

V praktičnem delu naloge bomo poskušali razložiti, zakaj je do takšne medijske reakcije sploh prišlo. Na eni strani bomo prikazali aktivnost praktikov za odnose z javnostmi, ki so v okviru kriznega komuniciranja naredili nekaj napak, na drugi strani pa bomo poskušali razumeti aktivnost novinarjev, ki so okvaro v JEK zelo hitro povezali z nesrečo v Černobilu, čeprav med njima na tehnični ravni ni bilo nikakršne povezave.

Osrednja tema našega zanimanja bo torej medijska konstrukcija realnosti, ki se pogosto gradi skozi prizmo preteklih travmatičnih dogodkov, ki usmerjajo novinarsko poročanje o sedanjih dogodkih. V tem smislu nas bodo še posebej zanimale vsebine, ki jih medijski delavci pri opisovanju sedanjih dogodkov iz polje kulture potegnejo vedno, kadar se zgodi krizni dogodek, te pa nato dogodek, o katerem se poroča, osvetlijo na popolnoma drugačen način.

V primeru jedrske energije v evropskem prostoru je takšen pomensko nabit dogodek nedvomno nesreča v Černobilu, saj se je laična javnost dobro spominja, čeprav je od dogodka

preteklo že 25 let (van Aeken in drugi v Perko 2011, 2). Zato bo namen naše študije pokazati, kako se je uokvirjanje dogodka v JEK konstruiralo skozi prizmo spomina na tragične dogodke v Černobilu.

Analizo bomo izvedli s pomočjo Faircloughove KAD. Na prvi ravni, ravni besedilne analize, bomo novinarske prispevke o okvari v JEK analizirali z vidika besedišča in skladnje. S tem bomo poskusili razkriti konotativne pomene besed, ki odražajo družbene vrednote in sodbe o naravi jedrske energije. Druga raven KAD predstavlja analizo diskurzivne prakse in pomeni analizo povezave med besedilom in družbeno prakso. Tu nas bo zanimal predvsem element intertekstualnosti, torej sosledje dogodkov in navedb ter njihova konotacija, preko katere bomo poskusili pokazati, kako novinarji v svojih zgodbah referirajo na znane in sorodne zgodbe iz preteklosti. Na tretji ravni KAD gre za analizo družbene prakse, ki skuša pojasniti ugotovitve besedilne analize na makrodružbeni ravni in tako vključuje trenutni situacijski kontekst, širši kontekst institucionalnih praks ter širši družbeni in kulturni okvir. Zato nas bo v tem kontekstu zanimalo preučevanje jedrskega diskurza v odnosu do politike, ekonomije in kulture. Vse to bomo poskušali pokazati z analizo 118 medijskih besedil, ki so jih tiskani mediji objavili v Sloveniji in v sosednjih državah¹².

8.2.2 Opis podatkov

Vzorec predstavlja skupina medijskih besedil, ki so jih slovenski, hrvaški, italijanski in avstrijski tiskani mediji objavili v času med 4. 6. 2008 in 14. 6. 2008. Enoto vzorčenja predstavlja posamezno medijsko besedilo.

Časovni ločnici izbora predstavljata začetek krize, ki jo je naznanilo puščanje, razvoj krize in njen zaključek, ob oznanitvi, da je JEK nazaj v obratovanju, ter pokrizno umirjanje. Krizna faza je potekala med 4. 6. 2008 in 9. 6. 2008 in se je zaključila s ponovno vključitvijo JEK v obratovanje. Pokrizno obdobje umirjanja je potekalo med 10. 6. 2008 in 14. 6. 2008. Ta dva časovna okvira pokrivata ključne komponente kriznega komuniciranja: nastop krize, odziv, fazo obnove in evaluacijo.

¹² Madžarski teksti so bili zaradi jezikovnih prepek izločeni. Za tiskane medije smo se odločili, ker jih za analizo ni potrebno posebej pripravljati in predelovati, zato se pri njih izognemo nevarnosti, da bi jih v procesu transkripcije spremenili. Hkrati veliki tiskani mediji zelo dobro zaobjamejo dominantne diskurze in imajo konstitutiven vpliv na njihovo produkcijo (Mautner v Wodak in Krzyzanowski 2008, 32).

Vir vzorca predstavljajo kliping materiali *Dnevni izbor prispevkov, objavljenih v slovenskih in tujih medijih*, ki jih pripravlja Urad vlade RS za komuniciranje. Kliping je narejen s sistemom Sun-fire-280R hardware s Sun OS 5.8 ob uporabi Infomix Universal Server 9.40.UC2, Excalibour Datablade 1.30.UC8 in Microsoft ASP.NET in ga je za potrebe svoje raziskave pridobil Belgijski center za jedrske raziskave. Medijska besedila so bila izbrana glede na ključne besede »Jedrska elektrarna Krško« in »Slovenija«. Medijska besedila, ki niso bila povezana s temo raziskave oziroma niso prihajala iz držav, katerih poročanje smo raziskovali, so bila iz raziskave izločena.

V državah, ki so predstavljale središče našega zanimanja (Slovenija, Hrvaška, Italija, Avstrija), je bilo na temo dogodka v JEK objavljenih 118 medijskih besedil. Sedemdeset so jih objavili slovenski časopisi, 35 italijanski, sedem avstrijski in šest hrvaški časopisi.

Vzorec za kolektivni spomin na dogodke v Černobilu predstavlja devet besedil, ki so jih slovenski tiskani mediji objavili ob dvajseti obletnici nesreče v Černobilu.

8.2.3 Raziskovalno vprašanje

S pomočjo Faircloughove KAD bomo torej poskusili odgovoriti na naslednje raziskovalno vprašanje:

Ali mediji pri uokvirjanju sedanjih kriznih dogodkov izhajajo iz sorodnih, dobro pomnjenih dogodkov iz preteklosti?

Na raziskovalno vprašanje bomo, kot rečeno, odgovarjali na treh ravneh:

- 1) Na ravni besedilne analize nas bo zanimalo, kako pogosto, na kakšen način in s kakšnimi konotacijami novinarji pri poročanju o okvari v JEK uporabljajo besedo Černobil. S tem bomo poskušali pokazati, kako je Černobil v poročanju o okvari v JEK prisoten na popolnoma ekspliciten način.

- 2) Na ravni analize diskurzivne prakse bomo znotraj poročanja o okvari v JEK iskali elemente černobilskega diskurza, s čimer bomo poskušali pokazati, da so novinarji okvaro v JEK uokvirjali pod vplivom spominov na poročanje o dogodkih v Černobilu. Na tej ravni bomo torej prešli na implicitno prisotnost Černobila v poročanju o okvari v JEK.

- 3) Na ravni analize družbene prakse nas bo zanimalo, kakšni so bili situacijski, institucionalni in kulturni okviri, ki so v obveščanju, poročanju in presojanju o dogodku vodili praktike za odnose z javnostmi, novinarje in politike.

8.3 KAD dogodka v JEK

8.3.1 Besedilna analiza

Na prvi ravni KAD, ravni besedilne analize, nas bo zanimalo, kakšne ideološke konotacije so zajete v izbiri besedišča, s katerim novinarji opisujejo dogajanje v Krškem. Skozi analizo bomo pokazali, kakšno vlogo je v poročanju okvare v JEK odigrala beseda »Černobil«, kamor spada tudi njena izpeljanka »černobilski«. Zanimalo nas bo torej čisto eksplicitno sklicevanje na veliko jedrsko nesrečo iz preteklosti.

Beseda »Černobil« se v analiziranih medijskih besedilih pojavi sedeminštiridesetkrat:

- v slovenskih prispevkih se pojavi devetindvajsetkrat,
- v hrvaških trikrat,
- v italijanskih trinajstkrat in
- v avstrijskih dvakrat.

Černobil se štiriindvajsetkrat pojavi samostojno, triindvajsetkrat pa se pojavi v naslednjih besednih zvezah:

- petkrat kot »nov Černobil«,
- štirikrat kot »nesreča v Černobilu«,
- trikrat kot »černobilska katastrofa«,
- dvakrat kot »katastrofa v Černobilu«,
- dvakrat kot »slovenski Černobil«,
- enkrat kot »černobilska kriza«,
- enkrat kot »černobilska tragedija«,
- enkrat kot »tragedija v Černobilu«,
- enkrat kot »černobilski primer«,
- enkrat kot »tveganje Černobila«,
- enkrat kot »incident v Černobilu« in
- enkrat kot »černobilski prizvok«.

Poleg tega, da se pojavlja v kombinaciji z »nesrečo in »katastrofo«, kar sta asociativno očitno najmočneje povezani besedi s »Černobilom«, je zanimiva povezava, ki jo je sprovcirala okvara v JEK, torej »nov Černobil« in »slovenski Černobil«. Zanimivo je tudi, da v kar petih primerih (»černobilska katastrofa«, »černobilska kriza«, »černobilska tragedija«, »černobilski primer« in »černobilski prizvok«) »Černobil« nastopa v vlogi pridevnika, ki nazorno ilustrira za kakšno »katastrofo«, »krizo«, »tragedijo«, »prizvok« in »primer« gre. Za najhujšo seveda. Za takšno, ki se je zgodila v Černobilu. Zato ob uporabi pridevnika »černobilski« dodatna razlaga ni potrebna.

Kot rečeno, se »Černobil« štiriindvajsetkrat pojavi samostojno, vendar je od tega le sedemkrat uporabljen kot geografski kraj, kar sedemnajstkrat pa pomeni okrajšavo za »četrti reaktor jedrske elektrarne v Černobilu«. Tako je na primer oblika rabe »na reaktorju elektrarne v Černobilu« (Dežulović 2008) precej redka in je veliko bolj pogosta raba: »Dvaindvajset let po Černobilu se kaj takšnega ne bi smelo zgoditi« (Tence 2008). Gre torej za nastop metonimije, kjer je nesreča v četrtem reaktorju jedrske elektrarne v Černobilu povezana z geografskim krajem Černobil. Tako se preimenovanje zgodi zaradi prostorske povezave in dejanje ali dogodek zamenja kraj, v katerem se je dogodek pripetil.

Metonimija poteka tudi na drugem, manj očitnem nivoju, saj je vzrok ali povzročitelj zamenjan s stvaritvijo: »inženirji in operaterji v četrtem reaktorju jedrske elektrarne v Černobilu«, pa tudi »politiki v nekdanji Sovjetski zvezi« so zamenjani s »Černobilom«. Na ta način se v ozadje postavlja akterje, ki so bili odgovorni za nesrečo v Černobilu, s tem pa pušča domišljiji prosto pot. Če za nesrečo niso bili krivi ljudje, ki so jedrsko elektrarno zasnovali, zgradili, jo upravljali in nenazadnje v zvezi z njo sprejemali slabe odločitve, potem je edina logična možnost, da je jedrska elektrarna vse negativne učinke na okolje sprodcirala sama in da so vzroki okvare pripisani inherentni vsebini jedrske energije. To pa ima seveda za posledico občutek, da je jedrsko energijo težko nadzorovati, zato je strah pred njo upravičen.

Primer, v katerem so zamolčani akterji, odgovornost pa je razpršena in abstrahirana na dogodek, je recimo: »Po letu 1986, ko se je zgodil Černobil, se je gradnja jedrskih elektrarn v Evropi praktično zaustavila« (Kutin 2008d). Vlogo subjekta torej zavzame dogodek sam (Černobil), kljub temu da je jasno, da se gradnja jedrskih elektrarn v Evropi ni ustavila sama, tako kot se sama ni niti začela, oziroma tako kot se sam od sebe ni zgodil niti Černobil. V » ... ko se je zgodil Černobil, se je gradnja jedrskih elektrarn v Evropi praktično zaustavila«,

»gradnja« torej postane nominalizirana oblika za »vlade evropskih držav so prenehale graditi jedrske elektrarne«. S tem je ustavitev gradnje nekoliko mistificirana, saj dobimo občutek, da je Černobil s svojo močjo sam od sebe ustavil gradnjo jedrskih elektrarn.

Ko nadalje preučimo kontekst stavkov, v katerih se »Černobil« pojavlja kot substitut za dogodek v kraju Černobil, ugotovimo, da »Černobil« dejansko predstavlja krovni pojem za četrti reaktor jedrske elektrarne v Černobilu, za skupek ljudi, ki so ga upravljali in so bili odgovorni za nesrečo in obveščanje o nesreči, za utelešenje neodgovornega ravnanja v bivši Sovjetski zvezi, za množično destrukcijo in bolezn, ki so sledile nesreči. V tem smislu torej postane simbol, ki v hipu evocira vse zgoraj naštet. »Černobil« tako predstavlja dogodek, ki ne potrebuje nadaljnje razlage in katerega omemba je dovolj, da bralcu nažene strah v kosti.

Černobila pravzaprav ni več potrebno pojasnjevati s pomočjo primerov ali metafor, temveč je njegova pomenska nabitost tolikšna, da začne sam nastopati kot metafora za množično destrukcijo: »Če bi deset odstotkov radioaktivnega jedra prišlo v okolje, bi imeli nov Černobil, to je velika odgovornost« (Kutin 2008b). Slika o tem, kaj bi to pomenilo, je z vidika novinarskega predvidevanja tako jasna, da dodatna razlaga za bralce ni potrebna. Spomin in domišljija bralcev lahko od omembe »Černobila« dalje delujeta sama.

Černobil je ponekod predstavljen kot izrazito aktivna sila in je celo personificiran, saj »povzroča«, »opozarja« in »pokaže«. »Je Černobil jedrski energiji povzročil nepopravljivo škodo?« (Zgonik 2008). »Černobil je povzročil ogromen zastoj pri uporabi jedrske energije, seveda pa tudi okoljsko škodo« (Zgonik 2008). »Na to nenazadnje opozarja černobilska katastrofa izpred 22 let, nekaj elektrarn pa se je v tem času tudi že znašlo na robu katastrofe, čeprav večina od njih resnične podatke prikriva« (Sečen 2008b). »Z varnostjo jedrske energije pa se vseeno ne gre šaliti, kar je pokazal Černobil« (Sodja 2008). S tem je dogajanje v četrtim reaktorju jedrske elektrarne v Černobilu ponovno iztrgano iz konteksta pravih vzrokov in s tem posplošeno na dejstvo, da je »Černobil« jedrski reaktor, ki je sam od sebe pobegnil nadzoru operaterjev in namenoma uničil okolje in kontaminiral ljudi v bližnji in daljni okolici. Če je to uspelo »Černobilu«, lahko po tej logiki to uspe kakšnemu drugemu reaktorju, ki bi si zaželel kaj podobnega, zato jedrskim reaktorjem nikakor ne gre zaupati.

Preko sinekdohe je mogoče zaznati predvsem vidik homogenizacije »Evrope« nasproti JEK oziroma Sloveniji, saj naj bi JEK »Evropo« močno spomnil na »Černobil«. Iz medijskih

besedil je bilo videti, kot da vsak sleherni Evropejec trepeta zaradi majhne in nenevarne okvare v JEK. Primer: »In celotna Evropa je nenadoma v paniki, kaj se na Slovenskem dogaja, je tam še kak Černobil, bo treba evakuirati vse prebivalstvo itd« (Tence 2008), kar je seveda precej stereotipizirana verzija resničnega dogajanja. Kot bomo videli v prihodnjem poglavju, so bile opazne razlike v reakciji že na ravni različnih evropskih držav, kaj šele na ravni posameznih prebivalcev.

V okviru modalnosti je zanimiv predvsem vidik »resnice«, ki se izraža z glagolom »biti« oziroma njegovo nikalnico »ne biti«. Takšne so recimo povedi: »V reaktorjih zahodnega tipa, ki že imajo zadrževalne hrame, med njimi je tudi JEK, nesreča, kakršna se je zgodila v Černobilu, ni mogoča« (Tavčar 2008a). »Nasprotnike jedrske energije delno pomirja, da nov Černobil v Evropski uniji ni mogoč, delno pa jezi, ko pravi, da obnovljivi viri energije še ne morejo zamenjati klasičnih« (Tavčar 2008a). »Nov Černobil v EU ni mogoč« (Tavčar 2008a). Kot je moč opaziti, so trditve usmerjene predvsem na zanikanje možnosti nastanka »novega Černobila«. Takšne rigorozne in brezkompromisne trditve so seveda posledica strahu, da bi se »nov Černobil« vendarle zgodil, s čimer se že navezujemo na drugo raven KAD, kjer zanikanje predstavlja obliko intertekstualnosti. Zanikanje namreč predpostavlja, da se nekje drugje pojavlja potrjevanje.

Iz vsega zgoraj povedanega izhaja, da je za tiste, ki energetska prihodnost EU vidijo predvsem v jedrski energiji, Černobil še vedno precejšnja ovira pri ustvarjanju pozitivne ali vsaj nevtralne slike jedrske energije. Ovira so seveda spomini na dogodek in njegove posledice na ljudi in okolje, kot smo pokazali zgoraj, pa je ovira sama jezikovna raba »Černobila«, ki splet neodgovornega ravnanja v četrtem reaktorju černobilske jedrske elektrarne posplošuje na lastnosti jedrske energije *per se*.

Na prvi ravni Faircloughove KAD smo tako poskušali pokazati, da reprezentacija Černobila v medijskih besedilih rezultira v občutku, da je Černobil deloval neodvisno od inženirjev in operaterjev ter da je jedrska elektrarna negativne učinke na okolje sproducirala sama. S tem so vzroki okvare neločljivo povezani z uničevalno silo jedrske energije, ki je naj ne bi bilo moč nadzorovati, zato naj bi bil strah pred njo upravičen. V naslednjem poglavju prehajamo na drugo raven Faircloughove KAD, kjer bomo v poročanju o okvari v JEK poskušali razkriti implicitno prisotnost spomina na dogodke v Černobilu.

8.3.2 Analiza diskurzivne prakse

Na drugi ravni KAD se bomo posvetili predvsem raziskovanju intertekstualnosti. Še vedno se bomo ukvarjali z eksplicitnimi sklicevanji na Černobil, naše raziskovanje pa bomo razširili na implicitne vsebine, ki evocirajo Černobil. S tem namenom se bomo posvetili analizi kroženja besedil znotraj diskurzivnega reda. Pri intertekstualnosti gre za vprašanje veriženja besedil v procesu njihove produkcije in potrošnje, saj je vsako besedilo mogoče obravnavati kot del intertekstualne verige, to je skupine besedil, v kateri vsako besedilo vključuje dele drugih besedil.

Obstajajo različni načini, kako so elementi določenega besedila prisotni v drugem besedilu. V primeru interdiskurzivnosti se raziskovalci osredotočijo predvsem na razporeditev žanrov in diskurzov znotraj in med posameznimi redi diskurza. Ker žanri tokrat niso bili fokus našega preučevanja, bomo raziskovali manifestno intertekstualnost. V poročanju o okvari v JEK bomo namreč iskali prisotnost vsebin, ki jih novinarji sicer uporabljajo za poročanje o dogodkih v povezavi s Černobilom.

Z analizo devetih prispevkov, ki so nastali ob dvajseti obletnici nesreče v Černobilu, smo poiskali vsebine, ki se med prispevki ponavljajo in jim je v okviru poročanja posvečeno relativno veliko prostora. Pet določenih vsebin tako predstavlja nekakšen kolektivni spomin na dogodke v Černobilu, mediji pa prostor, kjer se tovrstni spomin ohranja in prenaša na naslednje generacije. Začetna navidezna podobnost med dogodkoma in dejstvo, da zaradi razumevanja predmet vedno umestimo znotraj našega sistema pričakovanj (Connerton 1992, 6), sta v novinarskem poročanju o dogodku v JEK botrovala zavednim in nezavednim sklicevanjem na nesrečo v Černobilu.

8.3.2.1 Kolektivni spomin novinarjev na dogodke v Černobilu

Indikatorje za kolektivni spomin novinarjev na dogodke v Černobilu smo določili na podlagi devetih medijskih besedil, ki so jih slovenski tiskani mediji objavljali v času dvajsete obletnice Černobila, 26. 4. 2006. Ob njihovi vsebinski analizi smo določili pet vsebinskih sklopov, ki se med besedili ponavljajo in tako predstavljajo *černobilski okvir*, s pomočjo katerega so novinarji uokvirjali poročanje o nesreči v Černobilu.

1. Človeški faktor

Večkrat ponovljeno mnenje novinarjev je, da je bila nesreča v jedrski elektrarni Černobil »posledica serije človeških napak« (Budal 2006) oziroma »posledica človeške neumnosti« (Švarc 2006). Šlo je za »neukost ruskih strokovnjakov, ki so s svojim početjem nevede več kot izzvali nesrečo« (Mavsar 2006), zato je kot uradni vzrok opredeljen »človeški faktor« (Mamič 2006; Jež 2006).

2. Slaba zasnova elektrarne

Druga skupina novinarjev opozarja, da je »bila za eksplozijo kriva slaba zasnova elektrarne in ne napaka operaterjev, kot je še vedno prepričana javnost« (Hahonina 2006). Tako mnogi očitvidci zatrjujejo, da »je bila kriva slaba zasnova elektrarne in navodila za oskrbovanje« (Mamič 2006), saj njeni konstruktorji »že med deli niso spoštovali pravilnikov in priporočenih standardov« (Švarc 2006). Poleg tega so snovalci reaktorja RBMK 1000, kamor spada tudi černobilski reaktor, »namerno zamolčali nekatere slabosti« (Švarc 2006). Sovjetske oblasti pa so »prikrivale tehnične pomanjkljivosti sovjetskih reaktorjev vrste RBMK« (Pucelj 2006).

3. Radioaktivni oblak

Novinarji se spominjajo, kako so se po nesreči v reaktorju v ozračje »sprostile ogromne količine radioaktivnih snovi in vetrovi so jih raznesli daleč po Evropi« (Zupan 2006). »Radioaktivni oblak se je razširil nad Rusijo, Belorusijo in Ukrajino, pa tudi nad Norveško, Švedsko, Avstrijo, Italijo in naprej po Evropi« (Švarc 2006). »Iz radioaktivnega oblaka, ki se je še devet dni po nesreči dvigal iz gorečega reaktorja, so se po okolici širile številne nevarne snovi« (Uršič Zupan 2006), »nevidni oblak smrti pa se je širil daleč onkraj meja takratne Sovjetske zveze« (Švarc 2006). »Radioaktivne delce je zaneslo po skoraj vsej Evropi, najprej proti skandinavskim državam, nato pa še na zahod in jug« (Budal 2006).

4. Prikrivanje nesreče

Spominu na širitev in potovanje jedrskega oblaka sledi spomin na to, kako je sovjetska oblast nesrečo poskusila prikriti. »Četrty reaktor černobilske nuklearke je razneslo že tri dni pred

tem, na današnji dan, 26. aprila, a so sovjetske oblasti »dogodek« skušale zamolčati« (Pucelj 2006). V urah, ki so sledile nesreči, »so različni aparatčiki po svoje poskušali blažiti katastrofo. Nad goreči reaktor so poslali okoliške gasilce, kljub razmetanemu grafitu in gorivu daleč naokoli niso verjeli dozimetru, ki je pokazal ekstremno sevanje, pač pa so naročili merjenje z drugimi« (Švarc 2006). »Zaradi splošne nizke ravni tako imenovane varnostne kulture v tedanji Sovjetski zvezi ni nihče ukrepal« (Pucelj 2006). »Sovjetska tiskovna agencija je novico o manjši nesreči v reaktorju svetu sporočila šele tri dni pozneje, ko je vrhovni sovjet vendarle predvidel, da napake ne bo mogel skriti« (Švarc 2006). Ponekod je čas priznanja Sovjetske zveze nekoliko skrajšan, saj naj bi sovjetski vrh »potreboval kar 36 ur, da je svetu obotavljivo »priznal« Černobil« (Jež 2006).

5. Nesrečo odkrije bližnja država

S spominom na prikrivanje nesreče s strani Sovjetske zveze je povezan spomin na to, kako je svet za nesrečo izvedel šele, ko so nenavadno visoko radiacijo zaznali v bližnji švedski jedrski elektrarni. »Resnično so 27. aprila prvi zaznali, da je nekaj narobe šele v švedski jedrski elektrarni Forsmark, ko so jim podivjali instrumenti za merjenje radioaktivnosti; tja je namreč najprej potoval černobilski radioaktivni oblak« (Pucelj 2006). Zato je svet »za katastrofo izvedel zgolj po naključju, ko so delavci v tisoč kilometrov oddaljeni švedski jedrski elektrarni na svojih oblekah odkrili radioaktivne delce« (Švarc 2006). Tako »so prvi »alarm« sprožili na Švedskem« (Hahonina 2006), saj so »posumili, da sevanje izvira iz zahodne Sovjetske zveze« (Švarc 2006). »Povečano radioaktivnost pa je v nekaj dneh zaznal večji del evropske celine« (Mamič 2006). »Moskva je nesrečo priznala šele po treh dneh, ko je nanjo pritiskala Švedska, kjer so namerili povečano radioaktivnost« (Mamič 2006). Vprašanje, ki si ga zastavljajo novinarji, pa je, »koliko in kdaj bi svet izvedel za černobilsko katastrofo, če bi po nesreči veter pihal v smeri sovjetske Rusije in ne v smeri skandinavskih držav« (Hahonina 2006).

8.3.2.2 Odsev Černobila v poročanju o JEK

Določenih pet vsebinskih sklopov smo poskusili poiskati v medijskih besedilih, ki so poročali o dogodku v JEK. V skladu z značilnostmi intertekstualnosti smo iskali vsebine, ki s pomočjo predpostavk in naturalizacije nakazujejo, da dogodek, ki se je zgodil v JEK, spominja na nesrečo iz Černobila.

1. Človeški faktor

Človeški faktor se je nanašal tako na napako v poročanju URSJV, ki je odigrala vlogo odseva spomina na sovjetske aparatčike, in na operaterje JEK, ki so postali odsev spomina na ne dovolj usposobljene operaterje v Černobilu.

Najprej pogledjmo aspekt komuniciranja. »Zgodila se je majhna človeška napaka« (Tavčar 2008a), kjer se »človeška napaka« nanaša na komuniciranje. Tudi minister Potočnik je o komunikaciji povedal: »šlo je za človeško napako, čeprav je bila ta narejena v absolutni dobri veri« (Il Piccolo 2008r). Ena ostrejših obsodb o napaki pri komuniciranju je recimo: »Toda med »profii« v Krškem in Evropo se znajde neka Ljubljana, neka uprava za jedrsko varnost, kjer prostodušno priznajo, da so imeli na voljo dva obrazca in da so izpolnili napačnega. Kot če bi rojstni list zamenjali z mrliškim. Ljubi bog, dolga leta nimajo česa početi, potem pa med dvema obrazcema izpolnijo napačnega. Ali tako nekako. In celotna Evropa je nenadoma v paniki, kaj se na Slovenskem dogaja, je tam še kak Černobil, bo treba evakuirati vse prebivalstvo itd. Seveda Krško ne more biti Černobil. Černobil je Ljubljana, bolje rečeno, tamkajšnje institucije. Ki lahko zagrešijo tako neprebavljivo napako ...« (Nedelo 2008a).

»Človeški faktor« pa se povezuje tudi z morebitno napako operaterjev v JEK. Eden takšnih je recimo: »Po Stritarjevih ocenah gre pri napaki zagotovo za mehansko okvaro, človeški faktor pa bi bil težko vključen že zaradi izrednih razmer (visoke temperature in tlaka) v prostoru« (Vrhnjak 2008a). »Razloge za okvaro še ugotavljajo, za zdaj pa kaže, da ni šlo za človeški faktor« (Krebelj 2008).

Ponekod je vprašljivost usposobljenosti slovenskih operaterjev prisotna »med vrsticami«, ko italijanski Il Piccolo na primer poroča o tem, kaj vse se je potrebno naučiti, da postaneš nadzornik. »Zato, da postaneš nadzornik, morajo uslužbenci slediti treningu, ki traja dve leti, nato sledi obnavljanje znanja« (Il Piccolo 2008r). Če bi bilo zaupanje v slovenske operaterje brezpogojno, bralcev ne bi bilo potrebno prepričevati, da so slovenski operaterji dovolj usposobljeni in zanesljivi.

Spet drugje je namigovanje na nepazljivost operaterjev zelo direktna: »Pravite, da pri nas že nekaj časa ni bilo nikakršnih težav. So serviserji zaradi tega malo zaspali?« ter odgovor

»Dogodka preprosto ne moremo pripisati ekipi. Zamenjani ventil je bil pred zagonom – po remontu leta 2007 – pregledan in je bil brezhiben« (Zgonik 2008).

2. Slaba zasnova elektrarne

Pri poročanju o slabi zasnovi elektrarne so vsebine tako implicitne kot tudi povsem eksplcitne. Eno takšnih je recimo poročanje dopisnika iz Italije, kjer je državni radio »poudaril, da je bila centrala, čeravno ameriške proizvodnje, zgrajena še v komunizmu, torej je enako nezanesljiva kot vse centrale iz komunističnih časov« (Delo 2008b). Oziroma italijanski mediji »namigujejo, da je NEK, komaj dobrih sto kilometrov oddaljena od Trsta, potencialno zelo nevarna« (Delo 2008b). »Severna liga je prepričana, da je krška nuklearka tehnološko zastarela in da bi morala Evropska unija zahtevati njeno takojšnjo zaprtje« (Tence 2008). »Ko gledamo posnetke iz kontrole sobe JEK, se vedno zdi, da je oprema nekoliko zastarela« (Zgonik 2008).

Der Standard celoten članek naslavlja kar s »po ocenah strokovnjakov reaktor v Krškem predstavlja tveganje« (Der Standard 2008c) in nadaljuje, da je slovenska JEK »zaradi pomanjkljive varnosti že dolgo predmet kritik« (ibid.). Nekoliko dvomljivo o brezhibnosti JEK piše tudi novinar slovenskega Dela: »Avstrija pa dobro ve, da bi bila ob morebitni nesreči ogrožena tudi sama, saj v njeni neposredni soseščini ni le Krško, ampak tudi številne druge jedrske elektrarne z bolj ali manj dvomljivo tehnologijo. Samo sto kilometrov od meje s Češko stojita razvpiti Temelin in Dukovany, na Slovaškem Bohunice, Isar in Gundremmingen na Bavarskem, Beznau v Švici, ne veliko dlje Paks na Madžarskem, Gösgen v Švici in Mochovce na Slovaškem« (Tence 2008). Krško je torej izenačeno z drugimi jedrskimi elektrarnami »z bolj ali manj dvomljivo tehnologijo« (ibid.).

Vsebine o slabi zasnovi elektrarne pa so, kot že rečeno, bolj implicitne narave. Tako avstrijski Der Standard na primer poroča, da je bila JEK »v preteklem letu za en mesec ustavljena« (Der Standard 2008c) in »v preteklem novembru je bila JE ponovno vklopljena v obratovanje, potem ko je bila zaradi obnovitvenih del za en mesec izklopljena iz mreže« (ibid.). Kljub temu da je šlo za klasičen remont, novinar namiguje, da je v izklopu in naknadnem priklopu nekaj neobičajnega.

Druga vsebina, ki je povezana z zasnovo krškega reaktorja, je vezana na dejstvo, da je reaktor delo ameriške družbe Westinghouse, zato je plod zahodne tehnologije, ki ji je po mnenju novinarjev vredno zaupati. Zahodni izvor pa se tepe z dejstvom, da je JEK upravljana s strani bivše komunistične države, zato je znotraj tovrstnega poročanja moč čutiti nekakšno razdvojenost. Poglejmo, kako.

Novinarji se posvetijo izpostavljanju tega, da je krški reaktor izdelal zahod: »Slovenska centrala je bila zgrajena z ameriško tehnologijo druge generacije in je med najbolj varnimi napravami v Evropi, še dodajajo strokovnjaki« (Il Piccolo 2008j). Reaktor je ameriške izdelave (Il Piccolo 2008d; Il Piccolo 2008m). Slovensko jedrsko elektrarno je »zgradil ameriški Westinghouse in je zato varna kot švicarske jedrske elektrarne« (Delo 2008c). »Krškega ne moremo primerjati s Černobilom, kjer reaktor ni bil zgrajen po naši (op. a. zahodni) znanstveno tehnični tradiciji in je bil med drugim tudi upravljan protizakonito« (Unterweger 2008).

Kaj kmalu pa novinarji in strokovnjaki preidejo na dvojnost vzhod–zahod. »Reaktor je izdelalo ameriško-japonsko podjetje Westinghaus, upravljata pa ga Slovenija in sosednja Hrvaška« (Der Standard 2008c). Zahodni izvor je torej v istem stavku postavljen nasproti operaterjem, ki prihajajo iz bivšega komunističnega bloka. Še bolj nazoren primer o tem, da zanesljivost JEK izhaja prav iz njenega zahodnega porekla, nakazuje mnenje nemškega strokovnjaka: »Pri tem je treba spet poudariti, da je jedrska elektrarna zelo dobro zgrajena, Američani so že poskrbeli za to. Pod Titom so rekli – saj je dobro tudi manj, Američani pa so sklenili, da bodo glede varnosti rajši naredili še en korak naprej« (Kramžar 2008). Dejstvo, da je reaktor ameriške izdelave, je torej nekakšna pomirjujoča trditev in daje delovanju reaktorja nekoliko več kredibilnosti. Še vedno pa novinarji ne morejo prek povezovanja Vzhoda z nezadostnimi ravnmi varnosti. »Varnostni sistem obveščanja v primeru incidentov v jedrski elektrarni je bil vzpostavljen že leta 1987, toda prvič so ga uporabili šele v sredo. Mogoče tudi zato, ker Slovenija še vedno sodi med nove, vzhodnoevropske članice EU, ki imajo »nevarne« jedrske elektrarne. Pa čeprav so Krško zgradili Američani« (Cerar 2008a).

3. Radioaktivni oblak

Spomin na radioaktivni oblak v novinarskem poročanju ni tako močno prisoten, saj je zelo kmalu postalo jasno, da gre za lažno ustvarjeno paniko. »Italijani se v domovino vračajo

pomirjeni, saj so se prepričali o kakovostnem delu jedrskih strokovnjakov v Krškem ... « (Zore 2008a). »Zdaj vemo, da ni bilo nikakršnih izpustov sevanja v ozračje« (ibid.). Torej pred tem niso bili popolnoma prepričani. Zato se nekateri novinarji poigravajo z mislijo o potujočem sevanju.

Tako italijanski *Il Piccolo* špekulira, da bi sevanje Trst »doseglo v 10 urah, še veliko hitreje pa, če bi pihala burja« (*Il Piccolo* 2008h) in ljudi opremlja z navodili za pravilno ravnanje v primeru izpusta radioaktivnosti. Tudi avstrijski novinar piše: »v resnem primeru bi se v dveh urah radioaktivni oblak že zdavnaj razširil čez območje« (Tence 2008) in »Kaj bi se zgodilo v Avstriji, če bi iz slovenske jedrske elektrarne Krško ušla takšna količina radioaktivne snovi, ki bi ogrožala prebivalstvo, se Avstrijci sprašujejo od sredinega incidenta naprej« (Wetz 2008). Nato pa bralcem razložijo potek alarmiranja in varnostne ukrepe v primeru, da bi »iz Krškega dejansko ušlo sevanje« (ibid.).

4. Prikrivanje nesreče

Zaradi napake pri komuniciranju je seveda razumljivo, da so se domači in tuji mediji najbolj zapletli prav v spomin na prikrivanje nesreče v Černobilu in ga aplicirali na Krško. Najprej gre za splošne očitke o tem, kako je mogoče, da pri tako resnem dogodku pride do napake v komuniciranju, pri čemer so glasni predvsem avstrijski politiki in novinarji. Tako avstrijski *Der Standard* piše: »Težek pripetljaj v primarnem krogu slovenske JE Krško v sredo popoldne je bil v okvirih veljavnega med sosedskega sporazuma sporočen zgolj kot vaja« (Brickner in Rohrhofer 2008). »Avstrijce najbolj jezi, da je Slovenija najprej zagnala prevelik alarm pri Evropski komisiji, nato pa s premajhnim (samo vaja) in prepoznim obvestila sosede. Dvaindvajset let po Černobilu se kaj takšnega ne bi smelo zgoditi, so prepričani v državi, ki sama odločno nasprotuje jedrski energiji« (Tence 2008). Tako je »včerajšnji pripetljaj v Avstriji sprožil veliko zaskrbljenost in postavil pod vprašaj zaupanje v slovensko informacijsko politiko« (Brickner in Rohrhofer 2008). »»Slovenija je hudo zamajala zaupanje v sistem obveščanja«, je dejal avstrijski minister za okolje Pröll« (Nedelo 2008b).

Iz splošnega negodovanja o nenatančnem poročanju s strani Slovenije pa se medijski odziv v Italiji in Avstriji kaj kmalu prevesi v vprašanja o tem, ali Slovenija morda česa ne skriva? Morda »se ni zgodila samo okvara, ampak tudi velika skrivnost« (Bauer 2008). »Evropa pa je na nogah zaradi napačne informacije, nemara celo prikrivanja okvare« (Jankovič 2008). Ker

je napaka pri obveščanju »vrgla slabo luč na slovensko kredibilnost, o kateri pri sosedih, še posebno severnih, že tako in tako nimajo posebej dobrega mnenja« (Pucelj 2008), so dogodek označili s pomenljivimi vprašanji: »Kaj se »v resnici« dogaja v nuklearni? Kaj skrivajo Slovenci?« (ibid). Tako italijanski Il Piccolo: »dobro vemo, da bomo lahko samo s časom izvedeli, kaj se zgodilo in kakšne posledice bi lahko ta okvara imel na naše zdravje in okolje« (Il Piccolo 2008l) in »pojasnjeni morajo biti točni vzroki, ki so determinirali incident« (Il Piccolo 2008k). »Kljub temu da je bila napaka odkrita in popravljena v nekaj minutah, je bilo to za nekatere dovolj, da vzbudi dvom, kaj se zares dogaja« (Bukša 2008). »Navsezadnje so tudi sami rekli, da so »takšna rutinska popravila opravili že nekajkrat letos«. Če o njih niso poročali do zdaj, zakaj so to storili tokrat?« (Dežulović 2008).

»Nekdanji predsednik deželnega parlamenta Alessandro Tesini očita Sloveniji, da je svoj čas ostro nastopila proti načrtovanemu plinskemu terminalu v Tržaškem zalivu, v zameno pa je vseskozi skrivala informacije o Krškem« (Tence 2008). Tudi avstrijski okoljski minister, Josef Pröll, je bil »kritičen »zaradi prikrivanja informacij«« (Mašanović 2008), zato je napovedal zahtevo, naj slovenska oblast »brez odlašanja razsvetli zadevo« (Mašanović 2008). »Koroški deželni glavar Jörg Haider je šel po svoji stari navadi še korak naprej in je dogodek označil kot »pravo slovensko svinjarijo«. Zahteval je, naj vlada v Ljubljani ob tej priložnosti jedrsko elektrarno zapre« (Delo 2008c).

Mediji pa niso pisali le o domnevnem prikrivanju informacij Italiji in Avstriji. Odločili so se, da Slovenija in Hrvaška o dogodku v Krškem nista korektno obvestili niti svojih državljanov, kar seveda močno spominja na neobveščenost, ki so ji bili podvrženi prebivalca Pripjata, ko je razneslo Černobilski reaktor. V Sloveniji je »del prebivalcev novico o okvari izvedel šele včeraj od mednarodnih poročevalcev, ki so se pojavili v bližini, hkrati pa je novica povzročila širok odmev na evropskem nivoju« (Il Piccolo 2008r). Nekorektno naj bi svoje državljanke obveščala tudi Hrvaška, ki je skupaj s Slovenijo solastnica JEK. Tako dopisnik iz Hrvaške piše: »Tukajšnji mediji pa že drugi dan iščejo krivca med pristojnimi hrvaškimi službami, ki v sredo vse do poznih nočnih ur niso obveščali domače javnosti, tako da so bili prebivalci odvisni predvsem od informacij tujih medijev« (Kajzer 2008b) in »Hrvatje so se bolj kot na slovensko jezili na svojo oblast, ki je uradno obvestilo o dogajanju v NEK javnosti posredovala šele po 22. uri« (Nedelo 2008b).

Vse do tu so bile stvari še nekako v okvirjih očitnega pretiravanja in umetnega napihovanja dogodka, pravi zagon za poročanje o prikrivanju pa so mediji dobili, ko so nemški okoljevarstveniki na spletnih straneh URSJV »odkrili, da so se na sondah okrog krške nuklearke »že dan pred dogodkom pokazale neke špice« (Zore in Švagelj 2008). Merilna naprava na Skopicah »je približno 20 ur pred sredino okvaro v Jeku ... zaznala povišano stopnjo radioaktivnosti. Vrednost je ponavadi 90 nanosievertov na uro, zdaj pa je dosegla 140 nanosievertov na uro; alarmantna vrednost znaša 250 nanosievertov na uro. Povišano sevanje je zaznala Evropska radiološka postaja za izmenjavo podatkov (Eurdep), piše nemški Spiegel« (ibid.).

Mediji so kmalu spoznali, da je bila »za povečano sevanje dan pred okvaro kriva nevihta« (Zore in Švagelj 2008). »Pojasnilo dogodka je že nemškemu novinarjem podal Michael Cindro z Uprave za jedrsko varnost: Sevanje se je povečalo zaradi nevihte, ki je v torek zvečer divjala nad Krškimi« (ibid.). »Med nevihtami doza radiacije lahko naraste za 70 odstotkov. Vzrok je spiranje radona iz zraka, ki razpada in se useda na zemljo« (ibid.). Kadar dežuje, »se radioaktivni delci iz višjih plasti ozračja sperejo proti tlu in se radioaktivnost zato pri tleh nekoliko poviša. To je stalni pojav in ga ne povzročijo izpusti iz JE Krško, pojasnjuje Stritar« (ibid.). »Meritev je bila opravljena že dan prej, je še dodal direktor Stritar, »zdaj pa namigujejo, da smo rezultat prikrivali ves dan« (ibid.). Stane Rožman se je na novinarski konferenci odzval na pisanje nemških medijev in novinarjem sporočil, da »za povišano radioaktivnost v okolici nuklearke ne ve in da jamči, da se radioaktivno sevanje ni zgodilo« (Zagorac in Čurić 2008).

Novinarji so torej neumorno iskali potrditve in dokaze, ki bi pokazali, da je Slovenija pri poročanju o dogodku nekaj zamolčala. Bodisi tehnične vzroke okvare bodisi je okvaro skušala prikriti pred prebivalci bodisi je sevanje iz reaktorja ušlo, še preden je Slovenija ostale države obvestila o okvari. Seveda se ni zgodilo nič od zgoraj naštetega, se je pa zgodba o prikrivanju informacij zelo lepo skladala s spominom na černobilsko zgodovino o sovjetskem izmikanju priznanja.

5. Nesrečo odkrije sosednja država

Zaradi panične reakcije Italije so politiki na mejo s Slovenijo namestili naprave za merjenje povišane radioaktivnosti. Italijanski mediji se med poročanjem o »nesreči in preplahu niso

mogli izogniti spominu na jedrsko nesrečo v Černobilu, v Trstu pa so menda aktivirali celo posebno merilno napravo, ki pa ni zaznala radioaktivnih emisij« (Nedelo 2008b).

Tako so merilne naprave v poročilih o dogodkih navajane zelo pogosto: »V teku so izredne kontrole s sredstvi, ki preverjajo radioaktivnost v okolju« (Il Piccolo 2008s). »Vlada bo v kratkem poslala v Trst posebno visoko tehnološko napravo za merjenje možnih prisotnosti radioaktivnosti« (Garofalo 2008d), »v Trst sredstvo za merjenje radioaktivnosti (ibid.). V Trstu »stanje preverjamo vsakih 30 minut in smo v kontaktu z notranjim ministrstvom, ki je v navezi z IAEA na Dunaju, ki nadzoruje situacijo. Še dodatno smo v Trstu mobilizirali laboratorij s štirimi postojankami, ki merijo stanje, ker je to normalna procedura za alarmno stanje in izjemne primere kakršnega koli značaja« (Preda 2008).

Ko je postalo jasno, da sevanja ni, so se začele izjave o tem, da sevanja niso izmerili: »V Trstu in občini Milje, ki sta najbližji meji s Slovenijo, ni bilo izmerjenih nobenih sledi radioaktivnosti ...« (Preda 2008). »Naprave so razbrale enako stopnjo radioaktivnosti, kot prejšnje dneve in mesece« (Barella in Fain 2008). V nenehnem stiku sta bili tudi stara Gorica in Nova Gorica, kjer so »izmerili stanje z merilnimi inštrumenti, ki so dali negativni rezultat« (ibid.). Tudi testi v Vidmu, Gorici, Trstu in Benečiji »niso pokazali sevanja« (Il Piccolo 2008i). Pod vplivom močnega spomina na to, kako je sevanje iz Černobila prva odkrila Švedska, se je novinarjem novica o tem, da bi sevanje iz Krškega prva zaznala Italija, najverjetneje zdelo povsem mogoče.

Z analizo na drugi ravni KAD smo tako poskušali pokazati, kako so pri poročanju o okvari v JEK precej prostora zavzele intertekstualne kategorije, ki sicer spadajo v poročanje o nesreči v Černobilu. Novinarji so zaradi asociacije dogodka v JEK na Černobil iz spomina potegnili ključne vsebine, ki so jih predelovali (in jih ob vsaki komemoraciji še vedno predelujejo) ob pretekli nesreči v Černobilu. S tem smo na drugi ravni KAD poskušali dokazati, kako se spomin na dogodke v Černobilu odseva tako na ekspliciten kot tudi na bolj impliciten način preko delovanja *černobilskega okvirja* (za nesrečo sta kriva človeški faktor in slaba zasnova elektrarne; čez Evropo se bo razširil radioaktivni oblak; ker država nesrečo prikriva, bo nesrečo odkrila sosednja država).

S pomočjo naturalizacije in zdravorazumskih argumentov, ki delujejo preko predpostavk, so pisci novinarskih prispevkov poskušali pokazati, da JEK spada v skupino jedrskih elektrarn z

dvomljivo tehnologijo, ki izhaja iz komunističnih časov, poleg tega jo upravljajo nezanesljivi ljudje, ki s svojim neodgovornim delovanjem ogrožajo bližnjo in daljno okolico. Černobilski okvir seveda ni bil edini okvir, ki je obvladoval poročanje o okvari v JEK, kljub temu pa je glede na relativno nepomembnost dogodka v medijih zavzel presenetljivo veliko prostora.

Zakaj so se pisci novinarskih prispevkov torej v takšni meri obrnili k spominom na dogodke v Černobilu? Spomnimo se, da zaradi razumevanja predmet vedno umestimo znotraj našega sistema pričakovanj (Connerton 1992, 6). Prav tako specifično zgodovinsko vedenje proizvede izbor ljudi, dogodkov in predmetov, ki se jih je v določeni situaciji vredno spominjati in tako uokviri javno debato (Pušnik 2006, 90). Spomin na Černobil v tem smislu predstavlja prav takšen okvir, ki pride na plano ob dvomu o brezhibnem delovanju jedrske energije.

8.3.3 Analiza družbene prakse

Na tretji ravni KAD, torej na ravni analize družbene prakse, nas bo zanimal širši kontekst preučevanega problema. S tem namenom se bomo posvetili situacijskemu kontekstu, ki je botroval napakam in burnemu odzivu, raziskovanju institucionalnih praks, znotraj katerega se je zgodilo poročanje o okvari v JEK, prav tako pa tudi družbenemu in kulturnemu okvirju, ki je determiniral odziv posameznih držav.

Najprej nas bo zanimal vidik praktikov za odnose z javnostmi, ki so bili odgovorni za lansiranje informacije o okvari v javnost, nadalje nas bo zanimalo, kako so se v vlogi posrednika med praktiki za odnose z javnostmi in javnostjo znašli novinarji, in nenazadnje nas bo zanimalo, kakšna je bila reakcija politikov, ki so komentiranje dogodka izrabili za izražanje svojih stališč do jedrske energije.

Ker tretja raven zahteva interdisciplinaren pristop k problemu, se bomo pri analizi družbene prakse naslanjali na teorije, ki smo jih predstavili v teoretskem delu magistrske naloge. Preko Beckovega koncepta družbe tveganja bomo poskusili razložiti občutek strahu in nezaupanja v jedrsko tehnologijo, osvetlili bomo vlogo medijev v družbi tveganja, ki predstavljajo eno ključnih aren, v kateri se konstruira vsebina tveganja, ki ga s seboj prinaša jedrska energija, osvetlili bomo proces dramatizacije, ki je posledica komercialne naravnosti množičnih medijev, pregledali bomo zaplete, ki so se zgodili pri kriznem komuniciranju, in pokazali, kako pomembno vlogo igrajo dobro vodeni odnosi z javnostmi. Različni deležniki organizacije si namreč prizadevajo za različna uokvirjanja dogodka, zato se bomo posvetili razkrivanju različnih okvirjev dogodka v JEK.

Kot pravi Beck, je za družbo tveganja značilen občutek strahu ter osip zaupanja v znanost in tehnologijo, pa tudi politične institucije, kot sta industrija in vlada. Jedrska tehnologija ima pri tem v očeh javnosti še dodatne slabosti, saj je sevanje neotipljivo, zato je občutek o zmožnosti njegovega nadzorovanja oslavljen. V skladu s tem je razumljivo, da tovrstna okvara javnost razburka bistveno bolj kot okvara, kjer je percepcija tveganja posamezne tehnologije nižja.

Buren medijski odziv je tudi posledica dejstva, da se okvara v jedrski elektrarni uvršča visoko na vseh novičarskih vrednostih, saj gre lahko potencialno za dramatičen dogodek s širokim

vplivom na veliko število držav. Poleg tega potencialna nesreča v jedrski elektrarni spada v območje katastrof, ki omogočajo veliko dramtizacijo, zato je za medije še toliko bolj privlačna. Mediji namreč, tako kot druge industrije, tekmujejo za občinstvo.

Odziv množičnih medijev ima pri konstituiranju problema izjemno vlogo, saj prav množični mediji predstavljajo arena, v kateri se med seboj preko nasprotujočih si diskurzov merijo različni interesi in si prizadevajo za uveljavitev svoje definicije realnosti. Jedrska energija v tem smislu predstavlja polje neskončnih definicij, ki se raztezajo vse od pola, ki jedrsko energijo povezuje s trajnostnim razvojem, pa do pola, ki jo vidi kot nevarno, škodljivo in visokotvegano tehnologijo, ki jo je potrebno ukiniti¹³.

Tekmujoči interesi tako delujejo kot novičarski viri znotraj procesa uokvirjanja. Prav zato si praktiki za odnose z javnostmi prizadevajo za lansiranje definicije, ki je v prid organizaciji. Zaradi rutinizacije novinarskega dela so namreč prav praktiki za odnose z javnostmi eden ključnih virov pri sestavljanju novic. Zato je v krizni situaciji še toliko bolj kot sicer pomembno, da odnosi z javnostmi potekajo brezhibno in da je organizacija novinarjem na voljo za številna vprašanja, s katerimi poskušajo pojasniti in javnosti predstaviti posamezen dogodek, ki se je zgodil v organizaciji.

Tovrstni ideali so v trenutku krize, ki zahteva izjemno hiter odziv, lahko kaj hitro spodkopani. Negotovost in časovni pritisk, ki spremljata krizo, lahko botrujeta nepremišljenosti in napakam, ki jih novinarji v iskanju dramatične zgodbe z veseljem pograbijo. Za ilustracijo hektičnega stanja, ki vlada v času nastopa krize, in za lažje razumevanje celotnega razvoja dogodka, si najprej pogledimo, zakaj so se stvari zapletle na ravni komuniciranja s strani organizacije, v našem primeru torej s strani JEK in URSJV.

¹³ Diskurzi o jedrski energiji se z leti seveda spreminjajo, nekakšen presek diskurzov, ki so se od sredine pa do konca dvajsetega stoletja pojavljali v ZDA, sta v svojem delu iz 1989 predstavila Gamson in Modigliani. Eden prvih diskurzov o jedrski energiji, ki se je končal z napadom na Hirošimo in Nagasaki, je bil recimo *diskurz napredka* in se je nanašal predvsem na ekonomski in tehnološki napredek, ki ga omogoča jedrska energija. Pronuklearni jedrski diskurz, ki je še vedno v uporabi in je vezan predvsem na pomanjkanje ali visoko ceno ostalih energetske virov, je *diskurz energetske neodvisnosti*, ki meni, da jedrska energija omogoča energetska neodvisnost, s tem pa tudi manjšo ranljivost. Med antinuklearnimi diskurzi sta Gamson in Modigliani locirala *diskurz družbene odgovornosti*, ki meni, da jedrska industrija varuje le svoje lastne ekonomske interese in da jim ne gre zaupati, *diskurz o finančni nedonosnosti*, ki meni, da se jedrske elektrarne v primerjavi z alternativnimi viri ne izplačajo, in *diskurz o mehkih poteh*, ki zagovarja obnovljive vire in varčevanje z energijo, ter *diskurz pobega* (ang. *runaway*), ki se sicer zaveda škodljivosti jedrske energije, vendar deluje fatalistično. Poleg tega obstaja še ambivalenten *diskurz o hudičevem paktu*, ki meni, da bo za veliko količino energije, ki jo proizvajajo nuklearke, slej ko prej potrebno plačati grozljivo ceno (Gamson in Modigliani 1989).

8.3.3.1 Praktiki za odnose z javnostmi

Na strani organizacije so bile sporne tri komunikacijske prakse. Prva se je nanašala na dejstvo, da je URSJV na formularju, s katerim je potrebno obvestiti IAEA in sosednje države, pozabila prečrtati besedo »vaja« in s tem zlasti pri jedrsko netolerantnih državah ustvarila dodatno nezadovoljstvo. Takšna napaka je seveda posledica pritiska, ki ga ustvari krizni dogodek, po drugi strani pa je bila trivialna napaka posledica slabo domišljenega formularja, ki ga IAEA predpisuje za poročanje (Vlada RS 2008, 5). Po eni strani formularji, ki določajo tako pomembno komunikacijo, ne smejo biti prepuščeni dvomju, njihovo izpolnjevanje pa je potrebno kar se da poenostaviti, saj praksa kaže, da pod ljudje pod pritiskom lažje podležejo napakam. Po drugi strani so v okviru predkriznega pripravljanja zelo pomembni »suhi treningi«, ki omogočajo, da komunikacija v trenutku resnične krize steče nemoteno in suvereno. V okviru obveščanja IAEA je zanimivo, da je URSJV IAEA o dogodku obvestila kljub temu da to glede na stopnjo nevarnosti ni bilo nujno. Po besedah URSJV se je obveščanja IAEA in sosednjih držav lotila predvsem zato, da bi se izognila kasnejšim očitkom o neobveščanju (URSJV 2008, 9).

Druga napaka, ki je JEK diskreditirala predvsem v očeh lokalnih prebivalcev, je bilo dejstvo, da je URSJV prvo sporočilo za javnost poslala skoraj dve uri po aktiviranju SID, kar je seveda prepozno. URSJV pravi, da so bili pri sestavi besedila zelo previdni, saj so želeli zajeti preveč informacij. Poleg tega jim je delo oteževalo upoštevanje navodil Državnega načrta zaščite in reševanja ob jedrski nesreči, ki pri tem predvideva vključevanje Urada vlade za komuniciranje (URSJV 2008, 7). Obvestilo bi seveda moralo domačo javnost doseči čim prej, poslano pa bi moralo biti iz enega vira. Iz analize obveščanja javnosti o dogodku izhaja ugotovitev, da je bila javnost o istem dogodku obveščena iz dveh lokacij, in sicer iz URSJV ob 18:16 in iz NEK ob 18:32. Dve besedili z obvestili za javnost lahko postaneta potencialni vir nesporazumov (Vlada RS 2008, 3).

Tretja napaka je bila tista, ki je botrovala preplahu evropskih držav. Gre za napako pri obveščanju v sistem ECURIE, ki ga ureja odločba z dne 14. 12. 1987 o ureditvah Skupnosti za pospešeno izmenjavo informacij ob radiološkem izrednem dogodku (87/600/Euratom), ki zahteva, da države članice EK obvestijo v primerih, ko se odločijo za uveljavitev širših

ukrepov za zaščito prebivalstva ali če je v okolju zaznana abnormalna stopnja sevanja (Evropska komisija 2008, 6). Dogodek v Krškem ni dosegel nobenega od teh dveh pragov, zato strogo gledano ni bilo nobene potrebe po izdajanju »alarm« obvestila in bi zadoščalo »informacija« sporočilo.

Ker je EK na zadnjem srečanju ECURIE februarja 2008 vpeljala predlog, ki je težil k zniževanju praga za obveščanje o dogodkih, ki so manjši kot jih zahteva 87/600/Euratom, je bila okvara v JEK sporočena v ECURIE. Vendar se je težnja po zniževanju praga za obveščanje nanašala na »informacijo« sporočila in ne na »alarm« sporočila, saj si dogodki, ki niso kritični, pogosto zaslužijo, da se o njih obvesti pristojne organe. Toda natančna definicija ukrepov širokih razsežnosti v odločbi ni navedena, zato je razumevanje ukrepov prepuščeno posameznim upravnim organom, ki sodelujejo v sistemu ECURIE (URSJV 2008, 8), kar seveda odpira prostor mnogim interpretacijam.

Sistem ECURIE je zgrajen okoli posebne programske opreme, s katero se sporoča s polnjenjem polj na računalniškem obrazcu. Sistem predvideva dve osnovni vrsti sporočil: »vaja« in »alarm«. V obeh primerih je naloga centrale v Luksemburgu, da obvestilo preveri, nato pa takoj razpošlje vsem državam članicam. Obstaja sicer še tretja vrsta obvestila »informacija«, s katero pa se države članice ne obvestijo takoj z alarmiranjem svojih centrov za obveščanje, temveč zgolj po faksih, ki ne sprožijo takojšnjega ukrepanja njihovih štabov. Ker je bila NEK v izrednem stanju zaradi neidentificiranega puščanja iz primarnega sistema, ki bi se v najslabšem primeru lahko razvilo v izlivno nezgodo, se je odločila za opcijo »alarm«, saj bi z opcijo »informacija« izgubili hitrost dostavljanja informacije. Opcija »alarm« pa na žalost nima podrobnejše delitve glede na resnost dogodka (URSJV 2008, 8).

Komisija za preučitev dogajanj in načina poročanja ob dogodku v NEK 4. 6. 2008 je ugotovila, da je URSJV ravnala skladno z neformalnimi navodili in dogovori v skupini ECURIE, kjer so države spodbujali k hitremu in odprtemu poročanju o izrednih dogodkih, vendar o tem izrednem dogodku ni bilo potrebno poročati s sporočilom z oznako »alarm«, ker dogodek, kot je puščanje iz pomožne cevi primarnega sistema, ni imel nikakršnih vplivov na okolje. V tem primeru bi sporočilo lahko imelo oznako »informacija« (Vlada RS 2008, 7).

URSJV je tako v ECURIE poslala sporočilo z oznako »alarm«, na voljo pa je imela tudi 100 znakov, s katerimi je lahko okvaro razložila. Operater je tako v računalnik vnesel naslednje

besede: »LOCA IN PRIMARY SYSTEM OF ABOUT 2.4 M3 PER HOUR NPP ISSHUTTING DOWN«. V sporočilu je bila po pomoti omenjena LOCA (ang. *loss of coolant accident*), kar je eden najhujših možnih dogodkov, ki se lahko zgodijo v jedrskih elektrarnah. Če bi iz primarnega sistema iztekla količina vode, ki je ne bi bilo možno nadomestiti z varnostnimi sistemi, bi bilo ogroženo hlajenje jedrskega goriva, to pa bi lahko vodilo do pregrevanja goriva in sproščanja radioaktivnosti (URSJV 2008, 7). Puščanje iz primarnega sistema je seveda resen dogodek, ki ga je potrebno skrbno obravnavati, kljub temu pa LOCA predstavlja šele naslednjo, veliko bolj resno stopnjo, zato jo v sporočilu za javnost ne bi bilo potrebno omenjati, saj je razumljivo, da bo sprožila nepotrebno povišano zaskrbljenost.

Kontekst, v katerega je bilo postavljeno puščanje primarnega hladila (2.4 m³/h), naj bi poznavalcu dal vedeti, da ne gre za resen dogodek. Prav tako je bilo to razloženo predstavniku ECURIE v telefonskem pogovoru, v katerem je preveril informacijo (URSJV 2008, 9). Kljub temu je potrebno biti pri pisanju sporočil za javnost in pri pisanju drugih sporočil, ki se tičejo kriznega komuniciranja, natančen in preveriti informacijo, ki bo zapustila organizacijo. Nenatančne informacije lahko po nepotrebem razburijo duhove, ki jih je nato težko pomiriti.

Poleg omembe kratice LOCA je bilo na obrazcu napačno označeno, da se je »izpust«, t. j. izpust v okolje, začel ob 15:07. Dejansko se je takrat začelo puščanje v zadrževalni hram, kar z izpustom radioaktivnosti v okolje nima nobene zveze. Zaradi panične reakcije, ki je sledila, je URSJV objavila več nadaljnjih sporočil za javnost na spletnem mestu URSJV in dodatnih obvestil v sistem ECURIE (URSJV 2008, 4; Vlada RS 2008, 5). Po prvem »alarm« sporočilu ECURIE je sledilo še drugo »alarm« sporočilo ECURIE, nato pa še dve sporočili ECURIE »informacija« (Evropska komisija 2008, 4).

Tudi v nadaljnjih obvestilih v ECURIE so se pojavile nasprotujoče si informacije o tem, da izpustov ni, istočasno pa je bila označena možnost za izpuste v okolje. V skladu s tem se URSJV zaveda, da bo nujno izboljšati usposabljanje uporabnikov sistema ECURIE na URSJV (URSJV 2008, 9).

Precej nenavadno naj bi se na dogajanje odzvala tudi EK, saj se pri pošiljanju obvestila za javnost ni posvetovala z URSJV, prav tako ga ob objavi ni poslala URSJV. Zanj je SID zvedela šele ob 20:20, ko jim ga je poslalo bruseljsko Stalno predstavništvo RS. Tudi

zadnjega sporočila Evropske komisije URSJV ni dobila neposredno, temveč ga je ponovno posredovalo bruseljsko Stalno predstavništvo RS ob 21:40 (URSJV 2008, 10).

Evropska komisija dogajanje vidi nekoliko drugače. Dežurni v centrali ECURIE je po sprejemu sporočila od URSJV sporočeno informacijo preveril pri URSJV in nato obvestil vsa kontaktna mesta ECURIE. Ker celotne okoliščine dogodka niso bile poznane in je prvo sporočilo ECURIE indiciralo, da bi v Sloveniji lahko bila resna nesreča, so se na osnovi dostopnih informacij odločili, da mora EK izdati sporočilo za javnost (Evropska komisija 2008, 5). Prvemu sporočilu za javnost, ki je zvenelo precej alarmantno, sta kmalu sledili še dve nadaljnji sporočili za javnost, ki sta prvotno sporočilo nekoliko omilili.

Iz vsega zgoraj povedanega je torej razvidno, da je bilo nerodno poročanje (o sicer tehnično dobro nadzorovanem in zato nenevarnem dogodku) posledica spleta zapletenih formularjev, časovnega pritiska, površnosti, strahu pred očitki, nezaupanja med državami, predvsem pa posledica nenavajenosti, da se o okvarah v jedrskih elektrarnah govori tako zelo odkrito. Vse države pri obveščanju o potencialno nevarnih dogodkih v jedrskih elektrarnah seveda niso enako vestne. Pravzaprav se s poročanjem o okvarah pri rizičnih tehnologijah z namenom »nevznemirjanja« javnosti dogodek pogosto minimizira, zato je razumljivo, da je poročanje, ki je bilo v konkretnem primeru URSJV pretirano, vzbudilo zaskrbljenost centrale ECURIE in kasnejšo pretirano reakcijo novinarjev. ECURIE »alarm« je bilo namreč prvo obvestilo takšne vrste po njegovi vzpostavitvi po nesreči v Černobilu.

Ker je nezaupanje do korektnega poročanja o jedrskih okvarah pri javnosti še vedno relativno visoko, se je poročanje URSJV in JEK torej obrnilo v obratno domnevo – v domnevo o tem, da se je dejansko zgodila nesreča in da jo URSJV in NEK poskušata prikriti. Kot smo poskušali pokazati na ravni diskurzivne analize, je takšno domnevanje zagotovo posledica spomina na sovjetsko prikrivanje nesreče v Černobilu. Po drugi strani se tovrstne domneve napajajo v splošnem nezaupanju do jedrske industrije, ki naj bi služila predvsem lastnim interesom in interesom kapitala, ne pa tudi javnemu interesu. V nadaljevanju si bomo pogledali reakcijo novinarjev in politikov, ki so se od države do države precej razlikovale.

8.3.3.2 Novinarji in politiki

V okvirju preučevanja institucionalnih praks novinarjev in politikov bomo pokazali, kako so novinarji in politiki pravzaprav delali z roko v roki in v novicah ter komentarjih o dogodku v JEK reproducirali debato, ki se v njihovi državi tudi sicer odvija v povezavi z vprašanjem rabe jedrske energije. Videli bomo, da so novinarji dogodek v JEK postavljali v kontekst siceršnjega uokvirjanja sprejemljivosti ali nesprejemljivosti jedrske energije.

1. Slovensko uokvirjanje okvare v JEK

Slovenija ima skupaj s Hrvaško v lasti JEK, ki pokrije potrebo po 19 % slovenske porabe energije (World Nuclear Association). Slovenija v zadnjih letih resno premišljuje o gradnji drugega bloka JEK, zato je bilo v skladu s tem tudi uokvirjanje dogodka v JEK povezano z vprašanjem prihodnosti jedrske energije (Kajzer 2008a; Klančič 2008; Kramžar 2008; Kutin 2008d; Mali 2008; Sodja 2008; Svenšek 2008; Tavčar 2008a; Tence 2008; Zgonik 2008) in z vprašanjem zagotavljanja energije, ki ga je oviral izpad zaradi ustavljene JEK (Delo 2008d; Dnevnik 2008b; Lukić in Sodja 2008; Nedelo 2008b; Rednak in drugi 2008).

Ker se je okvara zgodila v Sloveniji, je bilo poročanje seveda vezano na očitke URSJV, da je pri komuniciranju naredila napako. Zato se je prenekateri medij ukvarjal z razmišljanjem o diskreditaciji Slovenije v očeh tujine (Bauer 2008; Cerar 2008a; Dnevnik 2008c; Dodevska 2008; Hafnar 2008; Indirekt 2008c; Jankovič 2008; Lukić in Sodja 2008; Nedelo 2008a; Nedelo 2008b; Pucelj 2008; Sečen 2008b; Sečen in drugi 2008a; Sečen in drugi 2008b; Sodja 2008; Tence 2008; Zavrl 2008; Zore in Pucelj 2008).

2. Hrvaško uokvirjanje okvare v JEK

Hrvaška ima skupaj s Slovenijo v lasti JEK, ki pokrije potrebo po 16 % hrvaške porabe energije (World Nuclear Association). Hrvaška se v zadnjih letih odloča o tem, ali naj zgradi lastno nuklearko ali naj skupaj s Slovenijo investira v drugi blok JEK oziroma ali naj se preusmeri k obnovljivim virom. V skladu s tem je bilo uokvirjanje dogodka v JEK povezano predvsem z vprašanjem zagotavljanja energije.

Zaradi solastništva v JEK so se hrvaški mediji spraševali predvsem po ekonomskih posledicah, ki jih bo imel nekajdnevni izklop JEK iz omrežja. Ker JEK pokrije 16 % hrvaških in 19 % slovenskih potreb po električni energiji, vsak dan izklopa iz omrežja pomeni finančno izgubo (Zagorac in Čurić 2008). Primarni strah Hrvaške torej ni bila nuklearka, temveč so se bali, da bi ostali brez elektrike. Prav tako je ponovno privrela na dan debata *pro et contra* na temo gradnje hrvaške nuklearke (Bukša 2008; Majetić 2008; Stanzla 2008; Vjesnik 2008).

3. Avstrijsko uokvirjanje okvare v JEK

Avstrijska vlada se je v šestdesetih letih soglasno odločila za izgradnjo nuklearke, leta 1977 pa so se začele javne demonstracije proti nuklearki v Zwentendorfu. Leta 1978 je avstrijski parlament izglasoval prepoved uporabe jedrske energije in prepoved prevoza ali shranjevanja jedrskih materialov na avstrijskem ozemlju. Leta 1997 je parlament ponovno sklenil, da Avstrija ostaja antinuklearna država (Greenpeace).

Ker je torej Avstrija izrazito antinuklearna država, so avstrijski novinarji in politiki dogodek v Krškem izrabili predvsem za opomin na to, kako nevarna je lahko jedrska energija in do kakšnih nesreč bi lahko prišlo, če se bodo države EU še naprej usmerjale pronuklearno (Brickner in Rohrhofer 2008; Der Standard 2008a; Der Standard 2008c; Moravec 2008; Wetz 2008).

4. Italijansko uokvirjanje okvare v JEK

Italija se je za prenehanje uporabe jedrske energije odločila po černobilski nesreči leta 1987 in zadnjo delujočo nuklearko izključila leta 1990 (World Nuclear Association). Zaradi velike odvisnosti od uvažanja elektrike in zaradi visokih cen uvožene elektrike je Berlusconijska vlada leta 2008 oznanila, da bo do 2013 začela graditi novo nuklearko. V skladu s tem je pričakovati, da se je uokvirjanje dogodka v JEK, enako kot pri Hrvatih, dogajalo v okvirju *pro et contra* argumentov. Situacijo dobro opisuje novinar Dela: »Predlog ministra Scajole so energetske strokovnjaki povečini podprli, opozicija pa je skočila pokonci – zanje je bil incident v Krškem kot naročen« (Delo 2008b).

Berlusconijska koalicija se je z argumenti po energetske neodvisnosti in z opozarjanjem na visoke cene elektrike zavzemala za pronuklearno prihodnost Italije (Garofalo 2008b; Giani

2008a; Il Piccolo 2008b; Il Piccolo 2008j; Il Piccolo 2008k; Il Piccolo 2008n; Il Sole 42 Ore 2008; Pelosi 2008) in hkrati opozarjala na priložnost za instrumentalizacijo okvare v JEK (Il Piccolo 2008b; Il Piccolo 2008n). Vlado so z zagotavljanjem varnosti jedrske energije podprli tudi strokovnjaki (Giani 2008a; Preda 2008; Unterweger 2008).

Medtem je bila levica naklonjena varčevanju z energijo in obnovljivim virom ter je v povezavi z okvaro v JEK izpostavljala nevarnost in nesmiselnost naložb v jedrsko energijo (Il Piccolo 2008b; Il Piccolo 2008j; Il Piccolo 2008l; Il Piccolo 2008p).

Kot smo omenili že pred tem, je nabor pro- in antijedrskih diskurzov precejšen (glej Gamson in Modigliani 1989). Na konkretni ravni delovanja novinarske prakse je torej mogoče reči, da so novinarji iz reda diskurza jedrske energije jemali poljubne diskurze, ki so podpirali splošno jedrsko politiko v njihovi državi. Medijsko poročanje o okvari v JEK je v tem smislu reproduciralo debato, ki se v zvezi z jedrsko energijo tudi sicer odvija v posameznih državah in na takšen način podpiralo *status quo* in politični red diskurza. Diskurzivna praksa novinarskega poročanja je tako v Avstriji izrazito krepila hegemonsko pozicijo antinuklearne usmerjenosti, v Italiji reproducirala razkol med energetske politiko leve in desne, v Sloveniji in na Hrvaškem pa prevpraševala prihodnost jedrske energije in smiselnost investicij v nove jedrske objekte.

Poleg tega je bilo poročanje o okvari v JEK, kot že rečeno, močno determinirano z matriko diskurza, t. j. z institucionalnimi in ekonomskimi pogoji, ki vplivajo na medijsko produciranje novic. Potreba medijev po ustvarjanju profita, časovni pritisk novinarjev pri pisanju, premalo poglobljenosti v kompleksno energetske tematiko, odvisnost od informacijskih subvencij ter nagnjenost h konvencionalnemu podajanju novic, ki sledi novičarskim vrednostim in političnemu redu diskurza, so botrovali, da je bila novica od dogajanja v JEK prepogosto predstavljena na alarmanten in zdramatiziran način.

9 Sklep

Kot smo zapisali že v uvodu, namen naše študije ni bil vrednotenje morebitnega vpliva, ki ga ima jedrska energija na zdravje ljudi in na naravno okolje. Prav tako naš namen ni bil ocenjevanje energetske učinkovitosti, ki jo proizvede cepitev jeder. Nismo želeli tehtati različnih mnenj o tem, kaj je pravi energetski pristop k trajnostnemu razvoju. Naše razmišljanje je imelo drugačen namen in je izhajalo iz konstrukcionistične tradicije, ki tveganja vidi kot diskurzivne konstrukte, katerih pomen se nenehno preoblikuje glede na znanstvena dognanja, družbeno-ekonomske in kulturne okoliščine.

Prostor, v katerem se diskurzivni konstrukti producirajo, preoblikujejo in reproducirajo, predstavljajo množični mediji. Zaradi umeščanja tem na medijski predmetnik nekatere teme vstopijo v proces mediatizacije in tako dobijo medijsko pozornost, spet drugih točk vidnosti ne dosežejo. Aktivnost umeščanja tem na medijski predmetnik imenujemo prednostno tematiziranje in predstavlja šele prvo stopnjo prodora teme v medije, ki jo na naslednji stopnji nadaljuje procesu uokvirjanja. Medijska besedila pri poročanju o dogodkih namreč niso nevtralna, temveč jih zaznamuje diskurzivnost kot neodtujljiv del komunikacijskega procesa. Preko izbora definicij problema, možnosti njegovega reševanja, določanja vzročnih sil in moralnih ocen situacije ter preko izključevanja za zainteresirano stran nerelevantnih vidikov problema uokvirjanje organizira diskurz moči in konstruira temo, ki jo ponudi v razpravo javnosti.

Proces uokvirjanja je zato še posebej zanimivo opazovati v diskurzivnih redih z bogatim naborom diskurzov, ki se med seboj bojujejo, izpodrivajo in sklepajo konsenze. Zato je predmet našega raziskovanja sestavljal pomensko bogat teritorij jedrske energije, znotraj katerega sta Gamson in Modigliani že pred dvajsetimi leti locirala kopico pro- in antinuklearnih diskurzov, ki se v skladu z interesi, pozicijami izrekanja in širšim družbeno-kulturnim in ekonomskim kontekstom med seboj nenehno izpodrivajo ter bijejo boj za uveljavitev lastnih ideoloških formacij.

V pričujoči raziskavi smo si za študijo primera izbrali situacijo, v kateri se običajni diskurzi znotraj diskurzivnega reda jedrske energije še dodatno zaostrijo. Diskurzivne dogodke so namreč predstavljala medijska besedila, ki so nastala v času kriznega dogodka v JEK 4. 6.

2008 in so zato poleg klasičnega nelagodja, ki ga sproži omemba jedrske energije, vsebovali še močno potenciran strah pred jedrsko nesrečo. Pri poročanju o modernizacijskih tveganjih, kamor spada tudi jedrska tehnologija, se poročanje namreč pogosto sprevrže v senzacionalizem in poenostavljeno predstavitev sicer kompleksnih vprašanj. Ker so mediji tisti, ki zagotavljajo temeljno obveščenost o vplivih tehnologij in znanosti na naša življenja, ima takšen način poročanja lahko za posledico katastrofični, zastrašujoč medijski diskurz o modernizacijskih tveganjih.

Ker je oblikovanje novic interaktiven proces, znotraj katerega novinarji na policah kulture iščejo vsebinske pakete, ki so najbolj skladni s temo, o kateri poročajo, se v oblikovanje novice vključi tudi spomin na pretekle sorodne dogodke. Naša izkušnja sedanosti je namreč v veliki meri določena z našim vedenjem o preteklosti, zato poročanje o sedanjih dogodkih določajo tudi spomini, ki so v javni sferi široko dostopni. Nekateri pretekli dogodki (v okviru posamezne teme gre pogosto za spomin na en sam velik dogodek) za novinarje predstavljajo nekakšno točko orientacije, h kateri se pri poročanju o posamezni tematiki vračajo znova in znova.

Tako pretekli dogodki, shranjeni v kolektivnem spominu, strukturirajo tudi poročanje o velikih, nepričakovanih dogodkih. Novinarji pri poročanju o njih pogosto uporabljajo analogije, s katerimi preteklost primerjajo s sedanostjo. To lahko poteka v obliki eksplicitnih referenc, implicitno prisotne vsebine ali strukture novic. Narativi spominov na pretekle dogodke namreč sugerirajo, da bo dogodek v prihodnosti podoben poteku dogodkov v preteklosti, zato kolektivni spomini ob aplikaciji na realne dogodke pravzaprav izpolnjujejo funkcije okvirjev. Kolektivni spomini namreč proizvedejo izbor ljudi in dogodkov, ki se jih je v določeni situaciji vredno spominjati, s tem pa uokvirijo javno debato.

V nalogi smo s pomočjo Faircloughove KAD pokazali, kako se krizni dogodki v sedanosti uokvirjajo s pomočjo spomina na dobro pomnjene dogodke iz preteklosti. Naše raziskovalno vprašanje se je glasilo: *Ali mediji pri uokvirjanju sedanjih kriznih dogodkov izhajajo iz sorodnih, dobro pomnjenih dogodkov iz preteklosti?* Ker je krizni dogodek prihajal iz območja jedrske energije, je spominski krizni dogodek seveda predstavljala nesreča v Černobilu, ki je bila najhujša jedrska nesreča pri komercialni rabi jedrske energije na svetu. Povezavo, ki so jo novinarji vzpostavili med kriznim dogodkom v JEK in spominom na nesrečo v Černobilu, smo iskali na treh ravneh, ki jih opredeljuje Faircloughova KAD.

Na prvi ravni nas je zanimalo, v kolikšni meri je spomin na Černobil prisoten na popolnoma ekspliciten način in kakšne ideološke konotacije so bile pripisane besedama »Černobil« in »černobilski«. Ugotovili smo, da se omenjeni besedi v 118 analiziranih besedil besedi pojavita kar sedeminštiridesetkrat. Pri pojavljanju besede »černobilski« v pridevniški obliki Černobil zavzame pozicijo metafore, saj zaradi njegove pomenske nabitosti ni potrebna dodatna razlaga o tem, za kakšno »katastrofo«, »krizo«, tragedijo«, »primer« in »prizvok« gre. Poleg tega novinarji pri rabi »Černobila« kot samostalnika preko procesa metonimije, personifikacije in nominalizacije v ozadje potisnejo akterje, ki so bili odgovorni za nesrečo in z mistificiranjem ustvarijo občutek, da je jedrska energija učinke na okolje ustvarjala sama, zato jo je nemogoče nadzorovati, strah pred njo pa je upravičen.

V kontekstu druge ravni KAD nas je zanimalo, kako je spomin na Černobil v novinarskem poročanju prisoten na impliciten način. Preko analize intertekstualnosti smo poskušali dokazati, da so novinarji pri poročanju o kriznem dogodku v JEK uporabljali vsebine, ki so jih sicer uporabljali pri poročanju o nesreči v Černobilu. Iskali smo prisotnost vsebin, ki predstavljajo nekakšen pomenski okvir in razpravljajo o razlogih, odgovornosti in okoliščinah nesreče v Černobilu.

Z analizo devetih besedil, ki so jih slovenski tiskani mediji objavili ob dvajseti obletnici Černobila, smo identificirali pet vsebin oziroma indikatorjev, ki locirajo t. i. *černobilski okvir* in s tem predstavljajo nekakšen kolektivni spomin na dogodke v Černobilu, ki se ohranja in na naslednje generacije v veliki meri prenaša prav skozi produkcijo množičnih medijev. Nato smo v območju 118 medijskih besedil začeli iskati prisotnost tovrstnih vsebin in s tem poskušali dokazati intertekstualno naravo medijskega poročanja o kriznih dogodkih.

Ugotovili smo, da so mediji pri temi *človeškega faktorja* reproducirali nesposobnost sovjetskih aparatčikov in neukost sovjetskih operaterjev ter ju aplicirali na domnevno komunikacijsko nesposobnost URSJV in domnevno nezadostno usposobljenost operaterjev v JEK.

Pri temi *slaba zasnova elektrarne*, ki je pri spominu na Černobil vsebovala predvsem elemente tehničnih pomanjkljivosti, se je pri poročanju o okvari v JEK odsevala v novinarskem poročanju o tem, da je JEK plod komunizma in je zato enako nezanesljiva in

zastarela kot ostale centrale iz komunističnih časov. Nadgradnjo tovrstne miselnosti predstavlja vsebina, da je JEK s tehničnega vidika sicer produkt zanesljivega ameriškega Westinghousa, so pa njegovi upravljavci iz bivšega komunističnega režima, zato je varnost JEK kljub temu nekoliko dvomljiva.

Pri temi *radioaktivnega oblaka* se je spomin o tem, kako so se po nesreči v Černobilu radioaktivne snovi širile po Evropi, pri okvari v JEK reproduciral predvsem na način zanikanja. Tako se je govorilo o tem, da se sevanje po ozračju iz JEK ne širi, s čemer so seveda referirali na pretekla besedila o Černobilu in na spomin o tem, kako so radioaktivni delci kontaminirali dobršen del Evrope.

Prikrivanje nesreče je v okviru spominjanja na Černobil vsebovalo predvsem vsebine o sovjetskem prikrivanju nesreče in nizki varnostni kulturi v sovjetskem bloku. Ta vsebinski del je zaradi napak, ki jih je pri komuniciranju storila URSJV, dobil še največ materiala za svoj razrast in razvoj v medijsko paniko. Kljub temu da je URSJV komunikacijske napake hitro popravila in obvestila evropske države, so mediji zgodbo po začetni napačni informaciji odpeljali svojo pot. Izpostavljali so, da je Slovenija okvaro prijavila kot »vajo«, čeprav je šlo za resnični dogodek, s čimer naj bi hudo zamajala zaupanje, ki ga uživa. Nekateri so se spraševali, če Slovenija česa vendarle ne prikriva. Kmalu so se mediji razpisali tudi o tem, da Slovenija in Hrvaška o dogajanju v JEK nista pravočasno obvestili svojih državljanov, pri čimer so seveda iskali vzporednice s prebivalci ukrajinskega Pripjata, ki so jih o nesreči v Černobilu obvestili čez nekaj dni, ko je bilo mesto s svojo okolico že dolgo nevarno zdravju.

Pravi zagon za senzacionalistično napihovanje novic pa so mediji dobili, ko so nemški okoljevarstveniki na spletni strani URSJV odkrili, da je bilo mogoče povišano sevanje v okolici JEK zaznati že dan pred okvaro. Povišano sevanje je bilo sicer posledica nevihte, ki je prejšnji dan divjala v okolici JEK. Dež namreč ob nevihti iz atmosfere spere radioaktivne delce, jih približa tlam, njihovo povišano koncentracijo pa lahko zazna tudi merilna naprava. Informacija, ki je sicer ne bi nihče opazil, se je zdela v kontekstu poročanja o okvari v JEK na mestu, saj se je navezovala na spomin o tem, kako dolgo je bivša Sovjetska zveza poskušala prikrivati dejstvo, da je v Černobilu prišlo do nesreče.

Z vsebino prikrivanja nesreče je neposredno povezana vsebina, kjer *nesrečo odkrije sosednja država*. Spomin na to, kako so nesrečo v Černobilu zaznali v švedski jedrski elektrarni

Forsmark, kamor je z vetrom najprej pripotoval černobilski radioaktivni oblak, je bila v poročanju o okvari v JEK prisotna predvsem preko zanikanja. Predvsem italijanski mediji so namreč vztrajno ponavljali, da pri obmejnih meritvah povišanega sevanja ni bilo moč zaznati, s čimer so se seveda nanašali na spomin o tem, kako je bilo v primeru Černobila sevanje mogoče zaznati.

S KAD smo na drugi ravni preko analize intertekstualnosti torej pokazali, kako so mediji pri poročanju o okvari v JEK reproducirali vsebine, ki sicer sestavljajo okvir černobilske nesreče. Kljub temu da černobilski okvir še zdaleč ni bil edini okvir, ki je obvladoval poročanje o okvari v JEK, je glede na stopnjo resnosti dogodka (INES = 0) zavzel presenetljivo veliko prostora. Okvara, ki je bila s tehničnega vidika odlično sanirana, s komunikacijskega vidika pa sicer nekoliko nerodno, vendar transparentno in odgovorno skomunicirana, je v prenekaterem evropskem mediju zanetila pravo paniko in strah pred ponovitvijo Černobila.

Na tretji ravni KAD smo preučili širši kontekst preučevane problematike, ki je vplival na storjene napake upravljavcev in na buren odziv evropskih politikov in medijev. Takšen odziv je bil zagotovo posledica nizkega zaupanja, ki ga ima javnost do modernizacijskih tveganj, kot je jedrska energija. Hkrati je posledica dejstva, da gre pri jedrskih tematikah za material, ki omogoča odlično dramtizacijo zgodbe, zato je za množične medije, ki so podvrženi logiki profita, izjemno zanimiv in privlačen.

V skladu s tem morajo biti praktiki za odnose z javnostmi, ki ob tovrstnih tveganjih komunicirajo z različnimi javnostmi, na prihod krize zelo dobro pripravljene. Ker je časovni pritisk ob nastanku krize zelo hud, morajo biti kanali za krizno komuniciranje enostavni in nedvoumni. V primeru obveščanja IAEA, sosednjih držav in ECURIE so napačnim sporočenim informacijam (poleg premalo usposobljenih komunikatorjev in premajhnega števila »suhih treningov«) botrovali zapleteni formularji in programska oprema, ki določajo način sporočanja pristojnim organom. Prezgodnjemu komuniciranju je botroval tudi strah pred očitki ter neformalen in nedefiniran predlog EK o znižanem pragu za poročanje dogodkov v ECURIE. Samo ugibamo lahko, ali je bila alarmantna reakcija EK posledica dejstva, da države ob okvarah v svojih jedrskih objektih situacijo rajši podcenijo (ali celo zamolčijo), kot pa da o njej spregovorijo odkrito in z oceno potencialnega razvoja dogodkov morda celo pretiravajo. V skladu s tem se je evropski javnosti verjetno zdelo, da je nesreča v

JEK veliko hujša, kot so pripravljeni priznati njeni vodilni, kljub temu da je bila resnica ravno obratna.

Na ravni delovanja politikov in novinarjev smo poskušali pokazati, da so novinarji novico o okvari v JEK uokvirili v skladu z debato, ki so v njihovih državah tudi sicer odvija v povezavi z uporabo jedrske energije. Šlo je torej za nekakšno reproduciranje političnega reda diskurza, ki je v Avstriji usmerjen antinuklearno, v Italiji razpet med pronuklearno desnico in antinuklearno levico, v Sloveniji in na Hrvaškem pa ujet v premišljevanje o smiselnosti investicij v nove jedrske objekte.

Tridelna Faircloughova KAD nam je torej omogočila vpogled v raziskovalno vprašanje *Ali mediji pri uokvirjanju sedanjih kriznih dogodkov izhajajo iz sorodnih, dobro pomnjenih dogodkov iz preteklosti?* V skladu z zgoraj povzetimi rezultati raziskave lahko na raziskovalno vprašanje odgovorimo pritrdilno. Prva raven KAD je namreč razkrila, da je spomin na Černobil v novinarskem poročanju o okvari v JEK prisoten na povsem ekspliciten način. Bolj implicitno prisotnost Černobila smo preverjali na drugi ravni KAD, in sicer prek raziskovanja procesa intertekstualnosti. Tako je druga raven KAD pokazala, da so teme, ki so sicer del černobilskega okvirja, obvladovale tudi poročanje o okvari v JEK. Tretja raven KAD je služila osvetlitvi okoliščin, ki so vsako od strani (novinarje, praktike za odnose z javnostmi in politike) potiskale v reakcijo, ki je imela za končni rezultat prisotnost černobilskega okvirja pri poročanju o okvari v JEK.

V študiji smo tako poskušali osvetliti način oblikovanja novic s področja modernizacijskih tveganj. Zanimal nas je predvsem element dobro pomnjenih, že obstoječih vsebin, ki novinarjem na posameznem področju služijo kot ključne referenčne točke, ko se lotevajo uokvirjanja novice in imajo zato močan vpliv na to, kako bo novica predstavljena javnosti. V skladu s tem lahko sklenemo, da kolektivni spomini pri poročanju o sedanjih kriznih dogodkih odigrajo vlogo okvirjev, ki poročevalce napotujejo k izboru definicije problema, možnosti njegovega reševanja, določanja vzročnih sil in moralnih ocen situacije, hkrati pa jih odvrtaajo od vidikov, ki so bili v primeru preteklega dogodka nerelevantni.

Kombinacija zgoraj opisanega vpliva, ki ga lahko imajo kolektivni spomini pri uokvirjanju sedanjih kriznih dogodkov, in že omenjene nagnjenosti množičnih medijev, da zgodbe zdramatizira, ter nizko zaupanje, ki ga ima javnost do modernizacijskih tehnologij, seveda

predstavljajo tveganje, da bodo novice o modernizacijskih tveganjih senzacionalistične in bodo pomembne razlike med preteklimi in sedanjim dogodkom zabrisane. Ker se dominantni okvirji, ki se vzpostavijo ob začetku poročanja o dogodku, v nadaljnjem poročanju zasidrajo (s čimer je njihovo spreminjanje oteženo), imajo praktiki za odnose z javnostmi pri kriznem komuniciranju in pri obveščanju ključnih javnosti naloženo še posebej veliko odgovornost točnega, nedvoumnega in transparentnega podajanja informacij. Pravilen odziv v prvih štiriindvajsetih urah namreč v veliki meri določa pozitiven ali negativen izid iz krizne situacije. Njegov predpogoj pa je dobro pripravljena in rutinirana skupina za obvladovanje kriznega dogodka.

Mediji kot prostor, v katerem se izvaja boj za javno reprezentacijo, je po svoji naravi v domeni novinarjev, ki z izbiranjem novic in njihovim uokvirjanjem ustvarjajo družbeno realnost. Kot smo pokazali v predhodnih poglavjih, mediji zaradi zahteve po profitabilnosti postajajo vse bolj odvisni od informacijskih subvencij, ki prihajajo s strani praktikov za odnose z javnostmi. Ne glede na to, da so novinarji še vedno v vlogi tistih, ki izbirajo, je njihova vloga v mnogo primerih v resnici reaktivna in ne proaktivna. Z umeščanjem tem na medijski predmetnik in njihovim uokvirjanjem lahko vplivajo na javni predmetnik, s tem pa s preostalimi viri tekmujejo za rezultate izidov javnih debat. Razumevanje procesa definiranja resničnosti zato pravzaprav pomeni razumevanje distribucije moči v družbi.

V skladu s tem je jasno, da so mediji prostor, ki ga s spretnim lansiranjem informacij na medijski predmetnik prav tako uspešno obvladujejo praktiki za odnose z javnostmi. V primeru kriznega komuniciranja je njihova naloga predvsem transparentno informiranje javnosti, s čimer organizaciji potencialno omogočajo okrepljen ugled v očeh javnosti. V primeru okvare v JEK je torej samo dejstvo, da sta se JEK in URSJV za transparentno poročanje o okvari odločili v trenutku, ko še nista znali locirati lokacije puščanja, seveda potrebno jemati za vzor, ki bi mu pri svojem obveščanju javnosti brez izjeme morale slediti tudi ostale države. Aktivnost obeh organizacij je pohvalil celo največji nasprotnik jedrske energije, Greenpeace (Kutin 2008a, 2; Nedelo 2008a). Da se je URSJV pri poročanju zapletla s formulacijami samega dogodka, je seveda druga zgodba, ki je v skladu s posledicami, ki jih je proizvedla, zagotovo dragocena šola, da se podobne napake pri komuniciranju ne bodo več ponovile.

Tudi v skladu z nedavnimi dogodki na Japonskem lahko rečemo, da je jedrska energija varna toliko, kolikor so odgovorni njeni snovatelji in upravljavci. Kljub vsevropski medijski paniki

zaradi okvare v JEK in blatenju komunikacijskih sposobnosti URSJV je bila komunikacija ob okvari v JEK namenjena odstiranju in ne zastiranju koprene dvomov in nezaupanja, ki v očeh javnosti prekriva jedrsko tehnologijo. V obdobju, ki ga zaznamuje osip zaupanja v znanost, tehnologijo ter družbene in politične institucije, je transparentno komuniciranje o okvarah v jedrskih elektrarnah za gradnjo močno načetega zaupanja v jedrsko energijo neprecenljivega pomena.

10 Literatura

- Allan, Stuart. 2004. *News Culture: Second Edition*. Berkshire: Open University Press.
- --- ur. 2005. *Journalism: Critical Issues*. Berkshire: Open University Press.
- --- ur. 2010. *The Routledge Companion to News and Journalism*. London in New York: Routledge.
- Argenti, Paul A. in Courtney M. Barnes. 2009. *Digital Strategies for Powerful Corporate Communications*. New York: McGraw Hill.
- Bardhan, Nilanjana R. 2002. Accounts from the Field: A Public Relations Perspective on Global AIDS/HIV. *Journal of Health Communication* 7: 221 – 244.
- Barry, John. 1999. *Environment and Social Theory*. London in New York: Routledge.
- Baskin, Otis W. in Craig E. Aronoff. 1988. *Public Relations: The Profession and the Practice*. Iowa: Wm. C. Brown Publishers.
- Beck, Ulrich, Giddens Anthony in Scott Lash. 1994. *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Berger, Peter in Peter Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Blumler, Jay G. in Michael Gurevitch. 1995. *The Crisis of Public Communication*. London: Routledge.
- Carroll, Archie B. in Ann K. Buchholtz. 2008. *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management*. Mason: South-Western Cengage Learning.
- Caywood, Clarke L., ur. 1997. *The Handbook of Strategic Public Relations and Integrated Communications*. Boston: McGraw Hill.
- Childers, Joseph in Gary Hentzi, ur. *Columbia Dictionary of Modern Literary and Cultural Criticism*. 1995. New York: Columbia University Press.
- Chong, John K.S. 2004. Six Steps to Better Crisis Management. *Journal of Business Strategy* 25 (2): 43-46.
- Chyi, Hsiang Iris in Maxwell McCombs. 2004. Media Salience and the Process of Framing: Coverage of the Columbine School Shootings. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 81 (1): 22-35.

- Connerton, Paul. 1992. *How Societies Remember?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Coombs, W. Timothy. 1999. *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing and Responding*. London: Sage.
- Cottle, Simon, ur. 2003. *News, Public Relations and Power*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- --- 2009. *Global Crisis Reporting: Journalism in the Global Age*. Berkshire: Open University Press.
- Cuddon, J. A. 1977. *A Dictionary of Literary Terms*. London: Andre Deutsch Limited.
- Cutlip, Scott M., Allen H. Center in Glen M. Broom. 1994. *Effective Public Relations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall International.
- Dewey, John. 1999. *Javnost in njeni problemi*. Ljubljana: FDV.
- Dozier, David M., Larissa A. Grunig. in James E. Grunig. 1995. *Managers's Guide to Excellence in Public Relations and Communication Management*. Mahwah: LEA.
- Dupriez, Bernard. 1991. *A Dictionary of Literary Devices*. Herfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Edy, Jill A. 2006. *Troubled Pasts: News and the Collective Memory of Social Unrest*. Philadelphia: Temple University Press.
- Edy, Jill A. in Miglena Daradanova. 2006. Reporting through the lens of the past: from Challenger to Columbia. *Journalism* 7 (2):131-151.
- Entman, Robert M. 1991. Framing U.S. Coverage of International News: Contrasts in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents. *Journal of Communication* 41 (4): 6-27.
- --- 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43 (4): 51-58.
- Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: FDV.
- Euronews. *ECURIE*. Dostopno preko: <http://www.euronews.net/2008/06/05/ecurie-europe-s-little-known-nuclear-incident-warning-system/> (1. maj 2011).
- Evropska komisija. 2008. *Radiological Incident at the Krsko Nuclear Power Plant, Slovenia: 4 June 2008: Ecurie Alert Report*. Brusseles: European Commission: Directorate-General Energy and Transport: Directorate H – Nuclear Energy: Radiation Protection.
- Fairclough, Norman. 1994. *Language and Power*. London, New York: Longman.

- --- 1995a. *Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language*. London in New York: Longman.
- --- 1995b. *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- --- 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- --- 2006. *Discourse and Social Change*. Cambridge in Malden: Polity Press.
- Fearn-Banks, Kathleen. 2001. *Crisis Communications: a Casebook Approach*. Mahwah: LEA.
- Fortunato, John A. 2005. *Making Media Content: The Influence of Constituency Groups on Mass Media*. Mahwah: LEA.
- Foucault, Michel. 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Fowler, Roger. 1991. *Language in the News; Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Franklin, Bob, Martin Hamer, Mark Hanna, Marie Kinsey in John E. Richardson. 2005. *Key Concepts in Journalism Studies*. London: Sage.
- Freitag, Alan R. in Ashli Quesinberry Stokes. 2009. *Global Public Relations: Spanning Borders, Spanning Cultures*. London: Routledge.
- Gamson, William A. in Andre Modigliani. 1989. Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: a Constructionist Approach. *The American Journal of Sociology* 95 (1): 1-37.
- Gamson, William A., David Croteau, William Hoynes in Theodore Sasson. 1992. Media Images and the Social Construction of Reality. *Annual Review of Sociology* 18: 373-393.
- Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gordon, Joye C. 1997. Interpreting Definitions of Public Relations: Self Assessment and a Symbolic Interactionism – Based Alternative. *Public Relations Review* 23 (1): 57-66.
- Gramsci, Antonio. 1971. *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci: edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith*. New York: International Publishers.
- Greenpeace. Dostopno prek: <http://archive.greenpeace.org/comms/no.nukes/react02b.html> (1. maj 2011).

- Greyser, Stephen A. 2009. Corporate Brand Reputation and Brand Crisis Management. *Management Decision* 47 (4): 590- 602.
- Grunig, James E. in Todd Hunt. 1984. *Managing Public Relations*. Philadelphia: Harcourt Brace Jovanovich College.
- Halbwachs, Maurice. 2001. *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Hall, Stuart, Dorothy Hobson, Andrew Lowe in Paul Willis, ur. 2005. *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies 1972-79*. London, New York in Birmingham: Routledge in Center for Contemporary Cultural Studies University of Birmingham.
- Hallahan, Kirk. 1999. Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of Public Relations Research* 11 (3): 205-242.
- Hartley, John. 1982. *Understanding News*. London, New York: Methuen.
- Heath, Robert L. in Dan Pyle Millar, ur. 2004. *Responding to Crisis: a Rethorical Approach to Crisis Communication*. Mahwah: LEA.
- Heath, Robert L. in . Dan H. O'Hair, ur. 2009. *Handbook of Risk and Crisis Communication*. New York: Routledge.
- Hunt, Todd in James E. Gruning. 1995. *Tehnike odnosov z javnostmi*. Ljubljana: DZS.
- IAEA. *INES*. Dostopno preko: <http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/ines.pdf> (1. maj 2011).
- Jančič, Zlatko. 1999. *Celostni marketing*. Ljubljana: FDV.
- Jefkins, Frank. 1993. *Planned Press and Public Relations*. London: Blackie Academic and Professional.
- Jørgensen, Marianne in Louise Phillips. 2002. *Discourse analysis: as Theory and Method*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Kamin, Tanja. 2006. *Zdravje na barikadah: dileme promocije zdravja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Laclau, Ernesto in Chantal Mouffe. 1987. *Hegemonija in socialistična strategija*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Laughey, Dan. 2007. *Key Themes in Media Theory*. Berkshire: Open University Press.
- Lerbinger, Otto. 1997. *The Crisis Manager: Facing Risk and Responsibility*. Mahwah: LEA.
- Lippmann, Walter. 1922/2007. *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Littlejohn, Stephen W. in Karen A. Foss, ur. 2009. *Encyclopedia of Communication Theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Luoma-aho, Vilma in Marita Vos. 2010. Towards a More Dynamic Stakeholder Model: Acknowledging Multiple Issue Arenas. *Corporate Communications: An International Journal* 15 (3): 315-331.
- Lupton, Deborah. 1999. *Risk*. London, New York: Routledge.
- Luthar, Breda, Vida Zei in Hanno Hardt, ur. 2004. *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba.
- Malešič, Marjan, Sandra B. Hrvatin in Marko Polič. 2006. *Komuniciranje v krizi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mali, Franc. 2002. *Razvoj moderne znanosti: socialni mehanizmi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malmelin, Nando. 2007. Communication Capital: Modelling Corporate Communications as an Organizational Asset. *Corporate Communications. An International Journal*. 12 (3): 298-310.
- McCombs, Maxwell, Donald L. Shaw in David Weaver, ur. 1997. *Communication and Democracy: Exploring the Intellectual Frontiers in Agenda-Setting Theory*. Mahwah: LEA.
- McKie, David in Debashish Munshi. 2007. *Reconfiguring Public Relations: Ecology, Equity, and Enterprise*. London in New York: Routledge.
- McManus, John H. 1994. *Market-driven Journalism: Let the Citizen Beware?* Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- McQuail, Denis. 2005. *McQuail's Mass Communication Theory: Fifth Edition*. London: Sage.
- Meek, Allen. 2010. *Trauma and Media: Theories, Histories, and Images*. New York in London: Routledge.
- Mickey, Thomas J. 2003. *Deconstructing Public Relations: Public Relations Criticism*. Mahwah, New Jersey, London: LEA.
- Moingeon, Bertrand in Guillaume Soenen. 2002. *Corporate and Organizational Identities: Integrating Strategy, Marketing, Communication and Organizational Perspectives*. London: Routledge.
- Moloney, Kevin. 2000. *Rethinking Public Relations: The Spin and the Substance*. London in New York: Routledge.

- Morris, Trevor in Simon Goldsworthy. 2008. *PR – A Persuasive Industry? Spin, Public Relations, and the Shaping of the Modern Media*. London: Palgrave Macmillan.
- Morris-Suzuki, Tessa. 2005. *The Past within Us*. London, New York: Verso.
- Nelkin, Dorothy. 1995. *Selling Science: How the Press Covers Science and Technology*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Nisbet, Matthew C., Dominique Brossard in Adrienne Kroepsch. 2003. Framing science: The stem cell controversy in an age of press/politics. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 8 (2): 36-70.
- Perko, Tanja. 2011. Importance of Risk Communication During and After a Nuclear Accident. Sprejeto v objavo: *Integrated Environmental Assessment and Management*.
- Phillips, Kendall R., ur. 2004. *Framing Public Memory*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.
- Podnar, Klement in Miro Kline. 2003. Teoretski okvir korporativnega komuniciranja. *Družboslovne razprave* XIX (44): 57-73.
- Podnar, Klement. 2011. *Korporativno komuniciranje*. Ljubljana: FDV.
- Poler Kovačič, Melita. 2004. *Novinarska (iz)virnost: novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: FDV.
- Pušnik, Maruša. 2006. Review Essay: Collective Memory in a Multimedia Age. *Javnost* 1(13): 89-102.
- Reese, Stephen D, Oscar H. Gandy, Jr. in August E. Grant, ur. 2001. *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. London: LEA.
- Regester, Michael in Judy Larkin. 2008. *Risk Issues and Crisis Management in Public Relations: A Casebook of Best Practice: Fourth Edition*. London in Philadelphia: Kogan Page.
- Reisiigl, Martin in Ruth Wodak. 2005. *Discourse and Discrimination: Rhetorics of racism and antisemitism*. London in New York: Routledge.
- Ricoeur, Paul. 2004. *Memory, History, Forgetting*. Chicago in London: The University of Chicago Press.
- Rosenthal, Uriel, Arjen Boin in Louise Kloos Comfort. 2001. *Managing Crises: Threats, Dilemmas, Opportunities*. Springfield: C.C. Thomas.

- Scheufele, Bertram. 2006. Frames, Schemata, and News Reporting. *Communications* 31: 65-83.
- Scheufele, Dietram A. 2000. Agenda-Setting, Priming and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication. *Mass Communication and Society* 3 (2-3): 297-316.
- Seitel, Fraser P. 2004. *The Practice of Public Relations*. New Jersey: Pearson, Prentice Hall.
- Shaw, Donald L., Maxwell E. McCombs in Gerry Keir. 1997. *Advanced Reporting: Discovering Patterns in News Events*. Prospect Heights: Waveland.
- Shaw, Duncan, Matthew Hall, John S. Edwards in Brad Baker. 2007. Responding to Crisis through Strategic Knowledge Management. *Journal of Organizational Change Management* 20 (4): 559-578.
- Sheridan Burns, Lynette. 2002. *Understanding Journalism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Simcic Brønn, Peggy in Roberta Wiig, ur. 2002. *Corporate Communication. A Strategic Approach to Building Reputation*. Oslo: Gyldendal Academics.
- Snoj, Marko. 1997. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Splichal, Slavko. 1997. *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2004. Vidnost in moč v javnem mnenju. *Javnost* 11: 13-28.
- Sriramesh, Krishnamurthy in Dejan Verčič, ur. 2009. *The Global Public Relations Handbook: Theory, Research, and Practice: Expanded and Revised Edition*. New York and London: Routledge.
- Strategic Direction. 2006. It's not the crisis that counts, it's the way the crisis is handled. *Strategic Direction* 22 (5): 20-22.
- Strydom, Piet. 2002. *Risk, Environment and Society: Ongoing Debates, Current Issues and Future Prospects*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Sztompka, Peter. 1999. *Trust: a Sociological Theory*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Škerlep, Andrej. 1998. Veščina razreševanja interesnih konfliktov in elokventne artikulacije organizacijskega diskurza. *Teorija in praksa* 35 (4): 738-758.
- --- 2001. Retorične razsežnosti institucionalnega diskurza. *Teorija in praksa* 38 (4): 543-559.

- Tench, Ralph in Liz Yeomans. 2006. *Exploring Public Relations*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Theaker, Alison, ur. 2001. *The Public Relations Handbook*. London: Routledge.
- Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak in Eva Vetter. 2000. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage Publications.
- Tuchman, Gaye. 1973. Making News by Doing Work: Routinizing the Unexpected. *The American Journal of Sociology* 79 (1): 110-131.
- URSJV. 2008. *Analiza ukrepanja URSJV ob izrednem dogodku v NEK 4. junija 2008: Izdaja I*. Ljubljana: URSJV.
- Valikangas, Liisa in Paul Merlyn. 2005. Strategic Resilience: Staying Ahead of a Crisis. *Handbook of Business Strategy* 6 (1): 55-58.
- van Dijk, Teun A. 2009. *Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk*. Cambridge: University Press.
- van Riel, Cees B. M. in Charles J. Fombrun. 2007. *Essentials of Corporate Communication: Implementing Practices for Effective Reputation Management*. London: Routledge.
- Vezovnik, Andreja. 2009. *Diskurz*. Ljubljana: FDV.
- Vlada RS. 2008. *Poročilo Komisije za preučitev dogajanj in načina poročanja ob dogodku v Nuklearni elektrarni Krško, dne 4. 6. 2008*. Ljubljana: Vlada RS.
- Wahl-Jorgensen, Karin in Thomas Hanitzsch, ur. 2009. *The Handbook of Journalism Studies*. New York and London: Routledge.
- Weintraub Austin, Erica in Bruce E. Pinkleton. 2006. *Strategic Public Relations Management: Planning and Managing Effective Communication Programs: Second Edition*. Mahwah: LEA.
- White, Jon in Laura Mazur. 1994. *Strategic Communications Management: Making Public Relations Work*. Harlow: Addison-Wesley Publishing Company.
- White, Jon. 1987. *Public Relations in the Social Construction of Reality: Theoretical and Practical Implications of Berger and Luckmann's View of the Social Construction of Reality*. Paper presented at the Annual Meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication (70th, San Antonio, TX, August 1-4, 1987). Dostopno prek: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED285189&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED285189 (1. maj 2011).

- Wodak, Ruth in Michał Krzyżanowski, ur. 2008. *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.
- *World Nuclear Association*. Dostopno preko: <http://www.world-nuclear.org/info/inf101.html> (1. maj 2011).
- Zakhem, Abe J., Daniel E. Palmer in Mary Lyn Stoll, ur. 2008. *Stakeholder Theory: Essential Readings in Ethical Leadership and Management*. Amherst, New York: Prometheus Books.
- Živković, Dragiša, ur. *Rečnik književnih termina*. 1985. Beograd: Nolit.

Priloga: Seznam analiziranih medijskih besedil

- Barella, Guido in Francesco Fain. 2008. Gorizia e Nova Gorica in costante contatto. *Il Piccolo*, 3 (5. junij).
- Barella, Guido. 2008. Romoli e Brulc: »Krsko è sicura«. *Il Piccolo*, 3 (10. junij).
- Bauer, Marjan. 2008. Obrazec. *Slovenske novice*, 2 (6. junij).
- Brickner, Irene in Markus Rohrhofer. 2008. Frühe Warnung, später Ärger. *Der Standard*, 2 (6. junij).
- Budal, Martina. 2006. Neenotne ocene o posledicah. *Večer*, 5 (26. april).
- Bukša, Željko. 2008. Prevelika »bura«. *Vjesnik*, 6 (8. junij).
- Cerar, Gregor. 2008a. Nepotreben jedrski alarm sprožil paniko po vsej Evropi. *Indirekt*, 2 (6. junij).
- --- 2008b. Prvi jedrski alarm po Černobilu. *Indirekt*, 1 (6. junij).
- Cesar, Zdravko. 2008. Zaokret prema nuklearni i obnovljivim izvorima. *Večernji list*, 16 (11. junij).
- Coren, Franco. 2008. Il problema maggiore? Le scorie. *Il Piccolo*, 7 (6. junij).
- *Delo*. 2008a. Okvara v JE Krško, 1 (5. junij).
- --- 2008b. Italija: Medijski preplah, 3 (6. junij).
- --- 2008c. Avstrija: Strokovnjaki mirijo, populistri razvnamajo, 3 (6. junij).
- --- 2008d. Manjkajoča elektrika iz uvoza ali TE Brestanica, 3 (6. junij).
- --- 2008e. Italija: Medijski preplah, 3 (6. junij).
- *Der Standard*. 2008a. EU-Staaten halten am Ausbau der Kernenergie fest, 1 (6. junij).
- --- 2008b. Krsko-Reaktor nächste Woche wieder in Betrieb, 6 (7. junij).
- --- 2008c. Risiko-Meiler nahe Österreich, 2 (6. junij).
- Dežulović, Boris. 2008. Televizija pasivna, radio aktiven, *Dnevnikov objektiv*, 9 (7. junij).
- *Die Presse*. 2008. Wie aus dem Unfall eine »Übung« wurde, 10 (6. junij).
- *Dnevnik*. 2008a. Drobna razpoka ustavila elektrarno, 2 (6. junij).
- --- 2008b. Manjkajoča elektrika iz tujine, 2 (6. junij).
- --- 2008c. Odzivi: Avstrijci besni na Slovenijo, 2 (6. junij).
- --- 2008d. Odzivi: Hrvaška: NEK ni bilo treba na hitro ustaviti, 2 (6. junij).

- --- 2008e. Odzivi: Italija: Krško sprožilo alarm in polemike, 2 (6. junij).
- --- 2008f. Postopki ob nevarnosti, 2 (6. junij).
- --- 2008g. Sosede jedrske elektrarne je strah, 2 (6. junij).
- --- 2008h. Stopnja nič za resnost dogodka v Krškem, 2 (6. junij).
- Dodevska, Majda. 2008. Ko se tajkuni zataknejo v grlu. *Delo FT*, 2 (9. junij).
- Esposito, Ciro. 2008. Tondo: »La rete di sicurezza ha funzionato«. *Il Piccolo*, 5 (6. junij).
- Garofalo, Pierpaolo. 2008a. Krsko, guasto nella centrale nucleare. *Il Piccolo*, 2 (5. junij).
- --- 2008b. Krsko riparte, viaggio nella centrale. *Il Piccolo*, 1 (6. junij).
- --- 2008c. Slitta la riapertura della centrale La Slovenia non avvia inchieste. *Il Piccolo*, 1 (7. junij).
- --- 2008d. Un guasto ferma la centrale nucleare di Krsko. *Il Piccolo*, 1 (5. junij).
- Giani, Roberta. 2008a. Menia: nessun rischio per il nostro Paese. *Il Piccolo*, 4 (6. junij).
- --- 2008b. Tondo: sul nucleare patto con Lubiana. *Il Piccolo*, 3 (10. junij).
- Gruden, Mateja. 2008. Strah pred nuklearko. *Delo*, 9 (7. junij).
- Hafnar, Davor. 2008. Prvi in zadnji obisk. *Žurnal24*, 10 (11. junij).
- Hahonina, Ksenija. 2006. Pokopano sonce. *Mladina*, 55-61 (24. april).
- *Il Piccolo*. 2008a. Christiche dall'Austria. Haider: chiudete quell'impianto, 6 (6. junij).
- --- 2008b. Di Pietro: tecnologia obsoleta, 3 (5. junij).
- --- 2008c. E gli abitanti ora chiedono più protezioni, 3 (6. junij).
- --- 2008d. »È un reattore datato ma stabile«, 2 (5. junij).
- --- 2008e. Finmeccanica: »Pronti a costruire siti atomici«, 2 (7. junij).
- --- 2008f. I due volti del paese: famiglie preoccupate Giovani indifferenti: ormai ci siamo abituati, 3 (8. junij).
- --- 2008g. I Paesi Est europei: è un'avaria normale, 2 (6. junij).
- --- 2008h. Il vademecum per affrontare l'emergenza, 7 (6. junij).
- --- 2008i. L'Arpa: »Negativi tutti i test«, 4 (6. junij).
- --- 2008j. L'Italia punta alla nuova generazione, 21 (6. junij).
- --- 2008k. Maran: le verifiche sull'impianto devono continuare, 4 (6. junij).
- --- 2008l. Metz: »Un episodio da non sottovalutare«, 4 (6. junij).

- --- 2008m. Operativa dal 1983 sarà chiusa nel 2023, 2 (5. junij).
- --- 2008n. Scajola: »Andiamo avanti c'è bisogno di energia« Il Pd: scelta che non paga, 5 (6. junij).
- --- 2008o. Spazio in TV e alla radio Poco rilievo sulla stampa, 3 (6. junij).
- --- 2008p. Tondo: »Parlerò con Lubiana dell'impianto«. Antonione: sì all'atomo. Menia: prima il gas, 2 (7. junij).
- --- 2008r. Viaggio nella centrale dopo la paura, 2 (6. junij).
- --- 2008s. L'Austria critica: da Lubiana poca informazione, 3 (5. junij).
- *Il Sole 24 Ore*. 2008. Scajola: non si torna indietro, il nucleare scelta obbligata, 1 (6. junij).
- *Indirekt*. 2008a. Ne nazadnje, 16 (7. junij).
- --- 2008b. Krška nuklearka spet v pogonu, 4 (10. junij).
- --- 2008c. Sobota, 9 (7. junij).
- Jankovič, Jaroslav. 2008. JEK ustavljena, Evropa na nogah. *Slovenske novice*, 5 (6. junij).
- Jež, Boris. 2006. Slovenija, 20 let po Černobilu. *Sobotna priloga*, 6 (29. april).
- --- 2008. Onstran zdrave pameti. *Sobotna priloga*, 12 (7. junij).
- Kajzer, Rok. 2008a. Hrvaška nuklearke najbrž ne bo gradila. *Delo*, 13 (13. junij).
- --- 2008b. Težave z obveščanjem, a brez preplaha. *Delo*, 3 (6. junij).
- Klančič, Armand. 2008. Jedrske elektrarne, da ali ne? *Delo*, 5 (7. junij).
- Kramžar, Barbara. 2008. Odlična elektrarna, le na čisto napačnem kraju. *Delo*, 5 (10. junij).
- Krebelj, Jana. 2008. Evropa je pretiravala. *Primorske novice*, 32 (6. junij).
- Kutin, Andreja. 2008a. Drugi jedrski preplah je zakrivil dež. *Večer*, 1-2 (7. junij).
- --- 2008b. Evropska komisija je storila napako. *Večer*, 2 (6. junij).
- --- 2008c. Obglaviti Ines? *Večer*, 2 (6. junij).
- --- 2008d. Se nam res obeta jedrska renesansa? *Večer*, 47 (14. junij).
- Lukić, Aleksandar in Andraž Sodja. 2008. Alarm, kot ga še ni bilo. *Žurnal24*, 2 (6. junij).
- *Mag*. 2008. Jedrska promocija, 10 (11. junij).
- Majetić, Vanja. 2008. Sigurnost pod visokim naponom! *Vjesnik*, 1 (8. junij).
- Mali, Mladen. 2008. Hrvaška (ne) bi gradila nuklearko. *Večer*, 6 (13. junij).
- Mamič, Tino. 2006. Černobil, globalna katastrofa. *Primorske novice*, 4 (26. april).

- Manzin, Mauro. 2008. Krsko riaccesa: »Le analisi sono a posto«. *Il Piccolo*, 1 (10. junij).
- Mašanović, Božo. 2008. V Bruslju razčiščevali zmedo pri obveščanju. *Delo*, 3 (6. junij).
- Mavsar, Edi. 2006. Širno polje manipulacij Černobila. *Primorske novice*, 14-15 (28. april).
- Moravec, Michael. 2008. Atom-Renaissance trotz Störfällen. *Der Standard*, 2 (6. junij).
- *Nedelo*. 2008a. Drevesa se ne pritožujejo, 5 (8. junij).
- --- 2008b. Panika povsod, le doma ne 3 (8. junij).
- Pelosi, Gerardo. 2008. Nucleare scelta obbligata. *Il Sole 24 Ore*, 21 (6. junij).
- Preda, Gabriela. 2008. Menia: a Trieste un mezzo speciale per i test. *Il Piccolo*, 3 (5. junij).
- *Primorske novice*. 2008a. Ljubljana: Nuklearko so ustavili, 4 (5. junij).
- --- 2008b. Za sosedsko jedrsko paniko ni razlogov, 1 (6. junij).
- Pucelj, Gregor. 2006. Zlovešča radioaktivna senca je ostala. *Delo*, 5 (26. april).
- --- 2008. Vaja. *Delo*, 1 (6. junij).
- Rebecca, Maddalena. 2008a. I timori del paese che convive con il reattore: »Nessuno ci ha avvisati. E non è la prima volta«. *Il Piccolo*, 3 (6. junij).
- --- 2008b. »La mia vita da operaio dentro il Mostro: qui la gente ha paura? A noi ci trattano bene«. *Il Piccolo*, 3 (7. junij).
- Rednak, Andreja, Ilinka Todorovski in Barbara Škrinjar. 2008. Nenavaden dogodek, za milijon evrov na dan. *Finance*, 10 (6. junij).
- Sečen, Ernest, Blaž Mazi in Sebastijan Kopusar. 2008a. Panika po Evropi, v Krškem trdijo, da povsem brez razloga. *Dnevnik*, 1 (6. junij).
- --- 2008b. Sosedje nejevoljni zaradi obveščanja. *Dnevnik*, 2 (6. junij).
- Sečen, Ernest. 2008a. Okvara na primarnem delu ustavila krško nuklearko. *Dnevnik*, 1 (5. junij).
- --- 2008b. Ko Sloveniji uide, je Evropa na nogah. *Dnevnik*, 3 (6. junij).
- --- 2008c. Krška nuklearka znova v omrežju. *Dnevnik*, 4 (10. junij).
- Sobočan, Tjaša in Barbara Bratina. 2008. Zaradi Krškega EU na nogah. *Žurnal24*, 3 (5. junij).
- Sodja, Andraž. 2008. Reakcija JEK je za zgled. *Žurnal24*, 2 (6. junij).

- Stanzla, Goran. 2008. U objektivu. *Večernji list*, 2 (8. junij).
- Svenšek, Katja. 2008. Hrvaški del nuklearke bi kupila Slovenija. *Dnevnik*, 23 (14. junij).
- Šlamberger, Vlado. 2008. Očitki o maslu na glavi. *Delo*, 2 (9. junij).
- Švarc, Artur. 2006. Spomini nevidne smrti. *Mag*, 66-69 (26. april).
- Tavčar, Borut. 2008a. »Nov Černobil v EU ni mogoč«. *Mag*, 28 (11. junij).
- --- 2008b. JEK, Slovenija, v nekaterih glavah že slovenski Černobil. *Sobotna priloga*, 2 (7. junij).
- Tence, Sandor. 2008. Panika države, ki sama zavrača jedrsko energijo. *Delo*, 3 (9. junij).
- Unterweger, Matteo. 2008. Il capo della sicurezza nucleare: pericolo basso. *Il Piccolo*, 6 (6. junij).
- Uršič Zupan, Marica. 2006. Tvegana udobnost. *Primorske novice*, 15 (28. april).
- *Večer*. 2008a. Največ preplaha med Italijani, 2 (7. junij).
- --- 2008b. Na obisku skupina italijanskih jedrskih strokovnjakov, 6 (13. junija).
- --- 2008c. Okvara v NEK, elektrarno so ustavili, 3 (5. junij).
- --- 2008d. Vox populi, 4 (6. junij).
- *Vjesnik*. 2008. Uključenje nuklearke u utora kili srijedu, 4 (8. junij).
- Vrhnjak, Sabina. 2008a. Okvara v Krškem ne pomeni nevarnosti. *Večer*, 2 (6. junij).
- --- 2008b. Vseevropski preplah zaradi JE Krško. *Večer*, 1 (6. junij).
- Wetz, Andreas. 2008. Ist Wien auf den Atom-Super-GAU vorbereitet? *Die Presse*, 10 (6. junij).
- Zagorac, Vlado in Dražen Čurić. 2008. Kiša spašava od manjka struje. *Večernji list*, 3 (8. junij).
- Zavrl Žlebir, Danica. 2008. V jedrski elektrarni ni šlo za vajo. *Gorenjski glas*, 3 (6. junij).
- Zgonik, Staš. 2008. Dogodek kategorije nič, ki je na noge dvignil vso Evropo. *Mladina*, 28 (13. junij).
- Zore, Janoš in Gregor Pucelj. 2008. Drobna okvara v jedrski elektrarni, velik komunikacijski šum po Evropi. *Delo*, 3 (6. junij).
- Zore, Janoš in Tomaž Švagelj. 2008. Za povečano sevanje dan pred okvaro kriva nevihta. *Delo*, 1 (7. junij).

- Zore, Janoš. 2008a. Italijane pomiril ogled krške nuklearke. *Delo*, 3 (14. junij).
- --- 2008b. Okvara v jedrski elektrarni Krško. *Delo*, 3 (5. junij).
- Zupan, Roman. 2006. Dvajset udarcev za Černobil. *Dnevnik*, 8 (26. april).
- *Žurnal24*. 2008a. Popravilo končano, 3 (10. junij).
- --- 2008b. »Sevanje?«, 1 (5. junij).